

Πολιτιστικά Δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ
Αρ. έκδοσης 20

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ '97
Έκδοση Δ.Ε.ΤΟ.ΠΟ.Κ.Α.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

πρόεδρος
ΚΥΡΙΑΖΗΣ ΚΟΛΒΑΤΖΗΣ

αντιπρόεδρος
ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΙΟΝΙΔΗΣ

μέλη
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΦΕΙΔΗΣ
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΣΟΦΙΑΝΙΔΗΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΔΡΑΓΚΟΛΑΣ
ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΖΥΓΟΥΛΙΑΝΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΡΟΥΖΙΔΗΣ
ΝΙΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΑΡΑΣΙΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

διευθυντής
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ
λογιστήριο
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΑΡΑΣΙΔΗΣ
προγραμματισμός
ΧΑΡΟΥΛΑ ΟΥΣΟΥΛΤΖΟΓΛΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΤΑΝΤΖΟΣ
γραμματεία
ΣΟΦΙΑ ΧΙΟΝΙΔΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΕΡΡΟΣ
τεχνική υποστήριξη
ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
ηλεκτρολόγος
ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
βιβλιοθηκονόμος
ΒΟΥΛΑ ΚΟΤΣΑΛΟΥ
γενικών καθηκόντων
ΜΗΝΑΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

Διεύθυνση - Γραμματεία:
Α. Αντωνιάδη 19, 591 00 Βέροια, τηλ. (0331) 22967, 62548 Fax 27914
ΑΝΤΩΝΙΑΔΕΙΟΣ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΩΝ
Α. Αντωνιάδη 19, τηλ. 62548
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ «ΘΕΑΝΩ ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ»
Θ. Ζωγιοπούλου 3, τηλ. 24879
ΑΙΘΡΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ «ΟΛΓΑΝΟΣ»
Ολγάνου 19, 28277
ΣΥΝΟΙΚΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ
10^ο Δημοτικό Σχολείο - Καλλιθέα

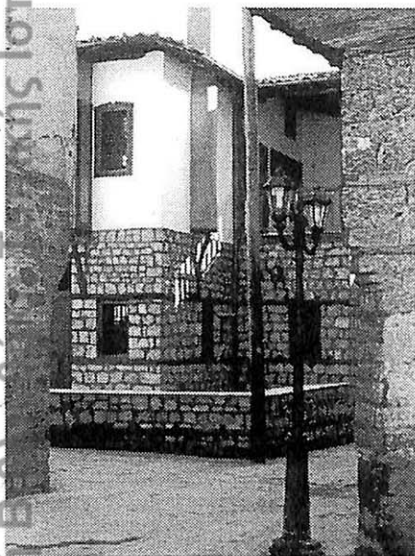
ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΒΕΡΟΙΑΣ

Διεύθυνση - Γραμματεία:
Α. Αντωνιάδη 19, 591 00 Βέροια, τηλ. (0331) 29295 Fax 27914

Ετήσια συνδρομή (4 τεύχη):
3.000 δρχ. για Νομικά Πρόσωπα, Οργανισμούς
1.500 δρχ. για Φυσικά πρόσωπα

Τιμή τεύχους: 500 δρχ.

Ηλεκτρονική επεξεργασία περιοδικού:
«Κλίμαξ», Ζωγιοπούλου 1 τηλ.-fax (0331) 24984
Εκτύπωση:
TYPE PRESS Ν. Καραμανλίδης, Ν. Νικομήδεια τηλ. (0331) 90234

Εξώφυλλο:
Βερόια. Παραδοσιακή συνοικία

Πολιτιστικά Δρώμενα

Τρίμηνη Περιοδική Έκδοση
της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτισμού
Δήμου Βέροιας
Αρ. Έκδοσης 20

Υπεύθυνες Σύνταξης:
Τυφοξύλου Ευθαλία
Λάμπρη Χαρά

5 Σχόλια

Παρουσιάσεις

6 ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟΔΩΡΟ ΚΑΣΤΑΝΟ
Κώστας Ζώκος

9 ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟ Θ. Ι. ΚΑΣΤΑΝΟ
Χρίστος Τσολάκης

12 ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Θ. Ι. Κάστανος

23 ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ, ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ Α'
ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ Β'
Θανάσης Μαρκόπουλος

26 ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Ν. ΚΑΡΟΥΖΟΥ

33 Η «ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ-ΑΛΕΞΗ ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ»
Γιώργος Μύαρης

36 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ: ΜΥΘΟΣ Ή ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
Βασίλειος Κοκοζίδης

40 ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΛΚΟΟΛ
Αντικείμενο της έρευνας που πραγματοποιήθηκε
στα Λύκεια της Βέροιας

43 ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

- Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα.
- Το περιοδικό δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

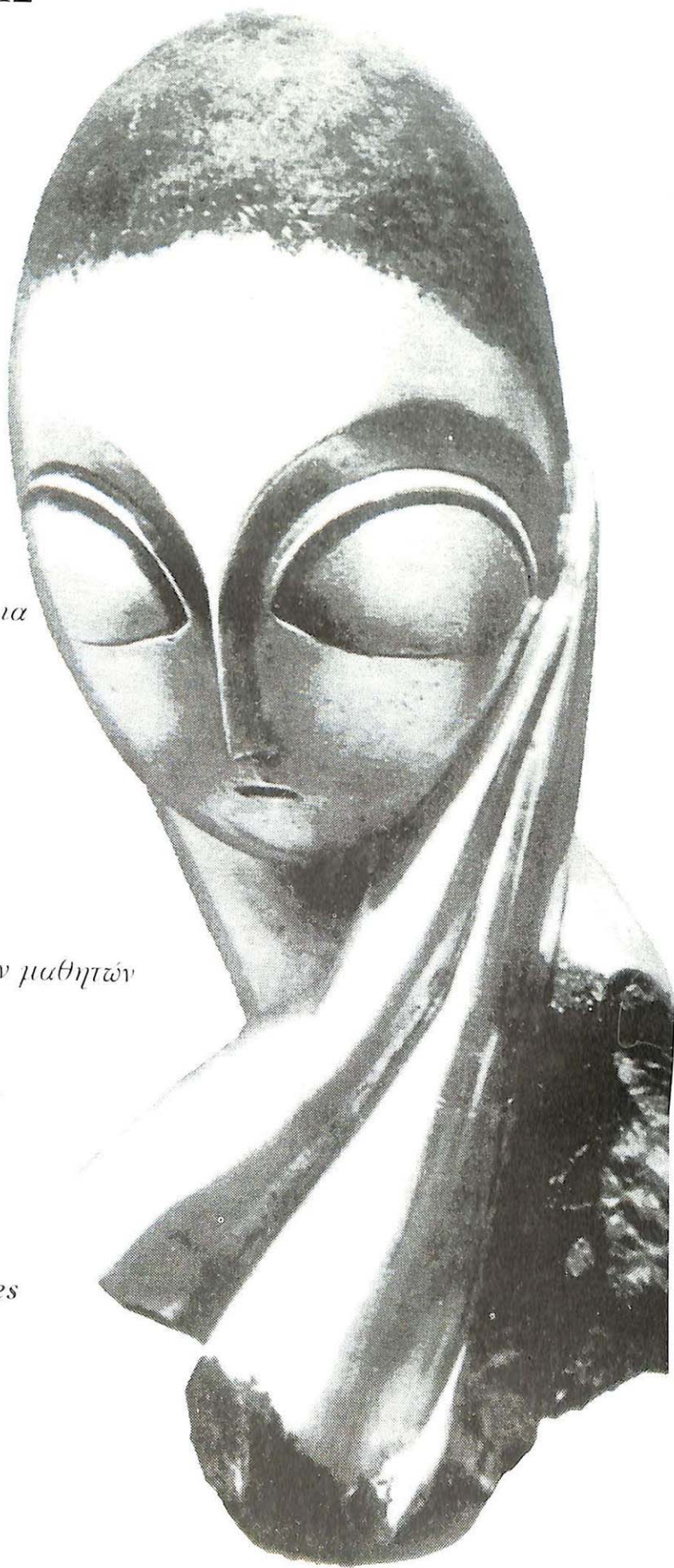
Ο ΚΑΚΟΣ ΜΑΘΗΤΗΣ

LE CANCRE

Λέει όχι με το κεφάλι
 μα λέει ναι με την καρδιά
 Λέει ναι σ' όποιον αγαπάει
 λέει όχι στον καθηγητή
 είναι ορθός
 των ρωτών
 κι όλα τα προβλήματα έχουν δοθεί
 χαφνικά τον πιάνουν ακατάσχετα γέλια
 και τα σβήνει όλα
 τα ψηφία και τις λέξεις
 τις ημερομηνίες και τα ονόματα
 τις φράσεις και τους γρίφους
 και παρά τις φοβέρες του καθηγητή
 κάτω από τα γιουχαϊσμάτα των καλών μαθητών
 με κιτρινιές όλων των χρωμάτων
 πάνω στο μαυροπίνακα της δυστυχίας
 ξεγράφει το πρόσωπο της ευτυχίας.

Les paroles

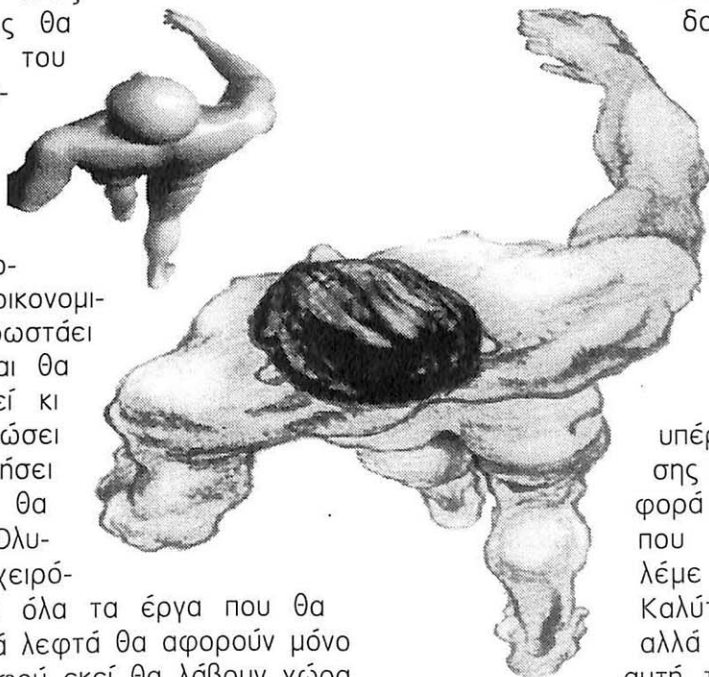
J. Prevert

Φθινόπωρο με γλυκές ζεστές μέρες. Με έναν ήλιο διακριτικό που μας θυμίζει συνέχεια πως κλείνει για πιο τροπικά κλίματα και συχνά τη θέση του τη διαδέχεται η βροχή, η απαρχή των πιο χειμωνιάτικων ημερών. Φθινόπωρο λοιπόν κι ίσως μια ώρα απολογισμού. Ποιο κέρδος άφησε το φετινό καλοκαίρι; Εκτός απ' τη διακοπή και την ανέμελη διάθεση τι άλλο αποκομίσαμε; Και έρχεται ομόφωνη η απάντηση. Μα τους Ολυμπιακούς του 2004.

Μεγάλος θόρυβος, ιαχή χαράς. Κερδίσαμε. Αλήθεια τι κερδίσαμε και ποιος το κέρδισε; Οι ιδεολόγοι θα απαντήσουν ότι κέρδισε το Ολυμπιακό Πνεύμα. Εμείς ως ανίδεοι ρωτάμε: πώς κέρδισε το Ολυμπιακό Πνεύμα και ποιο είναι το κέρδος του στον 21ο αιώνα όταν πέρασε απ' όσα έχει περάσει σ' όλες τις Ολυμπιάδες του 20ου αιώνα; Γιατί είδαμε να γίνονται Ολυμπιάδες που πνίγηκαν στο αίμα, όπως αυτή του Μονάχου, άλλες Ολυμπιάδες όπου υπήρξαν χώρες που δεν έλαβαν μέρος λόγω ψυχρού πολέμου, είδαμε ντοπαρισμένους αθλητές, είδαμε και είδαμε τόσα και τόσα. Γιατί τάχα το 2004 θα κερδίσει το Ολυμπιακό Πνεύμα; Τι θ' αλλάξει μέχρι τότε; Αδυνατούμε να απαντήσουμε.

Οι πραγματιστές ίσως να απαντούσαν, πως θα γίνουμε το κέντρο του κόσμου και θα επωφεληθούμε οικονομικά. Κι εδώ η ερώτησή μας είναι πάλι ερώτηση ανίδεου. Πως μπορεί να επωφεληθεί οικονομικά μια χώρα που χρωστάει ήδη κάποια «δισ» και θα πρέπει να δανειστεί κι άλλα για να ολοκληρώσει ή καλύτερα να στήσει μια υποδομή που θα στηρίζει ολόκληρη Ολυμπιάδα; Και ακόμη χειρότερα η υποδομή κι όλα τα έργα που θα γίνουν με τα δανεικά λεφτά θα αφορούν μόνο στην πρωτεύουσα αφού εκεί θα λάβουν χώρα οι Ολυμπιακοί αγώνες. Εμείς εκφράζουμε μια μικρή επιφύλαξη. Τι θα γίνει με τα υπόλοιπα έργα υποδομής που είναι άμεσης ανάγκης και αφορούν στην επαρχία; Οι υποσχέσεις βέβαια είναι μεγάλες. Τίποτα δεν θα σταματήσει κι όλα θα ακολουθήσουν τους ρυθμούς τους.

Επειδή όμως μέχρι τώρα από υποσχέσεις είμαστε πλήρεις - στην πράξη όμως δεν τα βρίσκαμε και τόσο - καλύτερα να σταματήσουμε εδώ. Θέλαμε διακαώς τους Ολυμπιακούς αγώνες. Τους πήραμε. Τώρα περιμένουμε την επόμενη μέρα ή για να είμαστε πιο ακριβείς την επόμενη επταετία.

Αλήθεια, για να ξεφύγουμε και λίγο απ' τις Ολυμπιάδες, με τους μετεξεταστέους τι γίνεται; Απ' την τηλεόραση πάντως δε διευκρινίστηκε. Θα πρέπει να φοβούνται οι μαθητές μήπως μείνουν ή να εύχονται να μείνουν; Γι' αυτή τη σχολική χρονιά βέβαια τα πράγματα θα μείνουν ως έχουν. Απ' του χρόνου βλέπουμε.

Εκείνο για το οποίο είμαστε σίγουροι είναι ότι άρχισε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Μη ρωτήσετε πως. Η στήλη των σχολίων δηλώνει αναρμόδια να απαντήσει. Ο,τι ακούτε στην τηλεόραση, εφόσον ο υπουργός λέει πως γίνεται μεταρρύθμιση, αυτό και γίνεται. Υπάρχουν βέβαια και οι διαφωνούντες. Αλλά και σε τι δεν υπάρχουν; Οι φωνές των διαφωνούντων ακούγονται πάντα για να ενισχύουν την υπάρχουσα τάξη. Σκεφτείτε να μη διαφωνούσε κανένας. Τότε θα έπρεπε να υποψιαστείτε ότι κάτι δεν πάει καλά. Ας τ' αφήσουμε κι αυτό να «τσουλήσει» και που θα πάει;

κοντά είναι το 2000. Θα δούμε ποιοι θα μουν και ποιοι θα μείνουν έξω απ' τα Πανεπιστήμια. Όσο για το πως γίνεται η μεταρρύθμιση; Ρωτήστε κανέναν καθηγητή επιμορφωμένο επί μια εβδομάδα. Θα ξέρει να σας απαντήσει.

Εμείς πάντως ως υπέρμαχοι της μεταρρύθμισης κάνουμε μια μικρή αναφορά σ' έναν μεταρρυθμιστή που φρόντισε να πει όσα λέμε σήμερα, το 1929. Καλύτερα, όχι φρόντισε αλλά τόλμησε. Διαβάστε αυτή τη μικρή μας αναφορά στον Κάστανο. Σας είναι άγνωστος έτσι; Δεν πειράζει, εμείς αποφασίσαμε να σας τον κάνουμε γνωστό προς γνώση και συμμόρφωση του τι θα πάθουν όλοι όσοι θέλουν να ασχοληθούν σοβαρά μ' αυτόν τον τόπο. ☺

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟΔΩΡΟ ΚΑΣΤΑΝΟ

Κώστας Ζώκος -Δάσκαλος Φυσικής

...Σκοπός της αγωγής και της παιδείας είναι ο εύρωστος άνθρωπος στην ψυχή και στο σώμα, ο άνθρωπος με ισχυρή θέληση και ικανότητα, που να μπορεί να είναι πάντα έτοιμος και ικανός να χρησιμοποιήσει τις δυνάμεις του για την εκπολιτιστική πρόοδο και για το όφελος της κοινωνίας...

Δεν τον ήξερα.

Τον γνώρισα στο γραφείο του κ. Τσολάκη, ενός από τους λίγους Δασκάλους που έχουμε στα πανεπιστήμια και προσφέρουν τον εαυτό τους θυσία για να μεταδώσουν τη φλόγα της γνώσης παντού. Κάπου ανάμεσα στις κοπιαστικές και πειθαρχημένες διαδρομές που στοχεύουν να οργανώσουν τον καινούργιο κόσμο του ελληνικού σχολείου και στα διαλείμματα της ξεκούρασης με τον ελεύθερο καλπασμό των σκέψεων για το τι μπορούμε να κάνουμε, πρόβαλε στην κουβέντα. Ο Θεόδωρος Κάστανος.

Ποιος είναι αυτός;

Σκέφτηκα μάλλον φωναχτά, γιατί άκουσα αμέσως να μου λένε πως καλό θα ήταν να γνώριζα και μερικούς από τους άλλους, εκτός από αυτούς που τα μέσα ενημέρωσης μας δείχνουν, που δώσανε και αυτοί τη ζωή τους για να χτίσουν ένα σωστό ελληνικό σχολείο. Σωστή παρατήρηση μα δεν μου έλυνε το πρόβλημα. Η ερώτηση ίσχυε ακόμη. Ποιος είναι αυτός;

Τότε ήταν που τοποθετήθηκε στα χέρια μου το βιβλίο του: Το Σχολείο Εργασίας. Διάβασα τα πρώτα στοιχεία. Γεννήθηκε στο Βροντάδο της Χίου 1888, στις 18 Νοεμβρίου και πέθανε στις 13 Φεβρουαρίου 1932, σε ηλικία μόλις 44 χρόνων. Τόσο νέος.

Ήταν λοιπόν.

Πέρασα στον πρόλογο του βιβλίου:

«Πολλές και μεγάλες ανησυχίες γεννήθηκαν μέσα στις ψυχές μας και προ του παγκοσμίου πολέμου, περισσότερες όμως ύστερα απ' αυτόν. Απ' αυτές τις ανησυχίες γιγαντώθηκε και κυριαρχεί μέσα στην ανθρώπινη ψυχή μια τάση για καλύτερευση όλων των πλευρών της ζωής, προ πάντων όμως της εκπαίδευσης, γιατί αυτή θεωρεί τη βάση για κάθε πρόοδο.

...Όλα τα στοιχεία γέννησαν την ανάγκη για μια μεταβολή... Επειδή αυτή η ραγδαία και τρικυμιάδα ορμή προς τα εμπρός δεν έχτισε πρώτα σταθερά θεμέλια μέσα στην ψυχή μας και επειδή ήθελε πολύ γρήγορα να φθάσει σε ικανοποίηση, έκαμε να γεννηθεί μέσα μας το στοιχείο της άρνησης...»

Τι είπα ήταν, ο άνθρωπος φαίνεται πως είναι.

«Οι ανησυχίες μας... γέννησαν ένα καινούργιο εκπαιδευτικό ιδεώδες... Όπως όλοι οι λαοί, έτσι κι εμείς οι νεοέλληνες ανησυχήσαμε πολύ και επειδή έχουμε σε μεγάλο βαθμό ανεπτυγμένα τη μίμηση, πράγμα που φανερώνει ξάστερα η ψυχολογία μας, για να δημιουργήσουμε τη νέα μας εκπαιδευτική κατάσταση, δανειστήκαμε και δανειζόμαστε ακόμη πολλά στοιχεία από τους ξένους.

Μένουν όμως αχώνευτα και ανεφάρμοστα γιατί είναι ξένα στη ζωή μας. Κάτι θελήσαμε να δημιουργήσουμε μόνοι μας, επειδή όμως εκείνα που δημιουργήσαμε μόνοι μας είναι προϊόντα ελαφριάς παρατήρησης και επιπόλαιας εξέτασης των συνθηκών, γι' αυτό ο αντικειμενικός σκοπός (η νέα εκπαιδευτική κατάσταση) που βαδίζουμε, δεν μας είναι ολότελα συνειδητός και τα μέσα που χρησιμοποιούμε δεν έχουν απόλυτον αξία».

Τι είναι, δεν είναι απλά, βρίσκεται δίπλα μας σήμερα, ΤΩΡΑ.

Ο τρόπος με τον οποίο επιχειρεί την προσέγγιση στην υπόθεση εκπαίδευσης, η ανάλυση την οποία κάνει για το σχολείο τον κάνει να φαντάζει σύγχρονος. Και τότε είπατε πως έχει γράψει το βιβλίο;

«Στα 1929».

Άλλη μια φωνή από το παρελθόν της ελληνικής εκπαίδευσης μας δείχνει πόσο απελπιστικά ανόητοι είμαστε οι νεοέλληνες, σε επίπεδο εξουσίας, όπου όμως μπορεί να ανήκουμε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο όλοι μας. Έχουμε μια πηγή πλούτου μια σειρά μεγάλων παιδαγωγών που από το παρελθόν μας προσφέρουν αναλύσεις για το μέλλον που σε λίγο θα ζήσουμε και εμείς τους αγνοούμε. Μάλλον καλύτερα μερικούς από αυτούς τους θυμόμαστε κάποιες στιγμές, σε κάποιες εκδηλώσεις και μετά χάνουμε την ουσία και την επαναστατικότητα των λόγων τους και συνεχίζουμε να κοιμόμαστε στο μαξιλάρι του «Δε βαριέσαι».

Ποια όμως είναι η σκέψη του Κάστανου για τα θέματα που σχετίζονται με το σχολείο;

«Σκοπός της αγωγής και της παιδείας είναι ο εύρωστος άνθρωπος στην ψυχή και στο σώμα, ο άνθρωπος με ισχυρή θέληση και ικανότητα, που να μπορεί να είναι πάντα έτοιμος και ικανός να χρησιμοποιήσει τις δυνάμεις του για την εκπολιτιστική πρόοδο και για το όφελος της κοινωνίας».

Από εδώ ξεκινάμε και συνεχίζουμε σ' αυτή τη χωροχρονική διαδικασία που οδηγεί τον μαθητή-νέο άνθρωπο στο Αύριο, ολοκληρώνοντάς τον: το σχολείο. «Το νέο σχολείο δεν

εξετάζει τι ξέρει και πόσο ξέρει ο άνθρωπος, αλλά στρέφεται στη συστηματική ανάπτυξη του συναισθήματος και της βούλησης, στην ενεργητική επεξεργασία ενός πνευματικού κόσμου του αληθούς του ωραίου και του καλού».

Αυτός που θα καθοδηγήσει μια τέτοια λειτουργία ανάπτυξης, «κύριος συντελεστής της αγωγής, είναι χωρίς αμφισβήτηση ο δάσκαλος, ο ενθουσιώδης και ευσυνείδητος παιδαγωγός, η αληθινή πρότυπη διδασκαλική προσωπικότητα. Ο δάσκαλος του νέου σχολείου, που σήμερα πρέπει να στραφεί περισσότερο, παρά όπως μέχρι σήμερα γίνεται, στις συναισθηματικές και βουλητικές λειτουργίες».

Και τότε γράφονται όλα αυτά; Α! στα 1929.

Προτείνει «...να ζυγνήσουμε το συναίσθημα μέσα στην ψυχή του παιδιού» και αυτό γίνεται με τη διδασκαλία, μ' αυτή τη μυσταγωγική συλλειτουργία των παραγόντων της διαδικασίας που λέγεται σχολείο, η οποία «πρέπει να φροντίζει ώστε να εξασθενούν μέσα στην ψυχή τα εγωιστικά ελατήρια για τη μορφωτική εργασία και να κάμει ώστε να αναπτυχθούν σιγά-σιγά και συστηματικά τα κοινωνικά, ηθικά και τα θρησκευτικά με προσοχή και ποιότητα γιατί «...το κυριότερο στη διδασκαλία δεν είναι το ποσό των γνώσεων που δίνουμε στα παιδιά».

Δεν υπάρχει πράξη χωρίς να ολοκληρωθεί με την αξιολόγησή της και για τον Κάστανο «η αξία κάθε διδακτικής ενέργειας πρέπει... να ζυγίζεται με το μέτρο: Πόσο αναπτύσσει την προσωπικότητα».

Δεν νομίζω πως υπάρχει δάσκαλος που να διαβάσει αυτά που ο Κάστανος υποστηρίζει και να μη δακρύσει για τον τρόπο με τον οποίο αγκαλιάζει το παιδί, το σχολείο και τον δάσκαλο.

Όμορφα λόγια βγαλμένα από την ψυχή και τόσα χρόνια δεν τα είχα διαβάσει. Είχα μείνει άφωνος. Καταβάλουμε προσπάθειες να βρούμε πράγματα που άλλοι δάσκαλοι στο παρελθόν, στην Ελλάδα τα είδαν και τα διατύπωσαν, αλλά ποτέ δεν μπορέσαμε να τα δούμε γιατί οι εξουσίες, και είμαστε όλοι μέσα σ' αυτή την έννοια, τα αποκρύπτουν.

Αχ Ελλάδα, πως τρως έτσι τα παιδιά σου, πως τρως έτσι αλόγιστα τις ίδιες σου τις σάρκες, το ίδιο σου το Αύριο.

Την περίοδο εκείνη μελετούσα το έργο «Οδηγός διδασκαλίας της Φυσικής» του καθηγητή του πανεπιστημίου της Ουάσινγκτον Arnold B. Arons. Ήταν λοιπόν αναπόφευκτη η σύγκριση των λόγων και των προτάσεων των δύο, Arons και Κάστανου:

Arons Arnold

Οι περισσότεροι μαθητές λοιπόν, ωθούνται στην τυφλή απομνημόνευση και καταλήγουν να θεωρούν ότι η γνώση και η κατανόηση εμποδίζουν την απομνημόνευση των όρων και των προτάσεων.

Οι περισσότεροι καθηγητές που διδάσκουν τις φυσικές επιστήμες, δεν επιμένουν στην εκτέλεση συλλογισμών από τους μαθητές τους ούτε τους εξετάζουν σ' αυτό γιατί είναι «δύσκολο». Τους εξετάζουν σχεδόν αποκλειστικά στην απομνημόνευση των τελικών συμπερασμάτων. Ετσι όμως δεν υπάρχει ελπίδα να αναπτυχθεί η γνώση και η κατανόηση που χαρακτηρίζουν τη γνήσια καλλιέργεια στις θετικές επιστήμες.

Δεν αναπτύσσεται επίσης η καλλιέργεια σε οποιοδήποτε πεδίο όπου είναι απαραίτητη η εκτέλεση αφηρημένων λογικών συλλογισμών.

Θεόδωρος Κάστανος

Γνωρίζουμε πως το παλιό σχολείο στηριζόταν κατά το μεγαλύτερο του μέρος πάνω στη μνήμη. Η κυριότερή του γραμμή ήταν, και είναι δυστυχώς ακόμη, πως να μάθουν τα παιδιά όσο το δυνατό πολλά γράμματα και να τα διατηρήσουν στη μνήμη τους. Κάθε μεθοδική προσπάθεια στρεφόταν και στρέφεται ακόμα, γύρω σ' αυτή τη βάση...

Η προσφορά της ύλης από το δάσκαλο και η απόκτησή της από το παιδί γινόταν με τη μονολογική προσφορά ή και με την ερωταπόκριση, που γινόταν πάνω σε ορισμένες γραμμές. Η εξέταση που επακολουθούσε είχε σκοπό να ελέγξει την εντύπωση της ύλης που έμαθαν τα παιδιά και την εύκολη αποστήθισή της.

Καμιά προσπάθεια ούτε έλεγχος γινόταν για να εξακριβωθεί σε ποιο σημείο ανάπτυξης βρισκόταν η συναισθηματική ζωή του παιδιού, ούτε και πόσο δυνάμωσε η βούλησή του.

Ο Arons έγραφε το βιβλίο του αυτό το 1990 και ο Κάστανος το 1929 και νομίζω πως ο Κάστανος μου αρέσει περισσότερο, παρόλο που ο Arons είναι της ειδικότητάς μου.

Βρέθηκα μπροστά σε θησαυρό. Μου φάνηκε εγωιστικό να τον κρατήσω μόνο για εμένα. Επρεπε να βρεθεί τρόπος να μεταβιβαστεί σε όλους, δασκάλους, καθηγητές, γονείς, μαθητές.

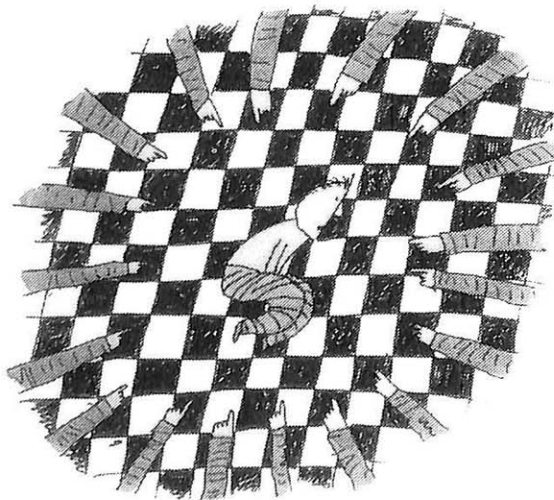
Τύχη αγαθή έκανε να είναι συντάκτες του περιοδικού «Πολιτιστικά Δρώμενα» δυο συνάδελφοι που εκτιμώ ιδιαίτερα οι κυρίες Τυφοξύλου και Λάμπρη στις οποίες είπα την σκέψη μου να αφιερώσουμε στην αρχή της σχολικής χρονιάς '97-'98 ένα μέρος του περιοδικού σ' αυτόν τον μεγάλο έλληνα εκπαιδευτικό τον Θεόδωρο Κάστανο. Αυτόν που παρά τις τεκμηριωμένες απόψεις του τον κυνήγησαν, όλη

αυτή η αντίδραση που φωλιάζει σ' αυτό που και τότε ονομαζόταν ελληνικό κράτος, οδηγώντας τον τελικά στο θάνατο σε νεαρή ηλικία.

Και οι κατηγορίες;

Να μερικές αντιγραμμένες από εφημερίδα της Φλώρινας, όπου πέθανε και τάφηκε: «Οι εχθροί του διαθέτοντες περίσσια παλαιοκομματικά μέσα κατόρθωσαν να τον παραστήσουν στο Υπουργείο Παιδείας ως επικίνδυνο στην εξέλιξη της εκπαίδευσής μας. Τον κατηγορήσαν ως κομμουνιστή, ως άθεον, ως αντίχριστον. Και τον κατηγορήσαν εκείνοι που ήταν ανάξιοι να τον ατενίσουν».

Ας σκεφτούμε μόνο για λίγο, που θα βρισκόταν η εκπαίδευση στη χώρα μας αν...

Σκέψεις για τον παιδαγωγό

Θ. Ι. Κάστανο

Χρίστος Α. Τσολάκης

...Πέρα και πάνω από τη μέθοδο βρίσκονται οι ψυχές του δάσκαλου και του παιδιού. Όταν αυτές επικοινωνούν, τη βρίσκουν τη μέθοδο...

Αλλά ποιος ήταν ο Κάστανος;

Γεννήθηκε στο Βροντάδο της Χίου το 1888. Ο πατέρας του ήταν ναυτικός. Το 1908, αφού τελείωσε το δημοτικό και το γυμνάσιο, διορίστηκε δάσκαλος στο Βίκι της Χίου, όπου εργάστηκε σκληρά. Το 1912 από την Τουρκοκρατούμενη ακόμη τότε Χίο ήρθε στην Ελλάδα και πολέμησε ως εθελοντής στον Βαλκανικό Πόλεμο (1912-1913). Η εργασία του στο Βροντάδο συγκίνησε την κοινότητα, η οποία και του έδωσε την υποτροφία του Πρωίου Κληροδοτήματος (1913), για να συνεχίσει ανώτερες σπουδές φιλοσοφίας και παιδαγωγικής στην Ιένα, στην αρχή, και στο Βερολίνο αργότερα. Το 1920 αναγορεύτηκε διδάκτωρ της φιλοσοφίας και την ίδια χρονιά επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε καθηγητής των Παιδαγωγικών στο Διδασκαλείο Θηλέων Θεσσαλονίκης. Το 1921 τον βρίσκουμε Διευθυντή των Αρχιγενεϊών Εκπαιδευτηρίων Επιβατών στην Ανατολική Θράκη. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή (Σεπτέμβριος 1922) και το ξεριζώμα του Ελληνισμού από τις αιώνιες πατρίδες της Ελληνικής Ανατολής ξεριζώνεται και ο Κάστανος. Με το κλείσιμο των Αρχιγενεϊών Εκπαιδευτηρίων, των οποίων υπήρξε ο τελευταίος Διευθυντής, έφυγε κι αυτός από τους Επιβάτες και πήγε στην Παλαιά Ορεστιάδα, όπου συγχώνευσε και διηύθυνε για ένδεκα μήνες (1922-1923, όσο δηλαδή διαρκούσαν οι διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στη συνθήκη της Λωζάνης) τα δύο Παρθεναγωγεία: το Αρχιγένειο και το Ζάππειο Ανώτερο Παρθεναγωγείο Ανδριανουπόλεως. Όταν με τη συνθήκη της Λωζάνης παραδόθηκε και η Παλαιά Ορεστιάδα στους Τούρκους, μετέφερε και τα δύο αυτά σχολεία στην Αλεξανδρουπόλη, όπου, με τις δικές του ενέργειες, ιδρύθη-

κε (1923) το Διδασκαλείο Θράκης, του οποίου υπήρξε ο πρώτος Διευθυντής και από το οποίο θα προέλθει, ύστερα από δέκα περίπου χρόνια, η Παιδαγωγική Ακαδημία Αλεξανδρουπόλεως (1934).

Με βαθιά παιδαγωγική συνείδηση θα αρθρώσει υπεύθυνα και πειστικά παιδαγωγικό λόγο ξένο ως τότε (γιατί όχι και ως σήμερα) στο ελληνικό σχολείο. Θα μας διδάξει έτσι πως: α) μόνο η εξέλιξη του παιδιού θα μας προσφέρει νόμους και κανόνες για την αγωγή του, ακόμη και οι αρχές για τη σχολική εργασία θα βγουν από την ίδια πηγή β) έχουμε χρέος να σεβόμαστε το παιδί, και ούτε θυσιάζουμε την παραδεισένια παιδική ηλικία σ' ένα αβέβαιο μέλλον γ) το παιδί με την τωρινή ζωή του οφείλει να γίνει το αντικείμενο της εργασίας του «Νέου Σχολείου» δ) είναι ανάγκη στο σχολείο να δημιουργήσουμε κοινές συνθήκες ζωής και πολιτισμού για όλα τα παιδιά, χωρίς ωστόσο να ισοπεδώνουμε τις παιδικές διαφορότητες, αλλά να δημιουργούμε σε κάθε περίπτωση άφθονες ευκαιρίες για την ολική ευδωσή τους ε) η αντιληπτική εργασία του παιδιού είναι ανάγκη να συνοδεύεται από την ενεργητική επικοινωνία του με τα αντικείμενα της αντίληψής του και με την μορφοποίησή τους στ) το παιδί πρέπει να αντικρίζει την πραγματικότητα της ηλικίας του: από αυτήν εκπορεύεται και σ' αυτήν επιστρέφει η νοητική του δράση ζ) είναι μεγάλη και διαρκής η ανάγκη του παιδιού για κίνηση και ενασχόληση. Γι' αυτό και είναι ανυπολόγιστη η σημασία του σχολικού χώρου έτσι ώστε να ευνοεί και να ολοκληρώνει την πρακτική δράση του νέου ανθρώπου η) η κατάκτηση των γνώσεων και της ζωής συντελείται

παρουσιάσεις

πολιτιστικά δρώμενα 10

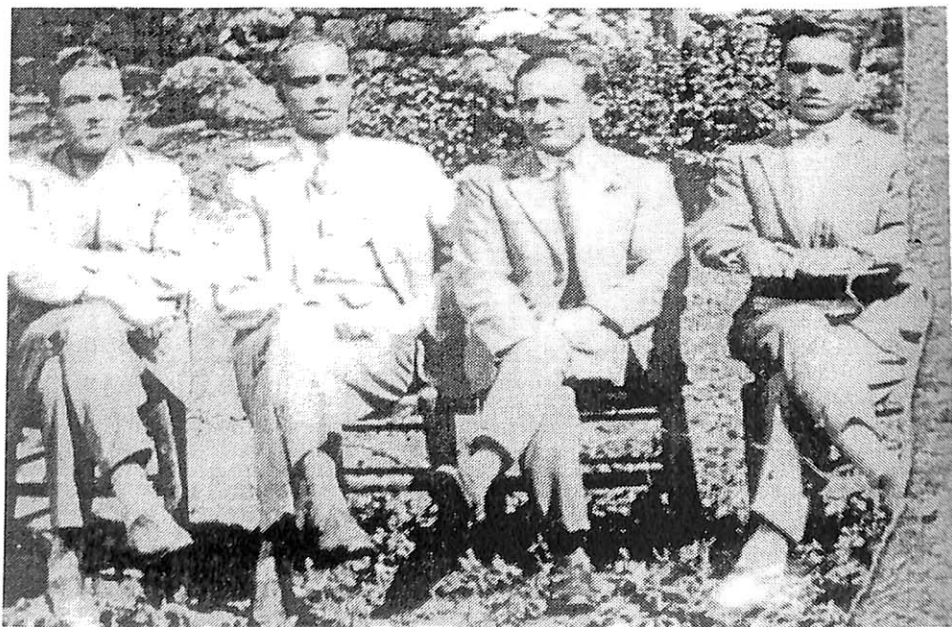
περισσότερο με την ενεργητική συμμετοχή του μαθητή: είναι αυτή μια από τις πιο ουσιώδεις αρχές του Σχολείου Εργασίας Θ) είναι ανάγκη ο νέος άνθρωπος να περάσει πέρα για πέρα την πατρίδα και να την ερευνήσει, αφού και η φτωχότερη πατρίδα κρύβει άφθονους θησαυρούς. Την πατρίδα την εξετάζει το Σχολείο Εργασίας συστηματικά από όλες τις πλευρές της ι) η εργασία έχει πέρα από τον παιδαγωγικό και κοινωνικό και ηθικό σκοπό. Γι' αυτό και έχει αξία και σημασία η ελεύθερη δράση του παιδιού, χωρίς τους γνωστούς εξαναγκασμούς και τις ατέρμονες επεμβάσεις των μεγάλων: το παιδί δεν είναι μόνον το εκτελεστικό χέρι. Το ίδιο σχεδιάζει και ολοκληρώνει και την πνευματική εργασία. Η ελευθερία όμως και η πνευματική εργασία προϋποθέτουν νόμους, τους οποίους μαθαίνει να σέβεται και να τηρεί το παιδί. Η κατάλυση των νόμων οδηγεί στην κατάλυση της ελευθερίας. Πάντως η αγωγή προσφέρεται μέσα από την ελευθερία και τον νόμο. Και μέσα στην τάξη ακόμη, κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής του μαθήματος, ο Κάστανος, ως γνήσιος οπαδός του Σχολείου Εργασίας, πιστεύει πως το παιδί πρέπει να κινείται ελεύθερα. Γι' αυτό και στο πρωτοποριακό βιβλίο του Το Σχολείο Εργασίας στη θεωρία και στην πράξη συζητάει νέους τρόπους διάρθρωσης και λειτουργίας των σχολικών χώρων, τέτοιους που να ευνοούν την αδέσμευτη έκφραση του παιδιού.

Στο επαναστατικό αυτό βιβλίο, το οποίο τυπώθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1929, παρουσιάζει ο Κάστανος σε βάθος και σε έκταση τις θεωρητικές θέσεις και τις πρακτικές εφαρμογές του Σχολείου Εργασίας. Ήταν στην εποχή του και για πολλές δεκαετίες εν συνεχεία το πιο τολμηρό και το πιο αναλυτικό βιβλίο αυτού του είδους. Ξεκινάει με το παλιό σχολείο, περνάει στο ερβαρτιανό σύστημα και καταλήγει στο Σχολείο Εργασίας, για να μας δώσει: κεντρικές απόψεις των δημιουργών του (Sieber, Wolf, Kerschensteiner, Otto Erler, Lowenek, Gaudig, Schmieder, Munch), την ύλη του, τις αρχές εκλογής της ύλης, τη σχέση του με τη συνε-

γαζόμενη κοινότητα, τις μεταρρυθμιστικές δοκιμές στη Λειψία και στο Μαράσλειο, δείγματα προγραμμάτων του, ενότητες εργασίας, εικόνες αναλυτικές από τη σχολική πράξη.

Θα φέρει τελικά με το βιβλίο του αυτό ο Κάστανος νέες μορφωτικές αξίες στην Ελληνική εκπαίδευση και θα προσφέρει στον Έλληνα δάσκαλο μια άλλη αγωγική οπτική. Θα μας πει πως ο σκοπός του σχολείου δεν είναι, δεν πρέπει να είναι, το «σοφό» παιδί αλλά το ευτυχισμένο παιδί. Κι αυτό το παιδί μόνο μέσα σε ένα δραστικό και όχι σκυθρωπό σχολείο μπορεί να ολοκληρωθεί. Η αξία του ανθρώπου δεν βρίσκεται στις γνώσεις αλλά στην ισχυρή βούληση, στην ολοκληρωμένη προσωπικότητα, στην πνευματική καλλιέργεια, στη δημιουργία πλούσιας συναισθηματικής ζωής, στη μέθεξή του στην κοινωνική ζωή. Να το άλφα και το ωμέγα της εκπαίδευσης: η αρχή της ζωής.

Και για τη μέθοδο του δασκάλου έχει ξεκάθαρες θέσεις: ο δάσκαλος, θα μας πει, δεν μπορεί να έχει μια μέθοδο, πρέπει όμως να έχει μεθοδική συνείδηση, μεθοδική σκέψη και μεθοδικό τακτ. Η μεθοδολατρεία είναι γέννημα του σχολαστικισμού και η μεθοδοφοβία της σκνηρής σκέψης. Πέρα και πάνω από τη μέθοδο βρίσκονται οι ψυχές του δασκάλου και του παιδιού. Όταν αυτές επικοινωνούν, τη βρίσκουν τη μέθοδο. Διαφορετικά και ολόκληρο τον παιδαγωγικό ουρανό να κατεβάζει ο δάσκαλος σε

Ο Θ. Κάστανος στο Καρπενήσι (1927)

κάθε ώρα διδασκαλίας, το μάθημά του είναι καταδικασμένο σε αποτυχία. Αλλωστε ο καλλι-

τέχνης δάσκαλος μπορεί να τα αγνοεί αυτά. Γι' αυτόν ισχύουν οι νόμοι της τέχνης, της δημιουργίας, της φυσικότητας, της εσωτερικής διάθεσης. Αυτοί είναι που του ανοίγουν το δρόμο.

Κοντά στο Σχολείο Εργασίας, που μέσα σε δύο χρόνια γνώρισε δύο εκδόσεις (1929-1930), θα κυκλοφορήσει και την Απολογία του Σχολείου Εργασίας θα εκδώσει τα περιοδικά Ελπίδες στο Καρπενήσι (1929) και Σχολείο Εργασίας στη Φλώρινα (1930) με τη συνεργασία μιας ομάδας λαμπρών συνεργατών του δασκάλων, ανάμεσα στους οποίους διακρινόταν ο Γιάννης Καλαϊτζίδης, θα δημοσιεύσει πλήθος άρθρα. Όλα για το παιδί και το δάσκαλο. Κέντρο της γραπτής δημιουργίας του, όπως και ολόκληρης της ζωής του, στάθηκαν το παιδί και ο δάσκαλος.

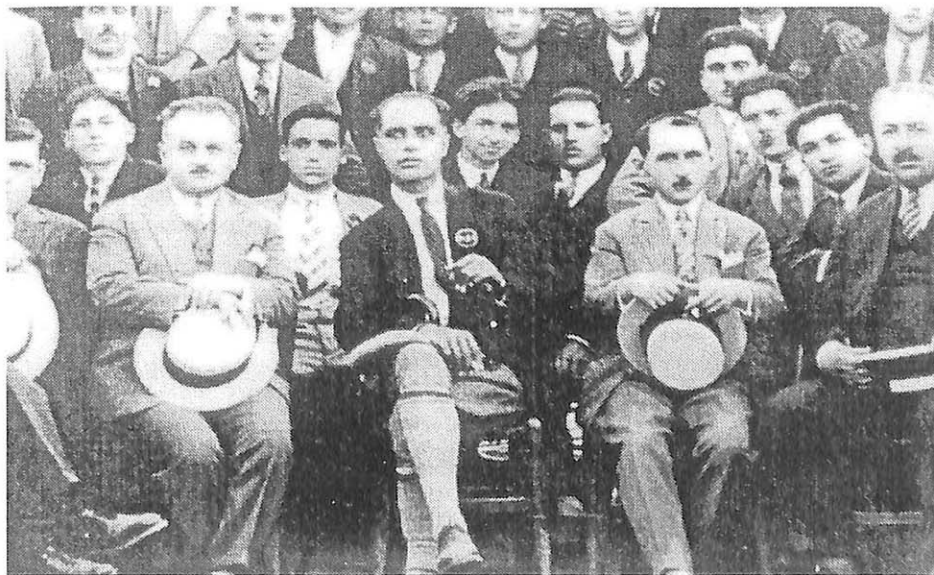
Ήταν ο Κάστανος ο παιδαγωγός της σχολικής και της κοινωνικής ζωής: αναμορφωτής και ανειροπόλος μαζί. Γι' αυτό και συγκέντρωσε τις βολές της αντίδρασης. Δεν έχει καμιά σχέση με τον παιδαγωγό του γραφείου, ο οποίος αποδελτιώνει βιβλία, για να συγγράψει πολύτομα έργα που θα τα φορτώσει με την ξένη γνώση και τις δικές του παραπομπές. Στάθηκε, ο Κάστανος, απaráλλαχτα όπως όλοι οι μεγάλοι παιδαγωγοί, ο παιδαγωγός της ζωής και της δράσης. Αυτήν την δράση την ένιωσαν βαθιά ο δάσκαλος στο Διδασκαλείο και ο μαθη-

πετούσε το σάπιο, μπόλιαζε το γερό, σκάλιζε τον κήπο της ευτυχίας του μικρού πρίγκιπα του σχολείου. Γι' αυτό και από αυτόν, τον μικρό πρίγκιπα, προήλθε το κολακευτικότερο εγκώμιο που θα μπορούσε να δεχθεί ένας δάσκαλος και παιδαγωγός. Και μ' αυτό θα κλείσω. Πρόκειται για μια έκθεση που έγραψε ένας μικρός μαθητής του Προτύπου Φλωρίνης, ο Δ.Ν. Βαγουρδής, την Τρίτη ημέρα από το θάνατο του Κάστανου. Είναι δημοσιευμένη στην εφημερίδα *Μακεδονική* (19/2/1932). Γράφει ανάμεσα στα άλλα: «*Θυμόμαστε την καλή σας καρδιά και τη φρόντιση ολονών των σχολείων. Αλλά περισσότερο για το δικό μας, επειδή δουλεύατε. Θυμόμαστε πόσο φροντίσατε για τη μόρφωσή μας. Μας επήρατε διάφορα παιχνίδια, πιγκ-πογκ, περιστέρια όπου όταν εκάναμε μάθημα για το περιστέρι εμάθαμε πως το περιστέρι θυμάται το παλιό σπίτι και απολύσαμε ένα περιστέρι για δοκιμή. Του δέσαμε ένα γράμμα που έλεγαν ευχαριστήριο στον διευθυντήν του φυτωρίου που μας έδωσε δωρεάν χίλια δυό ζώα. Είχαμε λαγουδάκια, χρυσόψαρα, κότες, μπάλες, πουλάκια, γλάστρες, σχολικό κήπο, τένις και άλλα διάφορα. Έκανε και διάφορα βιβλία... και τώρα ήθελε να βγάλει και αναγνωστικά, αλλά άλλα σκέπτεται ο άνθρωπος και άλλα του γίνονται... Το Σάββατο στις 2.30 μ.μ. τον κηδέψαμε με μουσικές και του κατέθεσαμε ένα πλούσιο στέφανο, και τον ξεπροβοδίσουμε ως την τελευταία του κατοικία και του είπαμε ελαφρό το χώμα που θα σε σκεπάσει. Τα κακόμοιρα τα παιδιά.*

Πρώτα σαν αγγελοúδια ήταν. Τώρα με σκυμμένο το κεφάλι».

Ο καθένας τώρα καταλαβαίνει πως ο θρήνος του μικρού μαθητή δεν είναι μόνο κολακευτικό εγκώμιο για τον Δάσκαλο που έφυγε, είναι συνάμα κολακευτικό εγκώμιο, και θρήνος μαζί, για το «Νέο Σχολείο» που ήρθε και έφυγε κι αυτό μαζί του...

...Τώρα παγωνιά και καταλήψεις. Είχε άδικο ύστερα ο Pestalozzi, όταν

Ο Θ. Κάστανος με τον Μ. Κουντουρά στη Φλώρινα (1930)

ή της στην τάξη. Εκεί στροβιλιζόταν από το πρωί έως το βράδυ: δίδασκε, καθοδηγούσε, έχτιζε,

έλεγε πως μόνο με την καρδιά οδηγείται του ανθρώπου η καρδιά;

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ¹ του παιδαγωγού Θ. Ι. ΚΑΣΤΑΝΟΥ

Νόμους και κανόνες για την αγωγή θα μας δώσει η εξέλιξη του παιδιού. Ακόμα και οι αρχές για τη σχολική εργασία θα βγουν απ' την ίδια πηγή.

Πάνω σ' αυτά τα δύο αξιώματα πρέπει να στηριχτεί ολόκαιρο το σχολικό οικοδόμημα. Ως σήμερα βρισκόμαστε μακριά απ' το ξάστερο αυτό δρόμο, η αγωγή του παιδιού μας καθορίζεται εξωτερικά. Μελλοντικές ανάγκες που θα αντικρύσει κάποτε ο άνθρωπος στη ζωή του ή που βγαίνουν από μια γενική θεωρία για τον κόσμο και τη ζωή μας καθορίζουν στους σκοπούς και στα μέσα.

Η πολιτεία καθόριζε νομοθετικά το σκοπό του σχολείου με τα λίγα αυτά λόγια. «Απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων για την εξυπηρέτηση της ζωής».

Κάθε τι που απαιτούμε από το παιδί πολύ νωρίς και παράκαιρα, για να πετύχει, πρέπει να ξοδευτούν πιο πολλές δυνάμεις και χρόνος παρά όσο θα χρειάζονταν στην αντίστοιχη βαθμίδα εξέλιξης και αυτό το παραπάνω σε δυνάμεις είναι πολύ δυσανάλογο με το παιδί. Τα αποτελέσματα από τέτοιες ενέργειες της αγωγής είναι ελάχιστα, ή πιο σωστά αρνητικά. Γιατί απαιτούμε ενέργειες υπέρτερες από τη βαθμίδα εξέλιξης του παιδιού, τη στιγμή που λείπουν οι αναγκαίες ψυχο-φυσικές προϋποθέσεις. Κι αν λείπουν λίγες πέτρες μόνο από τα θεμέλια μπορεί κανείς όπως-όπως να στηρίξει το οικοδόμημα, όταν όμως η έλλειψη είναι γενική τότε κάθε προσπάθεια, κάθε καταβολή δύναμης και ξόδεμα χρόνου δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα. το οικοδόμημα κι αν ψευτοχτιστεί θα πέσει με το πρώτο φύσημα τ' αγέρα.

Ετσι φτάνουμε γρήγορα στο συμπέρασμα πως χρειάζονται γερά θεμέλια κι αυτά μπορούν να χτιστούν όταν πάντα παίρνεται υπ' όψει η εξέλιξη. Εχει απόλυτη δύναμη η φράση. «Κάθε πράξη και υλικό μπορούν να απαιτηθούν από το παιδί όταν τούτο είναι ικανό για τέτοια πράξη και τέτοιο υλικό. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται προσαρμογή ενέργειας σε είδος και ποσό και υλικού πάλι σε είδος και ποσό με το παιδί».

Κάθε τι πρέπει να γίνεται από μια ανάγκη που παρουσιάζει η παιδική εξέλιξη. μ' άλλα λόγια. Κάθε φορά ορίζουν οι εσωτερικές ανάγκες του παιδιού. Αποκρούεται από το σχολείο σαν αντιπαιδολογική και αψυχολόγητη κάθε απαίτηση που στρέφεται σε μελλοντικές ανάγκες ή που βγαίνει από πηγές που βρίσκονται έξω από το γεγονός της εξέλιξης του παιδιού.

Μόνον οι εσωτερικές ανάγκες του παιδιού, ψυχικές και σωματικές, πρέπει να προσέχονται από το σχολείο και το δάσκαλό του σε κάθε ενέργεια του παιδιού και για κάθε του τροφή υλική ή και πνευματική. Τότε μόνο το κάθε τι τονώνει την παιδική ατομικότητα και γίνεται οργανικό μέρος της.

Η αντίληψη που τονίζει πως δεν είναι δυνατό να καθοριστεί η αγωγή στους σκοπούς και στα μέσα της μόνο απ' την εξέλιξη, στηρίζεται πάνω σε ασφαλή και μονόπλευρη σημασία της εξέλιξης. Παίρνουν την εξέλιξη απόλυτα, τονίζουν μόνο την τυπική της πλευρά και λησμονούν την υλική. Η εξέλιξη όμως του ανθρώπου είναι μια μεγάλη και πολυσύνθετη αφομοιωτική λειτουργία, είναι μια προσαρμοστική κίνηση του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον και στο γύρω πολιτισμό. Ετσι η εξέλιξη ορίζεται κατά δυο τρόπους, εσωτερικά και εξωτερικά.

Μάλιστα το περιβάλλον δεν ορίζει μόνο τι θα αφομοιωθεί σαν γνώση άμεσα, ή και με την παράδοση αλλά σε μεγάλο μάλιστα βαθμό τον τρόπο της αφομοίωσης και της πνευματικής επεξεργασίας.

Μόλις περάσει ο άνθρωπος την κατώτερη βαθμίδα αρχίζει ανάλογα με τις δυνάμεις που έχει κάθε φορά, έτσι να νιώθει τον κόσμο. Είναι γνωστό πως δεν βλέπουμε όλοι με τα δικά μας μάτια και δε σκεπτόμαστε με το δικό μας μυαλό και τις δικές μας σκέψεις. Βλέπουμε με τα μάτια του περιβάλλοντός μας, με τα μάτια της εποχής μας. Σκεπτόμαστε με το πνεύμα του περιβάλλοντός μας, με το πνεύμα της εποχής μας. Έτσι και το συναίσθημα ακόμα του ανθρώπου δεν αναπτύσσεται σαν καθαρίο δικό του συναίσθημα, αλλά πιο πολύ σαν ένα συναίσθημα καθορισμένο από το περιβάλλον και το πνεύμα της εποχής. Ακόμα και η ανάπτυξη της καλαισθητικής αίσθησης δεν εξαρτάται μόνο από το όμορφο που βρίσκεται μέσα στη γύρω ζωή και φύση αλλά πιο πολύ από την καλαισθητική αίσθηση της εποχής.

Το ίδιο ισχύει και για την ηθική αίσθηση και δράση, για τις αξίες και τις αρχές. Και κάθε ανώτερη ανάπτυξη των δεξιοτήτων στηρίζεται με πλατειά σημάσια πάνω στη μίμηση. Έτσι μεγαλώνει ο άνθρωπος μέσα στο φυσικό και στο ψυχικό περιβάλλον.

Η εξέλιξη του δεν είναι δικό του έργο και συνίσταται πιο πολύ στο να αφομοιώνει, να κάνει δικό του ό,τι τόσες γενιές δημιούργησαν στο άπειρο πέρασμα του χρόνου.

Αυτό όμως είναι μια φυσικότατη λειτουργία. Είναι η τάση κάθε ανθρώπου που εξελίσσεται, να κάνει με τις δυνάμεις του δικό του κάθε τι που βρίσκεται μέσα στο περιβάλλον του. Αυτήν τη μεγάλη και απλή αλήθεια τη δυσκολοκαταλαβαίνουμε, γιατί βλέπουμε πως με τη βιαστικοσύνη και τον καταναγκασμό πολλές φορές κάνουμε τον άνθρωπο να αποκρούει εκείνο που αληθινά του είναι ανάγκη.

Όπως το παιδί της φυλής των κυνηγών σιγά σιγά γίνεται κυνηγός, έτσι είναι φυσικότατο, για να φέρουμε ένα παράδειγμα, ένας άνθρωπος που στο λαό του ο τύπος παίζει ένα μεγάλο ρόλο και που ο καθένας μπορεί να διαβάζει να γράφει και να λογαριάζει. Είναι λοιπόν ένα μεγάλο λάθος να παραγνωρίζει κανείς στην εξέλιξη την ανάγκη και τους εσωτερικούς νόμους ή ακόμα να τους αποκλείει.

Γιατί όπου λείπουν αυτά τα δυο εκεί δεν μπορεί κανείς να μιλά για εξέλιξη. Υπάρχει μια βασική διαφορά αναμεταξύ στο αν μια γνώση ή λειτουργία γίνεται από το παιδί γιατί θα του χρειαστεί μια φορά αργότερα και στο αν δίνεται η ευκαιρία για γνώση και δράση στο παιδί γιατί το απαιτεί η βαθμίδα της εξέλιξής του, η τωρινή ζωή του. Το πρώτο είναι το βασικό μοτίβο του παλιού σχολείου, το δεύτερο η επαναστατική ιδέα του καινούργιου σχολείου. Εδώ βρίσκεται το ασθενικότερο σημείο του παλιού σχολείου που κάνοντας αγωγή είχε υπ' όψει του το μεγάλο άνθρωπο με τις ανάγκες του, ενώ μπροστά του βρισκόταν το ανεξέλικτο ακόμα παιδί που του θυσίαζε την παραδεισένια παιδική ηλικία σ' ένα αβέβαιο μέλλον (ROUSSEAU). Ενώ μόνο το παιδί με την τωρινή ζωή του έπρεπε να είναι το αντικείμενο της δουλειάς του, ό,τι είναι και ό,τι του χρειάζεται σαν παιδί. Φοβόταν ίσως μη τυχόν κι έμενε το παιδί για πάντα παιδί αν το μεταχειριζόταν σαν παιδί. Εμπόδιζε έτσι την ήσυχη ανάπτυξη του παιδιού στην παιδική ηλικία κι έτσι με την ανυπομονησία του διαστρέβλωνε τη φύση του ανθρώπου. Το παλιό σχολείο έκανε όπως κάνει ένα παιδάκι που δεν μπορεί να περιμένει το άνοιγμα του λουλουδιού και ανοίγει πρόωρα και βιαστικά το μπουμπούκι.

Εφταιξε, γιατί είχε υπ' όψει του μόνο το σκοπό χωρίς να βλέπει το παιδί. Γι' αυτό πολεμά η εποχή μας σε τέτοιο βαθμό τη σκοπολογία. Αδίκਾ βέβαια γιατί πουθενά δεν μπορεί να προχωρήσει αν δεν έχει ένα σκοπό. Είναι φυσικότατο και η αγωγή νάχει το σκοπό της και μάλιστα αρκετά συνειδητό. Για κάθε εργάτη του σχολείου, διοικητικό ή δάσκαλο, είναι ανάγκη να υπάρχει ξάστερη συνείδηση του σκοπού, γιατί σύμφωνα και ανάλογα με το σκοπό καθορίζονται οι διατάξεις του σχολείου και οι συνθήκες που χρειάζονται για την εξέλιξη του παιδιού. Ο σκο-

παρουσιάσεις

πολιτιστικά δρώμενα 14

πώς όμως θα μας οριστεί από αυτήν την εξέλιξη. Σκοπός μας είναι ο υγιής άνθρωπος και ο ικανός για δράση, που μπορεί σε κάθε εποχή να φτάσει τη βαθμίδα του πολιτισμού που τον προορίζουν οι δυνάμεις του.

Δεν πρέπει να μας ξεφεύγει αυτός ο σκοπός. Συχνά πρέπει να εξετάζουμε αν βρισκόμαστε στο δρόμο που οδηγεί σ' αυτόν. Ούτε πρέπει να δεχτούμε να ξεπηδήσουμε ή να κάμψουμε ένα κομμάτι στο δρόμο μας. Όσο πιο τελειότερη σχηματίζεται κάθε φάση στην εξέλιξη τόσο πιο ασφαλέστερα φτάνουμε στον τελικό σκοπό.

Γι' αυτό, ένα από τα βασικότερα αξιώματα του καινούργιου σχολείου είναι να δημιουργήσει όσο το δυνατό καλές συνθήκες για μια πολύμερη και τέλεια ανάπτυξη ανάλογα με τις διάφορες βαθμίδες της παιδικής ηλικίας.

Δεχτήκαμε πως η δουλειά του σχολείου και γενικά η αγωγή πρέπει να θεμελιώνεται πάνω στην αρχή της εξέλιξης του παιδιού, αυτόματα όμως βγαίνει το ερώτημα. «Παρουσιάζει η εξέλιξη των παιδιών τόσο πολλά κοινά γνωρίσματα ώστε να δικαιολογείται η ομαδική κοινή αγωγή όπως γίνεται στο σχολείο;».

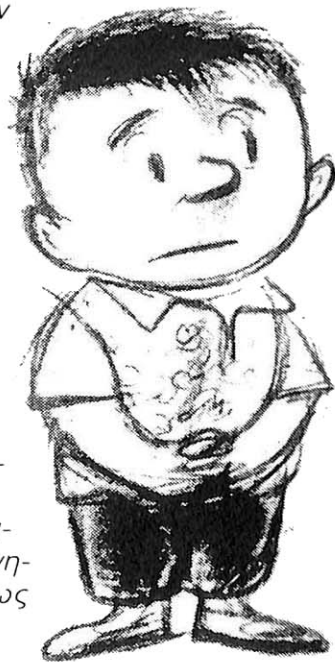
Μια κοινότητα γνωρισμάτων βρίσκουμε στην εξωτερική πλευρά της εξέλιξης, στον πολιτισμό. Ο πολιτισμός μας δεν μας παρουσιάζεται ενιαίος και σταθερός, υπάρχουν διαφοροτάτες βαθμίδες του και αντιθέσεις.

Ο ορίζοντας του πολιτισμού είναι για κάθε άνθρωπο διαφορετικός όσον αφορά το πλάτος και το περιεχόμενό του. Στο σχολείο όμως πρέπει νάχουμε το μέσο να δημιουργήσουμε κοινές συνθήκες ζωής και πολιτισμού για όλα τα παιδιά, τόσο που να προσφέρουμε σε όλα τα Παιδιά χωρίς διάκριση τάξης και οικονομικών μέσων των γονιών το καλύτερο από τη ζωή και το ανώτερο που μπορεί ο πολιτισμός να προσφέρει στα παιδιά. Μουσική απόλαυση, κάθε άλλου είδους καλλιτεχνική απόλαυση, κινηματογράφο, λουτρά, συσσίτιο, υγιεινές συνθήκες ζωής και διαμονής κ.λπ.

Δεν είναι όμως το ίδιο και με τις εσωτερικές διαθέσεις (τους όρους) που βρίσκονται μέσα σε κάθε άνθρωπο. Κάθε άνθρωπος και κάθε παιδί είναι μια φυσική και ψυχική ιδιορρυθμία τέτοια που δεν μπορεί κανείς κατά τον ίδιο σταθερό τρόπο να επιδρά πάνω της για να τη διαπλάσει. Είναι αλήθεια πως με την πρώτη επιπόλαιη εξέταση βρίσκουμε γενικές κοινές γραμμές όσον αφορά τις εσωτερικές διαθέσεις και μάλιστα στα μέλη της ίδιας ανθρωπίνης ομάδας. Είναι ακόμα γνωστό, πως παρά τις ομοιότητες, στα παιδιά παρουσιάζονται ιδιαίτερες διαθέσεις που έχουν αφορμή την κληρονομικότητα και δημιουργούν τις ατομικές διαφορές. Επίσης στο παιδί της προσχολικής ηλικίας, σ' αυτά τα σοβαρά χρόνια της ζωής του, γίνεται μια μεταβολή από πολλούς εξωτερικούς παράγοντες που δημιουργούν σιγά σιγά εσωτερικές καινούργιες διαθέσεις που αυξάνουν την ιδιορρυθμία που έχει πρώτη αρχή την κληρονομικότητα. Πιο μεγάλης σημασίας μας είναι η ιδιορρυθμία που έχει πηγή την κληρονομικότητα γιατί όλες οι άλλες επίκτητες ας τις πούμε διαθέσεις ατονούν μόλις βρεθούν σε αντίθετες εξωτερικές συνθήκες και μάλιστα όχι σε μακρόχρονα διαστήματα.

Παρά την ποικιλία όμως αυτήν των διαθέσεων που στο σύνολό τους κάνουν τις ατομικότητες υπάρχουν και άλλες μεγάλες γενικές γραμμές που βάζουν βαθειά τη σφραγίδα τους στην εξέλιξη του παιδιού. Το παιδί είναι κατά πρώτο παιδί και κατά δεύτερο λόγο άτομο. Όταν λοιπόν θα θελήσουμε να βγάλουμε τους νόμους της αγωγής από το γεγονός της εξέλιξης, πρέπει νάχουμε υπόψει την απαίτηση πως η αγωγή που θέλει να βασιστεί πάνω στις γενικές γραμμές της εξέλιξης - στα κοινά χαρακτηριστικά - πρέπει να γίνεται κατά τέτοιο τρόπο που να μην παραβιάζει τις ατομικές διαφορές αλλά να τις αφΐνει σε κάθε περίπτωση άφθονες ευκαιρίες και πλούσια δυνατότητα για την ολική ανάπτυξή τους.

Δε δεχόμαστε εξομοιώσεις ούτε ισοπεδώσεις στην αγωγή. Ο αδύνατος θα κρατηθεί και θα κινηθεί μέσα στις γραμμές που μπορεί να κινηθεί και θα βαδίζει στους σκοπούς που μπορεί να φτάσει, ο δυνατός όμως δεν επιτρέπεται να σταματήσει στο δρόμο του. Χρειάζεται ελεύθερη και ανοικτή η γραμμή για την κίνησή του. Οποιος είναι γρήγορος στη

δουλειά του, όποιος μπορεί να κάνει ανώτερη και λεπτότερη δουλειά πρέπει να έχει ελευθερία και να υποκινηθεί, να βοηθηθεί για να σηκωθεί ακόμα ψηλότερα και ακόμα πρέπει να δοθεί το δικαίωμα και ευκαιρία σε κάθε κατεύθυνση ιδιοφυΐας και του διαφέροντος.

Εχουμε την ακλόνητη πίστη βγαλμένη από τα πράγματα, πως το σημερινό σχολείο της μάθησης και ισοπέδωσης δεν έχει υπόψει του τέτοιες αρχές ούτε μπορεί και να τις έχει. Ξέρω καλά στην πατρίδα μου με άφθονη, πλούσια και μεταλλική φωνή, που ενώ μπορούσαν νάναι Καρούζοι, Σαλιάπιν κ.λπ., τώρα καλλιεργούν τη γη και βόσκουν πρόβατα και μόνο κάπου κάπου ξεχύνεται απ' τα βαρειά στήθια τους πικρό ένα παράπονο σαν μια πικρή διαμαρτυρία στην κοινωνία που τους αγνόησε κι έτσι τους έχασε. Είχα ένα μικρό μαθητή σε ένα απόμερο χωριό της πατρίδας μου που βρήκε κάποτε ένα θαυμάσιο μηχανήμα για να πιάνει τις σφήκες που του κλέβαν τα σταφύλια τους. Ολότελα δική του επινόηση, δική του εφεύρεση. Τον πρόσεξα ιδιαίτερα τότε, χωρίς νάμαι σε θέση να τον βοηθήσω. Είχα αποφασίσει κάτι να ενεργήσω γ' αυτόν, ξέσπασε όμως η πόρα των βαλκανικών πολέμων και σκορπίσαμε στις τέσσερις άκρες του ορίζοντα σαν φθινοπωρινά φύλλα. Υστερα από χρόνια έμαθα πως γίνηκε έμπορος, πως ναυάγησε στο επάγγελμά του, γύρισε στο χωριό του ναυάγιο της ζωής και της κοινωνίας. Ένα πικρό παράπονο θα βγαίνει από τα στήθια του σαν μια διαμαρτυρία κατά πάνω στην κοινωνία που τον αγνόησε και τον έχασε.

Στο παλιό σχολείο πάντα καθορίζεται ο χρόνος, η ένταση και η γραμμή της σχολικής εργασίας για όλα τα παιδιά, κατά τον ίδιο τρόπο, από το δάσκαλο ή από γενικές διατάξεις που πάνω τους βασίζεται ο δάσκαλος.

Η αγωγή στο σχολείο μπορεί νάναι τόσο μόνο τυπική για όλα τα παιδιά ως τη στιγμή που απαιτείται διαφοροποίηση από ισχυρές εκδηλώσεις των εξαιρετικά ιδιοφυών, γιατί οι τελευταίοι δεν έχουν δυνατότητα να προχωρήσουν μπροστά όταν περιορίζονται από το κοινό πλαίσιο που χαραχτηκε για όλα τα παιδιά.

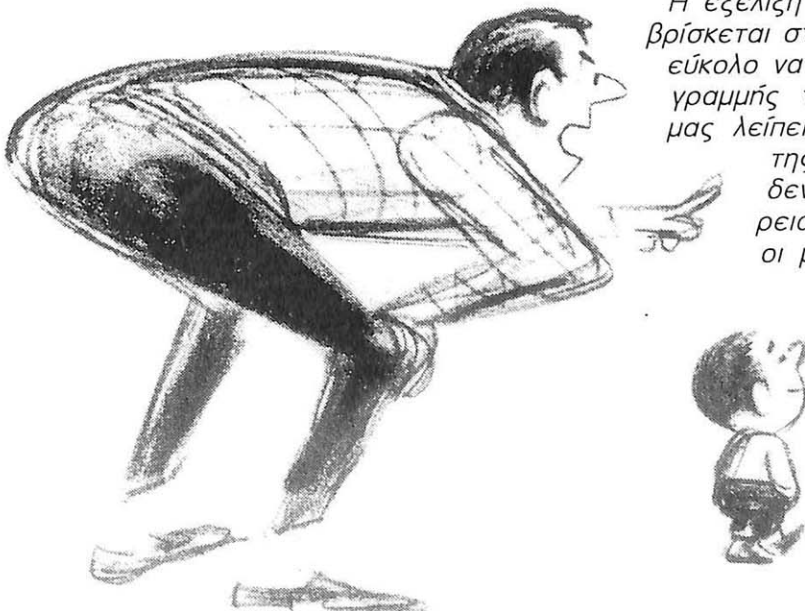
Σ' αυτή μου τη μελέτη δεν μπορώ να ορίσω χρονικά διαστήματα αυστηρά και μορφές ξεχωρισμάτων. Γίνεται όμως το νωρίτερο στο δεκατο τρίτο χρόνο της ζωής του παιδιού. Ένα ξεχώρισμα πιο μπροστά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από την άποψη της εξέλιξης όταν μάλιστα το σχολείο εργάζεται καλά και δίνει ευκαιρίες και δυνατότητες για την ιδιαίτερη καλλιέργεια των ξεχωριστών τύπων. Το πρόωρο ξεχώρισμα το καταδικάζουμε, αυστηρά μάλιστα, όταν η εργασία του σχολείου εξαρτάται και οργανώνεται ολότελα από το υλικό και αγνοείται η εξέλιξη με τους νόμους της.

Εχουμε λοιπόν την υποχρέωση να εξετάσουμε τις διαφορές που παρουσιάζουν τα παιδιά της σχολικής περιόδου εφόσον θέλουμε νάχουμε την εξέλιξη του παιδιού βάση και γενικό κανόνα της σχολικής μας εργασίας και οργάνωσης.

Η εξέλιξη του παιδιού σε τούτην την περίοδο βρίσκεται στη πιο μεγάλη ροή της. Δεν μας είναι εύκολο να δώσουμε μια σκιαγραφία της ολικής γραμμής της εξέλιξης, γιατί σε πολλά μέρη μας λείπει η σαφήνεια που είναι αποτέλεσμα της επιστημονικής, έρευνας. Υστερα δεν μας ενδιαφέρει τόσο η λεπτομέρεια στην οικοδομή του σχολείου όσο οι μεγάλες γραμμές της οικοδομής.

Γι' αυτό θα ασχοληθώ μόνο με τα σοβαρότερα γνωρίσματα της σχολικής παιδικής ηλικίας. Περιορίζομαι μόνο σε εκείνα τα γνωρίσματα που δεν προσέχονται από το σημερινό σχολείο ή αν προσέχονται, τούτο γίνεται ελαττωματικά, όχι γιατί δε θεωρώ τα άλλα σοβαρά, αλλά γιατί τα θεωρώ αυτονόητα και φυσικά.

Όταν θελήσουμε να στηρίξου-

με την αγωγή πάνω στη σημερινή ψυχολογική γνώση θα έχουμε να αντικρύσουμε πολεμική από δύο παρατάξεις.

Από τα συντηρητικά στοιχεία με το επιχείρημα πως δεν μπορούμε να στηρίξουμε την αγωγή πάνω σε μια ψυχολογική γνώση που σε πολλά μέρη της είναι ελλιπής, γεμάτη χάσματα, γεμάτη αστάθεια και ασαφής.

Την άλλη πολεμική από σοβαρούς εργάτες της επιστήμης που καταδικάζουν τη βιαστικοσύνη σαν ανεπιστημονική και γι' αυτό βλαβερή. **Γιατί βιαστικοσύνη που θέλει να εφαρμόσει αλήθειες στην παιδαγωγική πράξη χωρίς πρωτύτερα να γίνουν άφθονες δοκιμές, οδηγεί σε ανεπανόρθωτες καταστροφές. Συνιστούν λοιπόν μια μετριοπάθεια και επιφύλαξη απέναντι στα πρόωρα και αδοκίμαστα πορίσματα της παιδαγωγικής έρευνας.**

Συμφωνούμε και καταδικάζουμε κάθε βιαστικοσύνη. Αλλά δεν μπορούμε πιά ύστερα από τόσα χρόνια και τόσες δοκιμές να κατηγορηθούμε για βιαστικοσύνη, γιατί η σημερινή επιστημονική έρευνα με τα πορίσματα της μας αναγκάζει όχι μόνο σε προσεκτική εξέταση των πραγμάτων, όχι μόνο μας διαθέτει σε μια κριτική των σημερινών συστημάτων και μεθόδων, μα και μας σπρώχνει στην εφαρμογή τους.

Βρισκόμαστε σε ισχυρή αντίθεση με τα συντηρητικά στοιχεία και θα θέλαμε να τους αντικρούσουμε με τα δικά τους όπλα. Αληθινά πολλές από τις αντιλήψεις που πάνω τους στηρίζεται η σημερινή σχολική πράξη έχουν αποδειχθεί σφαλερές και είναι αναμφισβήτητο πως μέθοδοι και μέτρα που είχαν βάση αυτές τις αντιλήψεις ατόνισαν ύστερα από πολεμική. Δεν είναι όμως δυνατό να γίνει αλλοιώτικα παρά η αγωγή κάθε εποχής να στηρίζεται πάνω στις αντιλήψεις της εποχής έστω κι αν ξέρουμε πως είναι εκτεθειμένες στη μεταβολή. Γι' αυτόν τον λόγο, όπου έχουμε συνείδηση πως οι αντιλήψεις είναι ασταθείς ή ελαττωματικές εκεί ορθώνεται διπλή απαίτηση. Να μη σταματούμε και να μη μένουμε ικανοποιημένοι με την τωρινή γνώση, αλλά να ερευνούμε μέσα στο ψυχολογικό εργαστήρι - απαραίτητο παράρτημα όχι μόνο της παιδαγωγικής έδρας στα Πανεπιστήμια, μα και για κάθε καλό Διδασκαλείο - και μέσα στο σχολείο να παρακολουθούμε συστηματικά και να προσέχουμε κάθε εκδήλωση της παιδικής ζωής. Προ παντός, και τούτο πρέπει να κατανοηθεί βαθειά από τα συντηρητικά στοιχεία, πρέπει ο εργάτης κάθε επιστήμης νάναι προσεκτικός, να καταπνίγει τον εγωισμό του και να τον οδηγεί καλή πίστη και αντικειμενικότητα στην πολεμική του. Γιατί πρέπει και σ' αυτήν τη θέση να το τονίσω, όταν αποδεχόμαστε πιο πολύ τη φυσική πορεία της παιδικής εξέλιξης, όταν θέλουμε να συγχρονίσουμε την αγωγή καθαρίζοντας το δρόμο της από εμπόδια και δημιουργώντας γενικές ευμενείς συνθήκες τότε η προσπάθειά μας αυτή είναι ευγενική, όχι καταστρεπτική, όπως έχει ακουστεί πολλές φορές. Δεν καταστρέφουμε, ούτε εμποδίζουμε την εξέλιξη. Τούτο μόνο έχουμε υποχρέωση να βροντοφωνήσουμε στο παλιό σχολείο και στα συντηρητικά του στοιχεία και να εκφράσουμε τη μομφή μας, πως πολύ αψυχολόγητα και σκληρά επεμβαίνουν στη ζωή του παιδιού και καταπιέζοντας έτσι ορμές, τάσεις και διαφέροντα καταστρέφουν πρόωρα τα άνθη του κοινωνικού λειβαδιού και του αφαιρούν τη ζωή του, τη μυρωδιά του και την ομορφάδα του.

Η παιδολογική έρευνα μας διδάσκει πως το παιδί είναι υποκειμενικότερο στην αντίληψή του από τον ηλικιωμένο. Είναι πολλά τα στοιχεία που ανακατώνει το παιδί σε κάθε του αντίληψη από τον παραστατικό του θησαυρό, από το συναισθηματικό του κόσμο και τις διαθέσεις του. Το αφομοιωτικό του υλικό αντιστοιχεί σε πολύ λίγο βαθμό με το αντικείμενο της αντίληψής του και μάλιστα τόσο λιγότερο όσο μικρότερο είναι το παιδί. Αυτές οι ελαττωματικές αντιλήψεις, που μοιάζουν με παραισθήματα μπορούν να γίνουν κριτικότερες και αντικειμενικότερες με την άσκηση στην αντίληψη και μάλιστα τούτο μπορεί να γίνεται σε αντιλήψεις πρακτικού διαφέροντος, με ενεργητικές αντιλήψεις, με τη συναναστροφή με τα πράγματα του κόσμου και της ζωής και με τη μορφοποίησή τους.

Σε αντιλήψεις πρακτικού διαφέροντος κινείται το παιδί με πιο μεγάλη αντικειμενικότητα. Η μορφοποίηση των αντιλήψεων οδηγεί στη λεπτομερειακή αναλυτική αντίληψη. Με τις σκέψεις αυτές βγάζει κανείς το συμπέρασμα πως το σημερινό σχολείο καθόλου δεν προσέχει ούτε βοηθεί την αντιληπτική δύναμη του παιδιού να αναπτυχθεί συστηματικά. Ελάχιστες ευκαιρίες του δίνει για αντικειμενικές αντιλήψεις, όπου κάτι τέτοιο γίνεται εκεί η αντίληψη είναι παθητική. Ετσι έχουμε τη διπλή απαίτηση

1. Το σχολείο οφείλει να παρουσιάζει άφθονες ευκαιρίες για αντιλήψεις, η δε αντιληπτική αυτή εργασία πρέπει όσο και όπου είναι δυνατό να συνοδεύεται με την ενεργή

γνητική επικοινωνία του παιδιού με τα αντικείμενα της αντίληψής του και με τη μορφοποίησή τους.

2. Το παιδί πρέπει -και τούτο αφορά την κατώτερη βαθμίδα- να μπορεί να αντιδρά με το δικό του τρόπο, ελεύθερα, όπου η ανάμιξη του ψυχικού του κόσμου με την αντίληψη παρουσιάζεται εξαιρετικά ισχυρή.

Η ανάμιξη του εγώ του παιδιού στα πράγματα του κόσμου εκδηλώνεται με μια ενεργητική στάση του παιδιού απέναντι στα πράγματα με μια πρωτόγονη μορφοποίηση. Αυτό όχι μόνο δεν πρέπει να λείπει απ' τη σχολική εργασία αλλά να αποτελεί το σοβαρότερό της στοιχείο. Δεν πρέπει να φοβούμεστε πως θα μείνει το παιδί σ' αυτή τη βαθμίδα. Η πρόοδος σε μια πιο αντικειμενική και κριτική αντίληψη θα γίνει ολότελα φυσικά και αβίαστα.

Και τούτο πρέπει να προσέξουμε. Το παιδί αντιλαμβάνεται από άλλες απόψεις απ' ότι ο ηλικιωμένος. Μπροστά από το 9χρονο της ηλικίας το παιδί δεν μπορεί να αντιληφθεί τις χωρικές, χρονικές και αιτιώδεις σχέσεις των πραγμάτων. Τις άλλες ιδιότητές τους, καθώς τα χρώματα, αν δεν επιβάλλονται μόνες τους με την έντασή τους, τις αντιλαμβάνεται πολύ αργότερα. Το παιδί είναι επίσης ανίκανο για μεγάλες ολικές αντιλήψεις, πάνω κάτω ως στα 12 χρόνια του. Του λείπει η δύναμη για σύνθεση των μερικών γνωρισμάτων σε ολική αντίληψη, αντιλαμβάνεται μόνο ασύνδετες λεπτομέρειες.

Το παλιό σχολείο - άμα λέω παλιό εννοώ το σχολείο της μάθησης που είναι ακόμα σήμερα μια εκπαιδευτική κατάσταση - απαιτεί από την κατώτερη ακόμα βαθμίδα να γίνεται αντίληψη των αντικειμένων από όλες τις απόψεις και βιάζει τα μικρά παιδιά να φτάνουν σε ολικές αντιλήψεις, εποπτείες, π.χ. να αντιληφθούν ένα τοπίο από την πατριδογνωσία στην Γ και Δ τάξη. Παραπονιούμαστε συχνά για την αδυναμία των παιδιών να παρακολουθήσουν το μάθημα, την απροθυμία και απροσεξία τους και πιστεύουμε από μια συνεχή απόδοση που μπορούν να μας κάνουν τα παιδιά και που μπορούμε να πετύχουμε με εξαναγκασμό και διάφορες τέχνες στη διδασκαλία πως γεννήθηκε η ολική αντίληψη. Πόση πλάνη!

Όπου το παιδί κινείται στην αντίληψή του από πρακτικό διαφέρον, εκεί όλες οι απόψεις και ιδιότητες της αντίληψης που βρίσκονται σε σχέση με το πρακτικό διαφέρον του παιδιού σχηματίζονται και νιώθονται.

Αν θέλουμε να βοηθήσουμε αυτήν την πρόοδο, να τονίσουμε δηλ. την αντιληπτική δύναμη του παιδιού για όσο το δυνατό πολλές κατηγορίες και απόψεις πρέπει νάχουμε υπόψει μας τούτην την απαίτηση:

Οχι απλές αντιλήψεις, αλλά αντιλήψεις πρακτικού διαφέροντος. Τούτο υπάρχει στην ενεργητική συναναστροφή του παιδιού με τα πράγματα -εργασία- και στην παράσταση, μορφοποίηση των αντικειμένων.

Έτσι από το γεγονός της παιδικής αντίληψης, φτάνουμε στην παιδική παράσταση. Εδώ ακόμα δόθηκε λίγη προσοχή, δηλαδή πως ο παραστατικός κύκλος του παιδιού είναι πολύ στενός και πως προϋπόθεση για την εύρυνσή του είναι άφθονες αντιλήψεις.

Η σκέψη του παιδιού εργάζεται με εποπτικές παραστάσεις πραγμάτων. Γι' αυτό στο σχολείο πρέπει να καταγινόμαστε με πράγματα, γιατί έτσι μόνο το παιδί θα μπορεί να σκέπτεται ενεργητικά και όχι με αφηρημένες παραστάσεις. Για τούτο μας επιβάλλεται υλικό της σχολικής εργασίας - διδασκαλίας - από το έδαφος του συγκεκριμένου. Η νόηση του παιδιού πρέπει να δουλεύει με πράγματα. Αφηρημένες παραστάσεις γίνονται από πολλές συγκεκριμένες. Σήμερα απαιτούμε από το παιδί να δουλεύει με αφηρημένες παραστάσεις χωρίς αυτές να στηρίζονται πάνω στο συγκεκριμένο υλικό, αν πετυχαίνουμε κάτι τούτο είναι φαινομενικό και γίνεται εξαναγκαστικά και αψυχολόγητα. Άλλη σοβαρή απαίτηση βγαίνει από όλα τούτα.

«Το παιδί πρέπει να σταθεί μπροστά στην πραγματικότητα της ηλικίας του». Είναι μια πλάνη πως μπορεί να δουλεύει το παιδί και μάλιστα το πολύ μικρό με ατομικές παραστάσεις. Πρέπει να το βοηθήσουμε για μια τέτοια δουλειά, δίνοντάς του πολλές ευκαιρίες για το σχηματισμό παραστάσεων, πράγμα που σήμερα παραμελιέται.

Πολύ προσεκτικοί πρέπει νάμαστε στη λειτουργία της αφαίρεσης και νάχουμε υπομονή. Εκείνο που ξέρουμε σήμερα θετικά γι' αυτό το ζήτημα είναι, πως ζητούμε πρόωρα πάρα πολύ δύσκολα πράγματα από το παιδί. Ότι σήμερα χαρακτηρίζουμε σαν αφηρημένο συλλογισμό στο παιδί, σε όλα τα θετικά μαθήματα, πιο πολύ όμως στην Ιστορία και στη Γεωγραφία - έχω υπόψει μου το καθιερωμένο σύστημα ταχτοποίησης της ύλης σε μαθήματα - δεν είναι παρά πολύ

παρουσιάσεις

πολιτιστικά δρώμενα 18

επικίνδυνες γενικεύσεις.

Μόνο στα 14 χρόνια της ηλικίας γίνεται το παιδί ικανό για αφηρημένους συλλογισμούς και συμπεράσματα. Εξωτερικά μπορεί να οδηγηθεί το παιδί σε σωστούς συλλογισμούς π.χ. στα μαθηματικά. το λόγο όμως γιατί κάτι πρέπει να είναι έτσι το εσωτερικό περιεχόμενο του συλλογισμού, του μένει ακατανόητο.

Με την ικανότητα στο συλλογισμό γεννιέται στο παιδί η ανάγκη για την κατανόηση των εσωτερικών σχέσεων και για τη σύνδεση του άφθονου λεπτομερειακού υλικού σε ολικές αντιλήψεις από εσωτερικές απόψεις. Δεν πρέπει όμως να παρεξηγήσει κανείς και να νομίσει πως γίνηκε το παιδί ικανό να κατανοεί κάθε δυνατή σύνθεση. Οι πιο πολλές ιστορικές και κοινωνικές αλληλουχίες μένουν ακόμα για πολύ καιρό δυσκολονόητες.

Οι απαιτήσεις που αφορούν την παραστατική και νοητική δύναμη του παιδιού μένουν σήμερα ανεκπλήρωτες και μας τονίζουν πως ό,τι γίνεται σήμερα στο σχολείο πρέπει να αναβληθεί για ένα ακόμα τουλάχιστο χρόνο, σε πιο ανώτερη βαθμίδα της εξέλιξης του παιδιού.

Από τη μνήμη του παιδιού ζητούμε πάρα πολλά στο σχολείο. Σε μερικές σφαίρες της η μνήμη του παιδιού είναι πιο ισχυρή από τη μνήμη του ηλικιωμένου. Απαιτούμε όμως πολλά από τη μνήμη σε όλες τις κατευθύνσεις και παραγνωρίζουμε πως και η μνήμη σε όλα τα είδη της αναπτύσσεται σιγά σιγά. Η μνήμη για αριθμούς και αφηρημένες έννοιες αναπτύσσεται πολύ αργά και ακόμα αργότερα η μνήμη για γεγονότα του θυμικού. Ως τα 13 χρόνια της ηλικίας η τελευταία είναι πολύ αδύνατη. Στα πιο μπροστά χρόνια όλες οι ιδιαίτερες προσπάθειες που στρέφονται στη μόρφωση του συναισθήματος έχουν για τον παραπάνω λόγο πολύ λίγα αποτελέσματα. Αυτό ισχύει και για τη φρονηματική συναισθηματική διδασκαλία των Θρησκευτικών. Βέβαια μπορεί κανείς εύκολα να κινήσει τη διάθεση των παιδιών, η επίδραση όμως δεν είναι βαθειά, ούτε διαρκής. Για τη μόρφωση του θυμικού ως στα 13 χρόνια θα παίξει το σοβαρότερο ρόλο η ατμόσφαιρα που μέσα της ζει και αναπνέει το παιδί, η ατμόσφαιρα της οικογένειας. Και το σχολείο μπορεί να συντελέσει, αν μεταβάλει μορφή και γίνει μια οικογένεια, μια κοινότητα ζωής και εργασίας.

Και εδώ για τους λόγους αυτούς απαιτείται μια αναβολή επεξεργασίας υλικού από τη χαμηλότερη βαθμίδα σε ανώτερη.

Από τις ιδιότητες της φαντασίας πρέπει να τονίσουμε τη φτώχεια της παιδικής φαντασίας. Η φαντασία του παιδιού είναι φτωχότερη στην ποικιλία και τελειότητα των προϊόντων της παρά όσο τη νομίζουν. Γι' αυτό σε μερικά σημερινά μαθήματα λείπουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την κατανόησή τους, έξαφνα Γεωγραφία κ.α.

Παρουσιάζεται λοιπόν η ανάγκη αναβολής επεξεργασίας υλικού και επιτακτική φροντίδα για τη δημιουργία πλούσιου σταθερού και συγκεκριμένου παραστατικού υλικού.

Η προσοχή του παιδιού είναι πιο πολύ υλική παρά πνευματική. Επειδή το παιδί με πιο εύκολη, ενστικτική και διαρκή προσοχή ασχολείται με συγκεκριμένα πράγματα, γι' αυτό πρέπει να σπρώξουμε τα τελευταία πιο βαθειά στον κύκλο της εργασίας του, βέβαια σαν αντικείμενα της ενεργητικής του αντίληψης και όχι σαν αντικείμενα διαλόγου και γλωσσικής παθητικής εργασίας.

Υστερα η προσοχή του παιδιού είναι πιο πολύ παθητική και λιγότερο θεληματική. Στην παθητική προσοχή το παιδί είναι πιο ικανό για εκτατική και εντατική συγκέντρωση, στη θεληματική προσοχή συγκεντρώνεται σε πολύ μικρό βαθμό.

Γι' αυτό είναι πολύ προτιμότερο να θέτει κανείς σε κίνηση την παθητική προσοχή του παιδιού και να το αφήνει να ασχολείται με πράγματα που την προϋποθέτουν.

Η σημερινή διδασκαλία αντίθετα στηρίζεται στη θεληματική προσοχή του παιδιού. Είναι πλάνη να θέλει

το σχολείο να στραφεί στη θεληματική προσοχή για να την ασκήσει. Πλάνη γιατί ασκεί εξαναγκασμό. Αν θέλουμε να μορφώσουμε τη θεληματική προσοχή του παιδιού πρέπει να φροντίσουμε να του δημιουργήσουμε βουλευτικές τάσεις, τέτοιες, που χρειάζονται στην παρατήρηση και στην εργασία και γεννιούνται μ' αυτές.

Η ελαττωματική ανάπτυξη της θεληματικής προσοχής βρίσκεται σε στενή σχέση με την ανάπτυξη της βούλησης. Αν έχει κανείς αναλυτικά υπόψει τα ψυχικά στοιχεία που αποτελούν τη βούληση, θα καταλάβει πως το παιδί, δεν μπορεί να πράξει από γενικές ωθήσεις, γενικές αποφάσεις και αρχές, πράττει μόνο με βάση μερικούς συγκεκριμένους σκοπούς και απλά ελατήρια. Επομένως ούτε μπορεί θεληματικά να συγκεντρωθεί.

Σε συνέχεια πρέπει να αναφέρουμε κι ένα βασικό χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας, τη μεγάλη και διαρκή ανάγκη για κίνηση και ενασχόληση.

Αυτή η ανάγκη έχει την πηγή της σε μια εύρωστη φυσική κατάσταση του παιδικού οργανισμού και στο άλλο γεγονός που λέει πως η ψυχική πορεία του παιδιού είναι ακόμα σχετικά ενιαία. Όλες οι ψυχικές λειτουργίες τείνουν ολοκληρωτικά σε εκδήλωση στο παιδί, σε πράξη, τόσο που το παιδί σε κάθε πνευματική του κίνηση βρίσκεται ταυτόχρονα και εξωτερικά σε κίνηση. Το μεγάλο μας ελάττωμα που οι παραστατικές και άλλες ψυχικές μας λειτουργίες δεν απολήγουν συχνά σε πράξη, που μας λείπει η διάθεση και ικανότητα για δράση, έχει την αρχή του στο σχολείο που ασυνείδητα μπορεί να πει κανείς και συστηματικά εμπόδιζε την ολοκληρωτική πορεία των ψυχικών λειτουργιών ως στην τελευταία τους φάση την εκδήλωση, την πράξη. Στο κατά φαντασίαν πράττειν που μ' αυτό ζήσαμε στην παλιότερη εποχή να αντικαταστήσουμε την πραγματική δράση, διαβλέπουμε μεγάλους κινδύνους, αν συλλογιστούμε τι σημαίνει συνήθεια στην ψυχική μας ζωή. **Πρακτική δράση μέσα στο σχολείο. Αυτό έχει ανυπολόγιστη σημασία.**

Ας συγκεντρώσουμε άλλη μια φορά τις απαιτήσεις που θέτει στο σχολείο το γεγονός της εξέλιξης του παιδιού.

1. Ένα μεγάλο μέρος του υλικού που επεξεργαζόμαστε σήμερα στο σχολείο πρέπει να αναβληθεί για ανώτερη βαθμίδα της παιδικής ηλικίας.
2. Το παιδί δεν πρέπει, όπως γίνεται σήμερα, να αφήνει το σχολείο σε μια χρονική περίοδο της ηλικίας του που ούτε η σωματική ούτε η πνευματική του εξέλιξη έχει συντελεστεί.
3. Απαιτείται παράταση της σχολικής περιόδου ως στα 14 χρόνια της ηλικίας, δημιουργία συμπληρωματικών σχολείων και άλλων δυνατοτήτων για τη μόρφωση των παιδιών του λαού. Είναι όμως παραλογισμός, ώσπου να πραγματοποιηθεί αυτή η απαίτηση, να θέλουμε και να απαιτούμε να προσλαμβάνει και να αφομοιώνει το παιδί υλικό που θάπρεπε να επεξεργαστεί σε ανώτερες βαθμίδες της ηλικίας του.
4. Στο λαϊκό σχολείο το υλικό της εργασίας πρέπει να παίρνεται απ' το έδαφος του συγκεκριμένου.
5. Αντί του καθιερωμένου σταθερού τρόπου της μονολογικής και διαλογικής μετάδοσης του υλικού πρέπει να χρησιμοποιηθεί, και πολύ συχνά μάλιστα, η αντιληπτική ενέργεια του παιδιού, η παρατήρηση και η ποικίλη έρευνα.
6. Κάθε σχηματισμός εποπτείας, πρέπει να συνοδεύεται από τη μορφοποίησή της.
7. Αναστροφή με τα πράγματα, επομένως κάθε είδους εργασία πρέπει να μπει στο σχολείο σε πλατειά κλίμακα.

Η τελευταία απαίτηση δεν στηρίζεται μόνο στο ψυχοφυσικό γεγονός της εξέλιξης. Δεξιότητες, αναστροφή με εργαλεία είναι κατά τον ίδιο τρόπο ένα μέρος του πολιτισμού μας όπως η γνώση και η τέχνη. Το σχολείο έχει υποχρέωση να οδηγήσει το παιδί στον πολιτισμό της εποχής στο βάθος και στο πλάτος του.

Η μορφή του σχολείου που αναγνωρίζει και δέχεται να εκτελέσει αυτές τις απαιτήσεις χαρακτηρίζεται με τον όρο «**Σχολείο εργασίας**». Αυτός ο όρος θέλει να τονίσει πιο πολύ τη διαφορά του καινούργιου σχολείου από το παλιό, δεν αποδίδει όμως το ολικό περιεχόμενο του καινούργιου σχολείου. Περιέχει τα γνωρίσματα **α.** πως οι διαφοροτάτες μορφές της ανθρώπινης εργασίας και η μορφοποίηση των προϊόντων της αντιληπτικής ενέργειας βρίσκουν πλατύ στάδιο και **β.** πως η απόκτηση των γνώσεων γίνεται πιο λίγο με τη μετάδοση και πιο πολύ ενεργητικά, με την ιδιαίτερη ενέργεια του μαθητή, με την παρατήρησή του με πειραματισμούς, με ιδιαίτερες μελέτες και άλλες δοκιμές.

Για το πιο πολύ μέρος της σχολικής εργασίας στο καινούργιο σχολείο, έτσι που καθορίστη-

κε από τη ψυχολογία του παιδιού ισχύει πως το παιδί παράλληλα με κάθε πνευματική εργασία πρέπει και εξωτερικά να παρουσιάζει κίνηση.

Με μια τέτοια σφραγίδα σφραγίζεται όλη η σχολική ζωή και εργασία. Τονίζω πως δεν μας ενδιαφέρει μονόπλευρα η καθαρή εξωτερική ενεργητικότητα παρά η σύνδεση της πνευματικής και της σωματικής εργασίας. Ούτε η καθαρή πρακτική τεχνική άποψη μα ούτε και ο τονισμός της αίσθησης της αφής και των μυϊκών και κινητικών αισθημάτων μονάχα μας δίνουν την κατεύθυνση. Ότι όλα αυτά, έχουν μεγάλη αξία, που σ' αυτά δε δόθηκε η πρέπει σημασία, πρέπει όμως να αναγνωριστεί. Δεν είναι όμως τα μοναδικά. Πρέπει μάλιστα να προσθέσω πως η σημερινή χειροτεχνική εργασία στο σχολείο και η σημερινή διδασκαλία εργοχείρων στα κορίτσια βρίσκονται πολύ μακριά από το ιδανικό μας, μάλιστα τόσο μακρύτερα όσο αυτές οι εργασίες έχουν σκοπό τους μόνο την πρακτική εξάσκηση και το αντικείμενο που κατασκευάζεται. Δε θέλω μ' αυτά μου τα λόγια να καταδικάσω τη σημερινή χειροτεχνική εργασία γιατί και τέτοια όπως είναι πληροί μια ανάγκη και φέρνει κάποια ωφέλεια. Είναι όμως ανάγκη να καθορίσουμε τους σκοπούς της διδασκαλίας της χειροτεχνίας για να μη γίνονται παρεξηγήσεις. Οι αξίες που δημιουργούνται από τις χειροτεχνικές εργασίες των αγοριών και των κοριτσιών και για την πνευματική εξέλιξή τους παραγνωρίζονται σε μεγάλο βαθμό. Σ' αυτό φταίει πολύ η έλλειψη χρόνου γενικά για τις χειροτεχνικές εργασίες και το είδος της χειροτεχνίας των κοριτσιών. Μόνο μέσα στο πλαίσιο της ενιαίας συγκεντρωτικής διδασκαλίας θα μπορέσει η χειροτεχνική εργασία να πάρει τη θέση που της αξίζει και να αναγνωριστεί η μεγάλη σημασία της για την πνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Στην εκλογή των χειροτεχνικών εργασιών πρέπει να παίζει τον κυριότερο ρόλο η άποψη **«ποιες αξίες σοβαρές για την πνευματική μόρφωση πρόκειται να δημιουργηθούν με τη χειροτεχνική εργασία»**. Εξάφνα οι αξίες που κερδίζονται από το πλέξιμο της κάλτσας είναι αρκετά μικρές ενώ εκείνες που δημιουργούνται από την εργασία σε ένα χαρτένιο καραγκιόζη που χρειάζεται στη γιορτή του σχολείου είναι πολυποίκιλες και ισχυρές.

Ίσια ίσια από το γεγονός που δίνουμε ιδιαίτερη διακριτική θέση στην πνευματική εργασία καταλαβαίνει κανείς πως με τον όρο εργασία στην ονομασία **«Σχολείο εργασίας»** δεν παρουσιάζεται καμιά υποτίμηση της πνευματικής λειτουργίας παρά τονίζεται η κατεύθυνση της λειτουργίας προς τα έξω. Ταυτόχρονα σε ανώτερη και γενικότερη σημασία τονίζει πως στη θέση της παθητικής πρόσληψης του υλικού πρέπει να μπει μεγαλύτερη ενεργητικότητα, δημιουργική πνευματική εργασία.

Τα τρία βασικά χαρακτηριστικά του σχολείου εργασίας **1)** ενεργητική αντίληψη αντί μετάδοση **2)** αντίληψη που συνοδεύεται από τη μορφοποίησή της και **3)** στενή ένωση της πνευματικής και της χειροτεχνικής εργασίας δεν παρουσιάζονται στη σχολική πράξη χωριστά, αλλά βρίσκονται σε στενό συνδυασμό αναμεταξύ τους, εξάφνα με την εργασία κερδίζονται πολλές εποπτείες και στη μορφοποίηση γίνεται χειροτεχνική εργασία που προϋποθέτει και συνοδεύεται στην πορεία της από την πνευματική.

Τα χωρίζουμε μόνο στη θεωρητική εξέταση.

Ενεργητική αντίληψη και γνώση

Το παιδί πρέπει να αντιλήσει τις πιο πολλές γνώσεις του από την αντίληψη. Τα πράγματα πρέπει να του παρουσιαστούν μέσα στο σχολείο; όχι, το αποκρούουμε. Το παιδί πρέπει να πάει στα πράγματα. Γιατί έξω θα τα αντιληφθεί στη φυσική τους ζωή, σχέση και αλληλουχία, στο φυσικό τους περιβάλλον. Η φυσική Ιστορία πρέπει να γίνεται έξω στο δάσος και στο χωράφι, στον κήπο και στο λειβάδι, στο ποτάμι και στο λατομείο, ποτέ μέσα στους τέσσερις τοίχους του σχολείου. Και μάλιστα όχι με τον τρόπο σαν να γίνεται το συνηθισμένο μάθημα όπου το αφηρημένο και γενικό σκοτίζει την αναλυτική αντίληψη και τη ρίχνει σε δεύτερη μοίρα.

Τα παιδιά πρέπει να περάσουν πέρα για πέρα την πατρίδα και να την ερευνήσουν. Και η φτωχότερη πατρίδα κρύβει άφθονους θησαυρούς, φτάνει να ζητηθούν. Οχι όμως όπως γίνεται σήμερα που βγάζουμε έξω τα παιδιά για να κάνουν μια ώρα μάθημα και κορδονόμαστε ύστερα γιατί τάχα είμαστε μοντέρνοι. Μ' αυτόν τον τρόπο ο κυριότερος σκοπός μας είναι τα τελικά συμπεράσματα της διδασκαλίας μορφοποιημένα σε λίγες προτάσεις, η δε αντίληψη - αν γίνεται - θεωρείται μέσο για σκοπό.

Την πατρίδα την εξετάζει το σχολείο εργασίας συστηματικά από όλες τις πλευρές της. Τα είδη της ανθρώπινης εργασίας, τα προϊόντα και η μορφή της εργασίας ακόμα πρέπει να εξε-

ταστούν. Και δεν πρέπει κάθε τι να το επισκέπτεται το παιδί μια φορά. Καλύτερα κάθε φορά λιγότερα μα συστηματικά και βαθειά. Με μερικά πράγματα της πατρίδας πρέπει το παιδί να γνωριστεί καλά, με ουρανό και καιρό, με φυτά και ζώα και με διάφορες σχέσεις της ζωής. Το παιδί μόνο ή και μαζί μ' άλλα παιδιά κάνει δοκιμές, πειράματα στη Φυσική, Χημεία, Βιολογία κ.α.

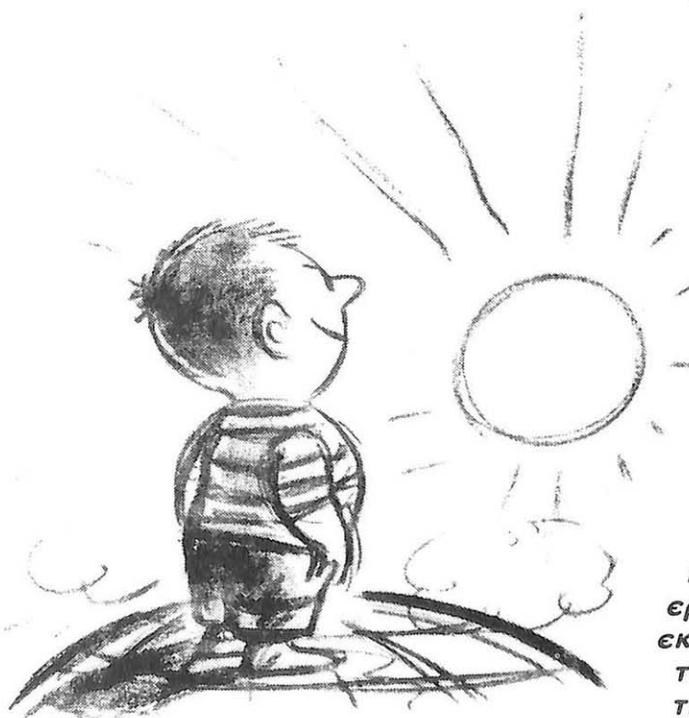
Παντού όπου είναι δυνατό - και μπορεί σχεδόν πάντα να γίνεται - πρέπει η αντιληπτική ενέργεια του παιδιού να συνοδεύεται με μορφοποίηση. Τούτο οδηγεί σε αναλυτική και επομένως σε πιο τελειότερη αντίληψη. Αναγκάζει και στη διόρθωση της αντίληψης. Αυτή η μορφοποίηση που ζητούμε από το παιδί είναι στις αρχές έννοιας μορφοποίησης, σιγά σιγά όμως παίρνει φυσικότερο και ατομιστικό χαρακτήρα. Για τα ιδιοφυή παιδιά σκοπός αυτής της ενέργειας είναι η καλλιτεχνική παράσταση. Τρόποι μορφοποίησης είναι πολλοί: Με ιχνογράφηση, ζωγραφική, διπλωτική, τοποθέτηση ξυλακιών, πλαστική, αμμοπλαστική, χαρτοτεχνία. Η κατασκευή μοντέλλων διαφόρων αντικειμένων και των μερών τους, η κατασκευή εργαλείων, οργάνων φυσικής ή κατάστροση σχεδίων, γεωγραφικών χαρτών και αναγλύφων χαρτών, η γραφική αναπαράσταση, η δραματοποίηση ανήκουν σ' αυτήν την κατηγορία ενέργειας.

Στους διάφορους τρόπους της μορφοποίησης παρουσιάζονται τρεις δυνατότητες **1)** τα παιδιά αναπαριστούν όλως διόλου ελεύθερα **2)** συζητούν πιο μπροστά για το αντικείμενο που πρόκειται να κατασκευαστεί και για άλλες λεπτομέρειες υλικού και εργασίας **3)** η συζήτηση γίνεται κατά την ώρα της εργασίας. Και οι τρεις τρόποι είναι καλοί και μπορούν να εφαρμόζονται. Ο πρώτος όμως πρέπει να είναι σε μεγαλύτερη χρήση, μάλιστα στις κατώτερες βαθμίδες. Σε μας σοβαρότερο σημείο δεν είναι η παράσταση, αυτή είναι μέσο για μακρυνότερο και σοβαρότερο σκοπό, ενώ για το παιδί η παράσταση είναι το σοβαρότερο. Το παιδί πρέπει να κάνει ολότελα ανεξάρτητα την εργασία. Βέβαια δεν απαγορεύονται υποδείξεις και συστάσεις όπου παρουσιάζεται ανάγκη.

Μεγάλη σημασία από τη δική μας άποψη, έχει η εργασία των παιδιών όπως εργάζονται οι ηλικιωμένοι, όπου τονίζεται πέρα από τον παιδαγωγικό, ο κοινωνικός σκοπός της εργασίας. Τα παιδιά μπορούν στους δημόσιους κήπους στα πάρκα και στους δρόμους να φυτεύουν δέντρα και να περιποιούνται λουλούδια.

Να αποξηραίνουν έλη με επιχωμάτωση ή και με φύτεμα κατάλληλων δένδρων (ευκαλύπτων) να καλλιεργούν χωράφια της κοινότητας, να οργώνουν, να θερίζουν, να φροντίζουν για την καθαριότητα των δρόμων, της πλατείας κ.α. Η αξία τέτοιων εργασιών από τα παιδιά περνάει πιά τα όρια του πρακτικού και του χρήσιμου και μπαίνει στο έδαφος του ηθικοκοινωνικού. Πιο μεγάλα ωφελήματα σε γνώση και δεξιότητες και γενικά στη σωματική και πνευματική εξέλιξη έχουν τα παιδιά όταν με τέτοιους ευγενικούς σκοπούς, και με τέτοιες εργασίες διαβαίνουν και γνωρίζουν την πατρίδα παρά από λόγια και σαπουνόφουσες γύρω στην Πατρίδα.

Είναι υποχρέωσή μας να τονίσουμε πως οι τέτοιες εργασίες πρέπει να περιέχουν το στοιχείο της ελεύθερης διάθεσης του παιδιού. Μια άμεμπτη εργασία που κάνει το παιδί με διαρκή χειραγώγηση του δασκάλου του έχει για τη μόρφωσή του πολύ λιγότερη αξία, από την ελεύθερη και ανεξάρτητη εργασία του παιδιού χωρίς τους συνηθισμένους εξαναγκασμούς και τις ατελείωτες επεμβάσεις, έστω κι αν σε μας τους μεγάλους μας φαίνεται κακότεχνη και ελαττωματική. **Το παιδί στην κάθε εργασία δεν πρέπει να είναι μόνο το εκτελεστικό χέρι, όπως κάνουμε σήμερα, το ίδιο πρέπει να κάνει και την πνευματική εργασία που κάθε φορά χρειάζεται.**

Η φυσική διόρθωση πρέπει να γίνεται πάνω στο αποτέλεσμα της εργασίας. Πολύ συχνά τα λάθη είναι η πηγή αξιόλογων παρατηρήσεων, γνώσεων και καλυτέρευσης.

Κοντά στις πνευματικές αξίες δεν πρέπει να παραγνωρίσουμε και τις ηθικές που γεννιούνται στις δοκιμές, στον πειραματισμό, στην εκτέλεση και στη διόρθωση. Η μεταρρύθμιση αναγνωρίζει ταυτόχρονα πως μια μεγάλη δυνατότητα για να γίνει το παιδί παραγωγικό είναι να το αφήνουμε ελεύθερο και ανεξάρτητο να καταστρώνει εργασίες, το πρόγραμμά τους, να βρίσκει μόνο του τα κατάλληλα μέσα. Φυσικά υπάρχουν περιπτώσεις που θα καθοδηγήσουμε το παιδί, όπου λάθη στην εκτέλεση της εργασίας μπορούν να φέρουν ζημιές ανεπανόρθωτες, όπως στην περιποίηση φυτών, δένδρων, ζώων. Εδώ δεν μας επιτρέπεται να αφήσουμε να γίνουν λάθη.

Όλα τα υλικά και τα εργαλεία πρέπει κατά τη γνώμη μας να δίνονται δωρεάν στα παιδιά. Οι σχετικές δαπάνες δεν μπορεί νάναι πολλές, φτάνει να ξέρει κανείς να βοηθιέται και να εκμεταλλεύεται κάθε ευκαιρία. Χωρίς τα δωρεάν υλικά μέσα, δύσκολα εφαρμόζεται το σχολείο εργασίας.

Προχωρούμε σ' αυτή μας την απαίτηση από την αντίληψη πως στο σχολείο πρέπει να φροντίζει η οργανωμένη κοινωνία άμεσα για τα ανήλικα μέλη της, όχι όπως κάνει σήμερα. Εχει υποχρέωση να δημιουργήσει κάθε δυνατότητα και ευκολία για την εξέλιξή τους, γιατί μόνον έτσι δημιουργεί το μέλλον της.

Ό,τι προσφέρει και κάνει το νέο αυτό σχολείο για το παιδί αντιστοιχεί στις ανάγκες του σαν παιδιού και όχι στις ανάγκες που θάχει όταν θα μεγαλώσει. Κάθε τι που μαθαίνει και κάνει το παιδί του είναι μια ελάφρωση, μια απλοποίηση, μια καινούργια δύναμη, μια πηγή χαράς. Μια ελάφρωση όμως και ανύψωση της ζωής σημαίνει επιστήμη και δύναμη.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο μηνιαίο εκπαιδευτικό περιοδικό «Σχολείο Εργασίας» αρ. 1 Οκτώβρης 1930

Νίκος Καρούζος (1926-1990),

Τα ποιήματα, Α', 1961-1978, Ικαρος, Αθήνα 1993

Τα ποιήματα, Β', 1979-1991, Ικαρος, Αθήνα 1994

Θανάσης Ε. Μαρκόπουλος

*Τραγουδώ τους πεσμένους προπάτορες
είμαι των άστρων ο σκύλος
με τα μάτια κοιτάζω ψηλά
με τα χέρια γιορτάζω τη λάσπη*

Επί σαράντα χρόνια ζει στην Αθήνα και έχει αλλάξει δεκάδες σπίτια σε διάφορες συνοικίες. Αισθάνεται άστεγος και απεχθάνεται την ατομική ιδιοκτησία. Δεν έχει τίποτε δικό του και απλώς επιβιώνει με πολύ μεγάλες οικονομικές δυσκολίες για να υπηρετεί το πεπρωμένο του: την Ποίηση. Αυτά, ανάμεσα σ' άλλα, αναγράφονταν στο βιογραφικό σημείωμα που συνόδευε μια από τις τελευταίες συλλογές του Νίκου Καρούζου. Αν κανείς νομίζει, παρασυρμένος, και με το δίκιο του, από τα απίθανα τεχνάσματα της διαφήμισης, ότι αυτά είναι λόγια για εντυπωσιασμό, δεν έχει παρά να «μπει» στο ποίημα, για να διαπιστώσει του λόγου το αληθές. Γιατί ο Νίκος Καρούζος μπορεί να σπούδασε νομικά και πολιτικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, στη ζωή του όμως, όπως και στην τέχνη του, στάθηκε μόνο ποιητής, πράγμα που σημαίνει πως η ποίησή του είναι κατεξοχήν βιωματική. Κι αυτό είναι ένα πρώτο βασικό χαρακτηριστικό του έργου του, το κύριο στοιχείο της πρωτοτυπίας του, όπως παραδέχεται κι ο ίδιος σε μια συνέντευξη του 1981 (Αντώνης Φωστιέρης -Θανάσης Θ. Νιάρχος, Σε δεύτερο πρόσωπο, Αθήνα 1990, σ. 150). Ένα δεύτερο γνώρισμα είναι ο τρόπος με τον οποίο ο Καρούζος βίωσε τη ζωή. Μην έχοντας άλλες βιοτικές μέριμνες και ζώντας με καφέδες, αλκοόλ και τσιγάρα, όπως συχνά δηλώνεται στα κείμενά του, αυτοκαταστροφικός σαν τους καταρμένους Γάλλους ποιητές ή τους Αμερικανούς beat, ζει, για να γράφει, και γράφει, για να ζει, φαινόμενο διόλου συνηθισμένο στον τόπο μας.

Βέβαια ο Νίκος Καρούζος είχε ξεκινήσει με άλλες φιλοσοφικές προδιαγραφές δημοσιεύοντας το 1949 στο περιοδικό *Ο Αιώνας μας* το πρώτο του ποίημα *Σίμων ο Κυρηναίος*. Τα σύμβολα, σε μια πρώτη φάση, που φτάνει ως το 1969 (*Πενθήματα*) και αποτελεί την πρώτη από τις δύο περιόδους στις οποίες θα μπορούσε να διακριθεί αυτή η ποίηση τόσο μορφολογικά όσο και ιδεολογικά [δες Αλέξης Ζήρας, «Η έκλαμψη του τίποτε», περ. *Η Λέξη* 88-89 (Οκτώβρης-Νοέμβριος 1989) 902-909], είναι θρησκευτικά, αλλά πρόκειται για μια επικοινωνία με το θείο η οποία συντελείται με πρώτη ύλη το χώμα (Μ. Γ. Μερακλής, *Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία*, 1945-1980, Μέρος πρώτο: Ποίηση, Αθήνα 1987, σ. 112). Ο ίδιος ο ποιητής θα το πει αυτό παραστατικότερα: *με τα μάτια κοιτάζω ψηλά / με τα χέρια γιορτάζω τη λάσπη* (Τα ποιήματα, Α', ό. π., σ. 113). Στη δεύτερη περίοδο οι γέφυρες με τον ουρανό φαίνεται να κόβονται, ενώ ο χωρικός άξονας στον οποίο κινείται ο ποιητής παραμένει ο ίδιος: Ναύπλιο -Αθήνα. Καθώς ο πολιτισμός των ανθρώπων είναι *Κρόνιος* (Τα ποιήματα, Α', σ. 240), *Καινούργιο φέρετρο ή καινούργια μέρα* (ό. π., σ. 216), και *Το πιο σπουδαίο στον κόσμο είναι το τίποτα*. (ό. π., σ. 269), ο ποιητής οδηγείται σε έναν πλήρη αναρχισμό που δεν ανέχεται εξουσίες ούτε νοητικές ούτε ψυχικές ούτε φυσικά κρατικές (Αντώνης Φωστιέρης -Θανάσης Θ. Νιάρχος, ό. π., σ. 151). *Αστράφτοντας αχτημοσύνη και φεύγοντας από κάθε νεκρόκασα ιδιοκτησίας* (Νίκος Καρούζος, Τα ποιήματα, Β', ό. π., σσ. 32 και 117 αντίστοιχα), σπάει τα δεσμά που παγιδεύουν τη ζωή των ανθρώπων, αλλά απορρίπτει και τη φαντασίωση της *σαλιάρας αιωνιότητας* (ό. π., σ. 117). Μην έχοντας να κρατηθεί από πουθενά, καθώς αυτό που μένει στη ζωή είναι *Μερικά βλακώδη κόκκαλα* (ό. π., σ. 36), οδηγείται στο μηδε-

παρουσιάσεις

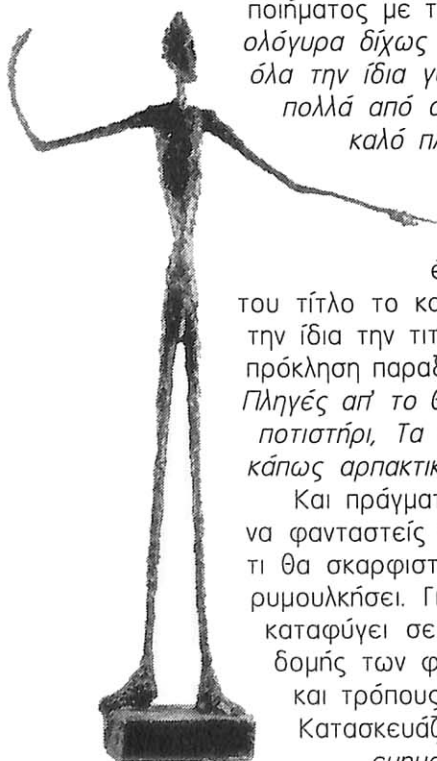
πολιτιστικά δρώμενα 24

νισμό, πράγμα που τον εξωθεί στο σαρκασμό. Ελλάδα και γραικύλοι, ιερατείο και κονφορμιστές καλλιτέχνες, κοσμοθεωρίες και ιδανικά, ακόμα και η ποίηση, όλα μπαίνουν στο στόχαστρο: *μου φαίνεται πως ένα καλό ξύσιμο διαρκείας λυτρώνει περισσότερο απ' την ποίηση* (Τα ποιήματα, Α', ό. π., σ. 267). Μην έχοντας λοιπόν ιδεολογικά πάρε-δώσε με το δώθε και το κείθε και δίχως φραγμούς τεχνοτροπικούς, παρά την καταγωγή του από ισχυρούς προγόνους, όπως ο Σολωμός και ο Κάλβος, ο Παπαδιαμάντης και ο Ελύτης, ο Ρίλκε και ο Απολινέρ, είναι ελεύθερος ν' αφήσει το δικό του ποιητικό αποτύπωμα.

Ο πρώτος τόμος *Των ποιημάτων* του Καρούζου (1993) περιλαμβάνει τις συλλογές που εκδόθηκαν από το 1961 ως το 1978: *Ποιήματα* (1961), επιλογή από κείμενα που γράφτηκαν και τα περισσότερα δημοσιεύτηκαν στα χρόνια 1953-1960, *Η έλαφος των άστρων* (1962), *Ο υπνόσακος* (1964), *Πενθήματα* (1969), *Λευκοπλάστης για μικρές και μεγάλες αντινομίες* (1971), *Χορταρισμένα χάσματα* (1974), *Απόγονος της νύχτας* (1978). Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει τις συλλογές που κυκλοφόρησαν από το 1979 ως 1991: *Δυνατότητες και χρήση της ομιλίας* (1979), *Ο ζήλος του μη-σχετικού με παροράματα* (1980), *Μονολεκτισμοί και ολιγόλεκτα* (1980), *Φαρέτριον* (1981), *Αναμνηστική λήθη* (1982), *Αντισεισμικός τάφος* (1984), *Συντήρηση ανελκυστήρων* (1986), *Νεολιθική νυχτωδία στην Κροστάνδη* (1987), *Ερυθρογράφος* (1988), *Λογική μεγάλου σχήματος* (1989), *Ευρέσεις από κυανό κοβάλτιο* (1991, μεταθανάτια). Γραμματολογικά ο Νίκος Καρούζος ανήκει στην πρώτη μεταπολεμική γενιά και, ειδικότερα, στην τάση των υπαρξιακών ποιητών, αν και, όπως παρατηρεί ο Γιάννης Δάλλας, *αντιδιαστέλλεται απ' τη συντεχνιακή παράδοση του είδους, γιατί είναι γειωμένος μες στο περιβάλλον και ανοικτός προς την κοινωνική περιοχή* (Γιάννης Δάλλας, «Αμχανία του Θείου ως την τελική αιώρηση», περ. Πόρφυρας 74 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 1995) 248).

Για τον τρόπο με τον οποίο δομείται το ποίημα του Καρούζου ο Γιώργος Θέμελης γράφει: ... το ποίημα υφαίνεται από μισοειπωμένα νοήματα, που κόβονται έξαφνα και συχνά στο σημείο που περιμένεις την ολοκλήρωσή τους, και προστίθενται άλλα κατά τον ίδιο τρόπο. Το σύνολο καταντάει στο τέλος ένα άθροισμα από θραύσματα του ανέκφραστου και μένει κυριαρχικά ένας ήχος που υψώνεται κατακόρυφα γεμάτος σπιθίσματα (Γιώργος Θέμελης, *Η νεώτερη ποίησή μας*, Αθήνα 1963, σ. 232). Ο Ανδρέας Καραντώνης πάλι παρομοιάζει την «έκρηξη» του ποιήματος με το σπάσιμο του ροδιού: *το ρόδι σκάει άξαφνα και σκορπίζονται ολόγυρα δίχως τάξη, τα πορφυρά, τα ζουμερά σπυριά. Μπορεί να μην έχουν όλα την ίδια γεύση, την ίδια φρεσκάδα, τον ίδιο χυμό, το ίδιο αίμα, μπορεί πολλά από αυτά να είναι ανώριμα ή ζούφια, όμως σ' αυτά τα σπυριά το καλό πλεονάζει τόσο, που να μας κάνει να ζούμε μια αληθινή ποιητική κατάσταση* (Ανδρέας Καραντώνης, *Η ποίησή μας μετά τον Σεφέρη*, Αθήνα 1976, σ. 159). Ακόμα, στην πρώτη περίοδο το ποίημα είναι συχνά εκτεταμένο και πολλές φορές κάτω από ένα γενικό τίτλο στεγάζει πολλά επιμέρους ποιήματα, με δικό του τίτλο το καθένα. Την ίδια στιγμή διαπιστώνεται μια ιδιαίτερη μέριμνα για την ίδια την τιτλοφόρηση, η οποία αντιμετωπίζεται ως μια ακόμα ευκαιρία για πρόκληση παραξενίσματος, της γνωστής ανοικείωσης των ρώσων φορμαλιστών: *Πληγές απ' το θέρος του βραδινού καιρού, Έλληνας κηπουρός με το χιονισμένο ποτιστήρι, Τα ορεινά μεσάνυχτα των αγγέλων, Ο άνεμος κάνει τα δέντρα κάπως αρπακτικά*.

Και πράγματι ο Νίκος Καρούζος είναι ποιητής απρόβλεπτος. Είναι αδύνατο να φανταστείς τι θα συναντήσεις στην επόμενη φράση, στον επόμενο στίχο, τι θα σκαρφιστεί, για να ανανεώσει το λόγο, σε ποια εικόνα ή βίωμα θα σε ρυμουλκήσει. Για να δημιουργήσει την ποιητική ατμόσφαιρα, δε διστάζει να καταφύγει σε όλα τα μέσα: σπάσιμο της αλληλουχίας και της συντακτικής δομής των φράσεων, αποστροφές, χιούμορ και σαρκασμό, λεκτικά παιχνίδια και τρόπους της διαφήμισης, ευφυολογήματα και φιλοσοφικές αποφάνσεις. Κατασκευάζοντας καινούργιες λέξεις (*Ιεαρόβιοι, φυλλοσύνη, αγεροσύνη, ευημεριστές, αριθμοσύνη*), διαφοροποιώντας ήδη γνωστές (*Ινοοπλοία, ηχοφρένεια, αποσυνείδητο, λεξιθήρησκος, κόσμαρχος*) και εισάγοντας όρους της εποχής που με τα δεδομένα στερεότυπα θεωρούνται

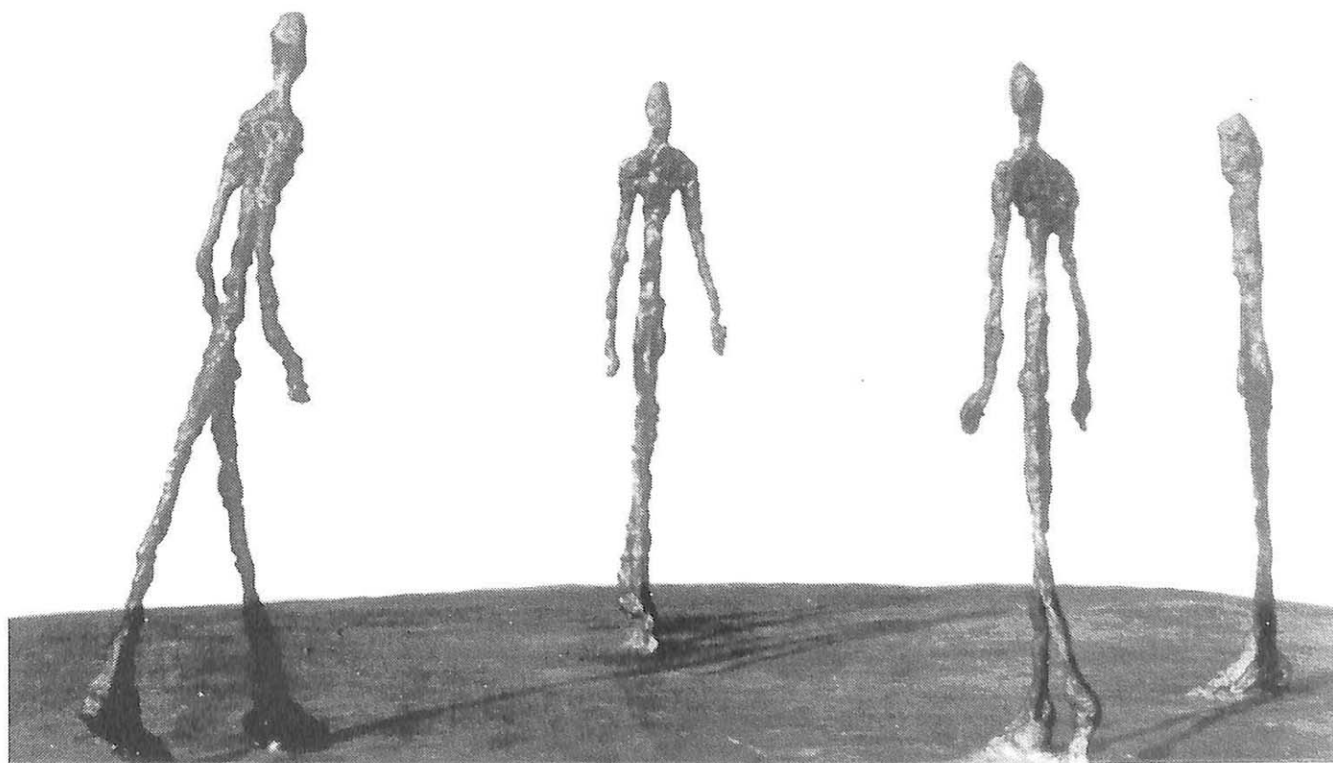

Α. Τζιακομέτι:
Άνθρωπος που δείχνει, 1947

αντιπονητικοί (φωνοληψία, σοσιαλιστική ιδεολογία, αιτιότητα, ιατρική, κομμουνιστική συνείδηση) ανα-
νεώνει την ποιητική έκφραση, αλλά δε μένει σ' αυτό.

Πολύτροπος κυριολεκτικά αυτός που *ονειρεύτηκε τον κόσμο στη βάση του θανάτου* [Θάνος Σταθόπουλος, «Νίκος Καρούζος, Τα ποιήματα Α' και Β', Ικαρος, 1993 - 1994», περ. Ποίηση 4 (Φθι-
νόπωρο 1994) 192], οδηγεί τη γλώσσα ως τα ακραία της όρια, που δεν είναι άλλα από τα όρια
της σιωπής. Ένα τέτοιο βιβλίο, γράφει ο Ευγένιος Αρανίτσης για το δεύτερο τόμο της συγκε-
ντρωτικής έκδοσης, είναι πρώτα απ' όλα χαρακτηριστικός προάγγελος του «τέλους κάθε πιθα-
νής λογοτεχνίας», αυτής της αρρώστιας της εποχής, με άλλα λόγια της υπαρξιακής αγωνίας, που
οδηγεί τους πιο σημαντικούς συγγραφείς και ποιητές στα άκρα του λεκτικού ιδιώματος, πέραν
της γλώσσας, στις παρυφές του άναρθρου, όπου εκείνο με το οποίο η λογοτεχνία συνδιαλέγε-
ται δεν είναι η συγκίνηση αλλά η σιωπή [Ευγένιος Αρανίτσης, «Νίκος Καρούζος: Τα ποιήματα - Β'
Ικαρος, σ. 586», εφ. Ελευθεροτυπία (29-6-1994)]. Εξάλλου τι άλλο είναι η ποίηση έξω από σιωπή;
Ποίηση είναι, λέει ο Νίκος Καρούζος, να τα οδηγήσεις όλα στη σιωπή. Δηλαδή ο τελικός σκο-
πός της γλώσσας να είναι η σιωπή. Όταν λέω «να είναι η σιωπή», δεν εννοώ να παραμείνεις
κωφάλαλος αλλά να παραμείνεις μέσα στη ζωή «σιγή λαλέουσα». Ποίηση είναι να φτάσεις να
γίνεις ο σιωπών λέγων, ο λέγων δια της σιωπής, ο σιωπών δια του λόγου, διότι πρέπει να είσαι
πάντα στο «τίποτε». Το «τίποτε» το εκφράζει η σιγή, η σιγή είναι όλα (Αντώνης Φωστιέρης -
Θανάσης Θ. Νιάρχος, ό. π., σ. 152).

Ο Νίκος Καρούζος είναι ένας ποιητής που *κυριολεκτικά ανθίζει/δεν τρέχει πίσω απ' τις λέξεις*
(*Τα ποιήματα, Α'*, ό. π., σ. 123) και που κάθε στιγμή είναι σε θέση να μεταμορφώνει τα πιο κοι-
νότοπα πράγματα με τον πιο πρωτότυπο τρόπο αντλώντας απ' το φθαρμένο το άφθαρτο: *Εγώ
δεν τα βλέπω τα αντικείμενα όπως / είναι. τα οραματίζομαι. / Βλέπω κρεμασμένη μια κόκκινη
πετσέτα. / Εγώ δεν πρόκειται να πω αυτή την πρόταση. / Εγώ θα πω κάτι αστάθμητο. ίσως το
αίμα / του Θεάνθρωπου / από σταυρό να χύνεται. (Τα ποιήματα, Β', ό. π., σ. 496).*

Α. Τζιακομέτι: Πλατεία Μεγαλόπολης, 1948-9

Ποιήματα του ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΟΥΖΟΥ

ανθολόγηση: **Θανάσης Ε. Μαρκόπουλος**

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΣΚΟΥΛΗΚΙΟΥ

Ακου Κύριε τον καλό σου φίλο
που αγαπά τους καρπούς και τους τάφους.
Εσύ είσαι ό,τι με συνδέει μ' έναν καρπό και μ' έναν τάφο.
Και τον καρπό ασχημίζω και τον τάφο
Αλλ' όμως είμαι θέλημά σου
γέννημα στην απέραντη καρδιά σου...
Δεν έχω ερωτήματα
και ταξιδεύω με κίνηση αργή προς τον Πατέρα.
Μάταιος ο κόσμος αλλά πέρασμα.
Και μάταια τα μάτια της σαρκός μου
γλυκά που αγγίζονται με λουλούδια.
«Δεν έχεις ερωτήματα;» - μου λέει το φθαρτό.
Σελήνη φευγαλέα εσύ τάχα ρωτάς αυτή τη νύχτα;
'Η με ρωτούν τα νέφη που σε ακολουθούν;
Χαίρομαι την ευφορία του αργύρου σου
και τη διαπερνώ με την πίστη.
Αυτή «ναι η αξία εμάς των σκουληκιών
που δεν έχουμε παρά μονάχα ένα δρόμο...
Το χρώμα είν' η μοίρα μου αντίκρυ των άστρων.
Αγάπη όνειρο θαλασσί τύλιξε με.
Ποια ευφροσύνη δεν σου παραστέκει;
Αγάπη, πράξη και ουσία του Θεού μου
σερνάμενο κι αν είμαι πλέω στη χαρά.

ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ

Εχοντας ένα σκορπισμένο βλέμμα στο δρόμο που είν' έρημος
ωχρός αγγίζει τον άχαρον αποσπερίτη -
μεσ' στη φυλακή της θάλασσας η ποίηση του νερού.
Βρέθηκε σε τρόμους με δηλητήρια στα χέρια
η μοναξιά σα δαχτυλίδι ζει στο δέρμα του
κ' η μοίρα είναι μαύρη ως τ' αστέρια.
Κακότυχοι Έλληνες με τρύπιο μεροκάματο
χρόνια και χρόνια ραγιάδες
γύρω κλαίνει μητέρες γύρω κλαίνει κορίτσια
ο ένας τραγουδά τη λησμονιά ο άλλος την αγάπη.
«Όσο βαριά είν' τα σίδερά
είν' η καρδιά μου σήμερα»...

(Η έλαφος των άστρων, 1962)

ΠΕΝΤΕ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΜΕΣ' ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ

Επιλογή

ΕΙΚΟΝΑ

Γυρίζει μόνος
στα χείλη του παντάνασσα σιωπή
συνέχεια των πουλιών τα μαλλιά του.
Ωχρός
με βουλιαγμένα όνειρα κι ανέγγιχτος
νερό τρεχάμενο στα ρείθρα, ωχρός
έλληνας.
Πάντα ο δρόμος μέσ' στα μάτια του
κ' η λάμψη απ' τη φωτιά
που καταλύει
τη νύχτα.
Γυρίζει μόνος
στα χέρια του κλαδί από ελιά
γεμάτος νόνο χάνεται στα δειλινά
αισθάνεται
πως όλα χάθηκαν.
Μην τον μιλάτε είναι άνεργος
τα χέρια στις τσέπες του
σαν δυο χειροβομβίδες.
Μην τον μιλάτε δε μιλούν στους καθρέφτες.
Ανθη της λεμονιάς
λουλούδια του ανέμου
σεφάνωσέ τον Ανοιξη
τον κλώθει ο θάνατος.

(Ποιήματα, 1961)

ΑΝΕΜΟΓΛΕΝΤΙ

Τον ήλιο σπρώχνοντας απάνω
σι' αδιέξοδα της γεωμετρίας
με τους ανθρώπους πάντα να με ξεζυγάζουν
εγώ ο τελευταίος χαρταετός του λεκανοπεδίου μας
ευχάριστος, αλήθεια, σαν το θάνατο
μέσα σ' ανθοπωλεία
δε μηχανεύτηκα το κύμα της ψυχής
αυτή την ποίηση που θέλει τ' όνομά μου.

ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΣ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μη με διαβάσετε όταν δεν έχετε
 παρακολουθήσει κηδείες αγνώστων
 ή έστω μνημόσυνα.
 Όταν δεν έχετε
 μαντέψει τη δύναμη
 που κάνει την αγάπη
 εφαμλλη του θανάτου.
 Όταν δεν αμολήσατε αϊτό την Καθαρή Δευτέρα
 χωρίς να τον βασανίζετε
 τραβώντας ολοένα το σπάγγο.
 Όταν δεν ξέρετε πότε μύριζε τα λουλούδια
 ο Νοστράδαμος.
 Όταν δεν πήγατε τουλάχιστο μια φορά
 στην Αποκαθήλωση.
 Όταν δεν ξέρετε κανέναν υπερσυντέλικο.
 Αν δεν αγαπάτε τα ζώα
 και μάλιστα τις νυφίτσες.
 Αν δεν ακούτε τους κεραυνούς ευχάριστα
 οπουδήποτε.
 Όταν δεν ξέρετε πως ο ωραίος Modigliani
 τρεις η ώρα τη νύχτα μεθυσιμένος
 χτυπούσε βίαια την πόρτα ενός ψίλου του
 γυρεύοντας τα πουήματα του Βιγιόν
 κι άρχισε να διαβάξει ώρες δυνατά
 ενοχλώντας το σύμπαν.
 Όταν λέτε τη ψύση μητέρα μας και όχι θεία μας.
 Όταν δεν πίνετε χαρούμενα το αθώο νεράκι.
 Αν δεν καταλάβατε πως η Ανθούσα
 είναι μάλλον η εποχή μας.
 ΠΡΟΣΟΧΗ
 ΧΡΩΜΑΤΑ.
 Μη με διαβάσετε
 όταν
 έχετε
 δίκιο.
 Μη με διαβάσετε όταν
 δεν ήρθατε σε ρήξη με το σώμα...
 Ωρα να πηγαίνω
 δεν έχω άλλο στήθος.

(Πενθήματα, 1969)

NADA

Σ' αυτά τα κακούργα χαράματα η νεκρίλα των πεύκων
 ευαγγελίζεται τη νύκτοψη γαλήνη.
 Τώρα το σκέφτομαι: η σιωπή των πάγων
 αναγκάζει την αγιότητα να' ναι άσπρη.

Το μαύρο μ' έχει προσαρτήσει.
 Μια κραυγή, δίχως λόγο, επεκτείνει την ύπαρξη
 μια κραυγή στον αέρα μεγαλώνει το ύψος μου.
 Στον αέρα κι ο γέρος ερυθρόδερμος
 με τα' άσπρα του μαλλιά σα γνέμα
 κειμήλιο της σιγής ανεχτίμητο.

Η νύχτα η βία και η έμπνευση.
 Την είδα την αποκαθήλωση του Γκουεβέρα
 σε μια γούρνα της Βολιβίας.
 Ολόγυρα στέκονταν οι λοχαγοί και με το δάχτυλο
 δείχναν απάνω στο κορμάκι του τις τρύπες.

Ο ΑΚΕΡΑΙΟΣ ΚΥΡ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Θαμνώδη ρήματα και φύλλα καταπράσινα της γλώσσας.
 Μεγάλος άνθρωπος κι ανέσπερος Έλληνας που κράτησε
 τον πόνο στο σωστό του το ύψος
 αγνοώντας και δημοτικισμούς και εξελικτισμούς και μώδες
 αγνοώντας τα εκάστοτε μορμολύκεια
 την ασίγαστη γενικότητα των πιθήκων
 αγνοώντας τον αιώνα της καλπάζουσας εξηπνάδας
 ο ανοδείζωτος.
 Ήδη τα θύματα της Προόδου που πρόωρα σκουριάζει
 πάνε στην πατρίδα του τη Σκιάθο
 κι αγοράζουν ελπίζοντας οικόπεδα
 πάνε για λίγο αεράκι λίγη θάλασσα και φρέσκο φεγγάρι.
 Μα είν' αδύνατο να κοροϊδέψουμε τη ρημαγμένη φύση
 με ξιπόλητα Σαββατοκύριακα και με τροχόσπιτα.
 Ο ακέραιος κυρ Αλέξανδρος
 εκείνος ο περιούσιος Παπαδιαμάντης
 και το κεράκι μας ακόμη δεν το θέλει.

(Χορταριασμένα χάσματα, 1974)

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΩΝ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΩΝ

Όταν αγγίζω
τη χειρότερη σιγή
που δεν μπορώ με τίποτα
να τη συνδέσω
καθώς απλώνει γύρω η αβεβαιότητα
σαν το νερό στο πάτωμα
τρέχοντας απ' τη ραγισμένη στάμνα
σκέφτομαι πόσο αδικήσαμε
τους ήχους όλων των πρωτογόνων.
Όμως
είναι καλύτερη κ' η πιο νωθρή σιγή
κ' η πιο τυφλή μας γεύση
χαρούμενη σελέστα
είναι πολύ προτιμότερο
το χάζεμα των λεωφορείων
η αγάπη των διαβάσεων
από πράσινο σε πράσινο-
μικρό μυθιστόρημα των βημάτων -
ανάμεσα σε ολόιδιες εξελίξεις
όπως ο ήλιος γίνεται
λαμπρή μεγάλη αδιαφορία
ή θα' λεγα συναχωμένος κούρος,
είναι πολύ προτιμότερο
το χάζεμα των αυτοκινήτων
από κάθε
θλιβερή βλάστηση
στο αντάρεσκο τοπίο της γλώσσας
μ' ένα φρικώδη χείμαρρο συντακτικού
μ' ένα αιματωμένο ξύρισμα
για ν' αγοράζουμε μισοτιμής
το σεβασμό των άλλων
με τα «σαφώς»,
«εντέλει»
και «σαφέστατα»
των πάσης φύσεως δικηγόρων.
Αν δεν πεθαίνει κάτι - είν' η μοναξιά μας,

ΜΕ ΚΙΤΡΙΝΑ ΜΕΓΑΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ο ποιητής κύριοι περισσεύει!
Μου το παν οι τσιγγάνες ένα βράδυ.
Μου το 'χε πει κ' η μάνα μου παλιότερα:
«Πρόσεξε, πρόσεξε σ' αυτό τον κόσμο που σ' έφερα.
Στο λέω για το καλό σου, παιδάκι μου,
CINTURATO υπάρχει μόνο PIRELLI».
Μα εγώ δεν την άκουσα.

(Λευκοπλάστης για μικρές και μεγάλες αντινομίες, 1971)

ΔΙΕΡΩΤΗΣΗ ΓΙΑ ΝΑ ΜΗΝ ΚΑΘΟΜΑΙ ΑΕΡΤΟΣ

Ποτέ σι' αλήθεια δεν το 'μαθα
τι είναι τα ποιήματα.
Είναι πληγώματα
είν' ομοιώματα
φενάκη
φρεναπάτη;
Φρενάρισμα ίσως;
ταραχώδη κύματα;
τι είναι τα ποιήματα;
Είν' εκδορές απλά γδαρσίματα;
είναι σκαψίματα;
Είναι ιώδιο; είναι ψάρμακα;
είναι γάζες επιδέσμοι
παρηγόρια ή διαλείμματα;
Πολλοί τα βαλσαμώνουν ως μηνύματα.
Εγώ τα λέω ενθύμια φρίκης.

ΤΟ ΣΤΗΘΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΙ ΠΟΥ ΕΠΕΚΤΕΙΝΕΤΑΙ

Τη μοίρα μου την έζησα χαζεύοντας
τον τίποτα τη ψαλακρή τυραννίδα.
Ιστορήσα τη μοναξιά γοερότερος
και ζάμπλουτος απ' τον αγέρα
μ' ένα χακί σακκίδιο τα λιγοστά μου
τρόφιμα στην πλάτη
χρωματιστούς τρεμάμενους ξαναπατώντας ίσκιους
κι ανασταίνοντας
ωσάν σε ύπνο τρανταχτό του χόριου μου
τα δύστινα ονείριατα
στο αίμα μου βαθιά καϊόμενος
κι ασπράφτιντας αχτημοσύνη
καθώς που ζήλεψα την κάτασπρη χαμέρπεια:
το τάδε ρημολούλουδο
που κείται μέσ' στο ρέμα λιγοθώρητο
ανασαίνοντας απόρρητο τεμπελίκι.
(Κοίτα -: παράγει θάνατο σάμπως να' κραζε
πως τα όνειρα, όχι, δεν είν' άκυρα
ίσα-ίσα είν' εκείνα που τραγικά ακυρώνουν
(εξάπτοντες) την ήραγμαστικότητα.)

ΛΑΦΥΡΑΓΩΓΙΑ

Οτιδήποτε αναιρεί τη θέληση θέλοντας
ανήκει στην τυραννία.
Οικειώθηκα την απελπισία μου επί αιώνες
εγώ ο τολμητής τον ανυπόστατον
την οικουμένη του ήλιου την περιέλασα
(και δικαίως)
καθώς επιτέλους εισχώρησα στον έρωτα του τίγρη
στα ορύγματα της ηρωίδας Αφασίας
αποσπύρι του απείρου με ιώβειες διασπάσεις
θηρεύω τιποτένιος
ανιχνεύω διάτορος.
Μια σύνθεση για άρπα του Ερρίκου του Ογδοου
Τι μένει από όλα αυτά;
Μερικά βλακώδη κόκκαλα.

(Δυνατότητες και χρήσεις της ομιλίας, 1979)

ΚΥΒΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Φρενιασμένος για τα ενδόμυχα
κι ωστόσο δεν επωμίζομαι ούτε λέξη
η ψυχή σας άλλωστε δε δείχνει φτερούγισμα
γύμνια θεοτική θα ρητορέψω
καταναλίσκοντας ερμηνείες κι αντίδια της πατρίδας μου
χορταρικό της άρρωστης μάνας μου
με μπόλικο λάδι
με τυρί και νερό παγωμένο στους μονότονους ήλιους.
Πολιορκήθηκα από φτηνή διασημότητα ίσως / ή όχι;/
αισθάνομαι έτσι κι αυτό μου φτάνει
στερήσεις λαμπερές μου η στράτευση στο Απόλυτο
δεν είμαι κανένας ενσυνείδητος
διαστέλλω την Ανοιξη προς τη θλίψη με τη θέλησή της
αχ πόσο λυπήθηκα αύριο που δεν έγινα συνθέτης και εγώ
να' γραφα άνανδρες κυκλοθυμικές σελίδες
τόσο τη μίσησα τη μηχανή τα χημικά μαστιγώματα
η πλάτη μου τά' χει καλά με την κακοκαιρία.
Μιλώντας ελληνικά προς όλες τις κατευθύνσεις
ανακαλύπτομαι ολοένα μέσα απ' τα φωτιστέφανα όντας
ο πιο μεγάλος απερίσκεπτος μιας δικής μου Παταγονίας
κρύο τεράστιο να σου πέφτει η μύτη
δεν υπάρχω όμως ωσάν τροχός που υποφέρει τους κύκλους -
εξοργίστηκα τώρα.

ΑΠΟ ΔΙΓΑ ΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΚΙΑΘΙΤΗ

Το κύμα ρήγγνται ερυσμένο στη βραχύδη κατάφραση του τοπίου.
Δεν νόνεσα τον όρθρο καταμέλανο δεν αιχμαλώτισα ποτέ
την υγεία μου
φεύγοντας από κάθε νεκρόκασα ιδιοκτησίας
δεν άφησα την ομορφιά της ύλης / από άποψη επιστήμης /
ναν την ρουφήξει η φιλοκτημοσύνη.
Παλλόμενος από λεπτότατην εκπόρευση
στους ορμίσκους μιας υπόκωφης Παρουσίας
αισθάνομαι τη ζωή μου στο Μέγα Δωρεάν επάρατα παρατημένη
σε αρμυρά ωκεάνεια κέρδη
τορνεύοντας φέγγος αμάντευτο οπου συμπίπτουν
εντελέχεια κι ακαριαία θρησκεία.
Νιώθω κατάθλιψη σ' αυτή την επικίνδυνη
υπεραημία του έαρος
που διεγείρουν οι κατέρυθρες παπαρούνες.
κρατιόμαστε στην καυκαλήθρα και στη μολοχάνθη.
Σαλιάρα αιωνιότητα λέξη ανιαρή λέξη αναίμαχτη -
το σπέρμα μου δεν το 'χω εγώ για φαντασιώσεις
καθώς τα μύρα κοροϊδεύουν εσένα την όσφρηση
σε ειδεχθείς Ανοιξεις που ανανίζονται τ' αστέρια.
Θα πεθάνω ανατινάζοντας με νιτρογλυκερίνη τη Δραστηριότητα
στα δάση σας θα εγκαταλείψω ένα πύρινο
όνομα να θρακιάζει
για να θυμόσαστε της άκαυτης φωτιάς την ισότητα
για να βρυχιέται θαυμάσια ο χείμαρρος της Απουσίας.

ΑΛΛΟΦΡΟΝΑΣ ΙΟΥΛΙΟΣ

Ο γεννέθλιος μίγνας μου στα θολερά
λιοπύρια του Καρκίνου
μ'έναν απρόκοψτον ίσκιο που αναβλύζει
δονούμενος από φευγαλέα
φωνήματα κληματαριάς - τι άρια
ο θάνατος ή η έβδομη κοίμηση...
Σα να αισθάνομαι το σώμα μου στον ιδρώτα
λουσμένο μουσείο
οπου 'χει να δείξει σωζόμενες αστραπές
τη μεγάλη του νόνον προσωπογραφία.
Μοναστήρι παμπάλαιο τούτος - εδώ ο ύπερος.
Δεν επιτρέπω υπολειπόμενα δάκρυα
προχωρώντας με χαυλιόδοντες αταραξίας
ανάμεσα στα μελανθή με φως ανήμερο
να κατακάψω και τις πέντε ηλείρους.
Την καλησπέρα μου στα Ιδανικά σας.

(Ο ζήλος του μη-σχετικού με παροράματα, 1980)

ΑΡΝΗΣΙΚΑΚΟΣ

Θα πεθάνω ζητώντας έναν ήλιο
στα μεγάλα χρονικά μυστήρια
κομματιάζοντας τη νύχτα μ' ένα σμήνος από γαλαξίες
αιωρούμενος δίχως τη μηρυαία μας
την αλύγιστη Βαρύτητα
δίχως τα δάκρυα που μας επιβάλλει η Ελλάδα
τούτ' η χώρα που παιδεύει τα δροσερά ελληνόπουλα
κι ανεμίζει τους αμέτρητους γραικύλους.

ΚΩΜΑΖΟΝΤΑΣ

Θα πάω σήμερα μοιραία πάλι στις ίδιες προελεύσεις.
με διυλίζει η επ' άπειρον ερήμωση
- τι να κάνω όμως; να πιάσω να αραδιάζω
αρχαίες λέξεις απ' το σάπιο λεξικό μου στην τύχη;
Αχ πόσο θυσίασα την ανάσα μου στο κήρυγμα
τι καφέδες ασυλλόγιστοι κι αλκοόλ ανενδοίαστο
δεν έχω καταλάβει ωστόσο / τι ακριβώς / πως οδηγείσαι
προς το θάνατο...
Μήπως έπρεπε να'χω γίνει δικηγόρος; να συντάσσω ευχάριστα
προτάσεις πριν απ' την τηλεόραση
καληνυχτίζοντας τα παιδιά μου στα κρεβατάκια τους;
Μήπως έπρεπε να αγορεύω στα ποινικά δικαστήρια
γεμίζοντας την τσέπη μου με φοβερά χιλιάρικά;
Δεν ξέρω
δε γίνεται τώρα
να ξανακατέψω την τράπουλα.

(Μονολεκτισμοί και ολιγόλεκτα, 1980)

ΛΕΝΙΝ ΚΑΙ ΜΑΧΑΤΜΑ

Ξημέρωνε κ' ήτανε κ' οι δυό τους
ασπροντυμένοι.
Κελαηδούσε απ' όξω ο τόπος. «Τα πουλιά»
ψιθύρισε ο Μαχάτμα.
Ο Λένιν χαμογέλασε καλόκαρδα διορθώνοντας.
«Μυδράλια».

(Αναμνηστική λήθη, 1982)

ΘΕΡΙΝΗ ΚΩΜΩΔΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Σ' ένα νεκροταφείο
καίγοντας ο ήλιος μεσημεριάτικα.
Παπάδες από δω κι από κει ρασοκούρελα
με πετραχήλια κρεμαστά εργαλεία
ίσως όμως θα' λεγα ψίδια κρεμάμενα νίτα
με ομπρέλες παμπάλαιες
άλλος ομπρέλα μοβ άλλος σταχτιά κι ο άλλος
από χαλασμένο κρόκο.
Μισογουργουρίζαν τρισάγια οι τρισάθλιοι
σε κάποιονε τάφο αιωρήθηκε αγέρικα σκάλωσε
ένα πεντακοσάρικο
σε κάτι πάλλευκους
γλαδιόλους (ήτανε αδελφός)
ο συγγενής τεθλιμμένος)
αλλά τι πειράζει
σκύψιμο χάρμα κι ο γέροντας ιερέας
το χαϊδολόγησε ως την τσέπη.
Γυναίκες πλέναν μάρμαρα και πλέναν τα τζαμάκια
σε τεθνεώτων φωτογραφίες.
ολάκερη η ζωή παρούσα μ' ανάλαφρα σφουγγάρια
σε κουβάδες.
Γυναίκες τρομερά γενετήσιες το κλάμα τους
παραλίγο να με λυγίσει
μα ευτυχώς
δεν έβγαλα ούτε σιγμή τα βαθυγάλανα γυαλιά μου.

ΕΚΤΡΟΧΙΑΖΟΥΜΕ ΝΟΗΜΑΤΑ

Χάρηκα κύριοι και τη χτεσινή σελήνη.
Λέω πως ήτανε μυστηριώδης. ενδεχομένως
τ' ουρανού ο κόκκυγας.
Εγκαινιάζω σήμερα την κλινική ποίηση
καθώς μου φαίνεται πως ο ήλιος
είν' ολωσδιόλου ανάλγητος όταν τρυπώντας πιλατεύει
μ' αρίφνητα αστραφτερά καρφιά
τις μεσημεριάτικες θάλασσες.
Με λίγο αίμα βραχύβιας μύγας απάνω στο βραχίονα
έκανα προ ολίγου τον τελευταίο μου φόνο.
Θα μακρύνει ο ίσκιος μου νεκρολογώντας κυνικά θαύματα
κι αν ανέρχομαι συνεχώς, αλήθεια,
σε ορεινές εξισώσεις
την ιθύφαλλή μου μελαγχολία συνθλίβοντας
εντούτοις δεν αφήνω πιά ρητορικά μαλλιά τώρα τα κόβω
/ τα αποπνιχτικά μου επίθεια! /
ήρθε η ώρα να αναμιχτώ στο Σύμπαν εκπληχτικά
ολομόναχος
από φαγώσιμο Λογικό και τσίτερες
θα χειρίζομαι το πιο φανταστικό ψαλίδι.
Ναι, βρε εχέφρονες, εσείς του νου να ποιήτε οι εθνικοφρονες!
Υποφέρω την πρόταση της θεότητας.

ΣΕ ΧΑΣΑΠΟΧΑΡΤΟ

Τι δύναμη και τι παρηγόρια
ο αριθμός χωρίς αριθμικότητα
ή οι γυναίκες
με κείνο το φεμινιστικό φουμάρισμα
στα θαλεύματα των βραδινών σινεμάδων
ενάρεστες!
Ο τάφος μου χειρόχτι;
Το πάγκρεας η κερκόπορτα του πατέρα μου
με τρομάζει.
Στο λογικάδικο της εξουσίας
είμαι μηδενιστής όσο είναι και η Ανοιξη
μηδενίστρια.
η τσουχτερή κλωστή του Sibelius
απ' το ένα μου τ' αυτί στο άλλο.

ΠΕΠΤΙΚΗ ΛΟΓΙΚΗ

Θα' πρεπε να γυρίσουμε σε αρχαϊκή εξέλιξη
ληγνέοντας όσο γίνεται την πασιφρένεια.
Δεν είμαι άσκανλος ούτε έχω υδρωπικία
είμαι σκάφανδρο.
Η εξουσία εξιδανικεύει το κακό στην ανθρωπότητα
για κείνο πιστεύω
πως όταν αναστενάζω
συνθέτω μουσική.
Δεν είναι; Τι λέτε; δεν είναι
κάτι;

(Φαρέτριον, 1981)

ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΕΙΣ ΥΨΟΣ

Εντύχησα μόνος μου.
Χωρίς ιερότητα χωρίς
υγεία.
Μερίζοντας τρόμους
ανώφελα μεγάλα κομμάτια
σήμερα πεθαίνω
αύριο πεθαίνω.
Στον άγιο αριθμό των ανέργων
είμαι πάντοτε μέσα.
Διεθνής κι ακάθεκτος
υποφέρωμαι
στη θρησκεία του σκούληκα.
Επώνυμο: Πλήρης.

(Συνύμνηση ανελκυστήρων, 1986)

ΗΤΤΗΘΗΚΑ ΝΥΧΤΑ

Τώρα που η καρδιά μου δεν προσφέρεται
σε παρορμητισμούς αλκοόλ
ακόρεστος προστρέχω σε ηλίθιες απελπισίες
υπογράφοντας το Σύμπαν.
Είμαι παντέρημος όσο κι ο φέγγαρος ψηλά-ψηλά
σε στύση φωτός τον Αύγουστο.
Τελετουργώ στη σιωπή χωρίς άμφια.

ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ

Εγώ δεν τα βλέπω τα αντικείμενα όπως
είναι. τα οραματίζομαι.
Βλέπω κρεμασμένη μια κόκκινη πετσέτα.
Εγώ δεν πρόκειται να πω αυτή την πρόταση.
Εγώ θα πω κάτι αστάθμητο. ίσως το αίμα
του Θεάνθρωπου
από στανρό να χύνεται.
Πηγάζω από ηλιθιότητα. δυσφορώντας
να είμαι έξυπνος.
Τετέλεσται. ο μέγας παρακείμενος του κόσμου.
Μιλώ από ένα υπόγειο. μιλώ απ' το υπερώο
της Ελλάδας.

ΜΙΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ ΑΠΟ ΜΝΗΜΗΣ

Α, όταν χτυπούσα στις πέτρες τα καινούργια μου
παπούτσια για να φαίνονται παλιά...
Δεν ήθελα να διαφέρω απ' τα πολύ φτωχαδάκια
συμμαθητούδια.
Και με πάθος τσαλάκωνα τα καινούργια μου
ρούχα.
Εκτοτε στην παιδική μου όραση έλαμπε υπεράνω
η κομμουνιστική μου συνείδηση.
Μα όμως ο κόσμος δεν τ'άχει καλά με την ύλη
και λαιμαργεί σε βάρος της
(ακρυλική μυστηριώδης αστραπή και μανιφέστα).

ΑΜΕΣΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

Όταν απομένω δύστηνος και μόνος
 αναπολώντας έρωτες τιμωρημένους
 ή
 μαβιά στο ηλιοβασίλεμα εννοιολογία
 τότε πιάνω δουλειά στη μηχανή μου
 χτυπώντας τα πλήκτρα με μουσικότητα
 σχεδόν ανέστιος από φωνήεντα κι άστεγος
 από σύμφωνα
 γνωρίζοντας εξοντωτικά τη ματαιότητα
 συγχωρώντας απίθανες γυναίκες
 όπου χαίρονται την άσιπλη απουσία μου
 χαρισμένες ηλίθια σε χαμαι-συνείδητους.
 Εντούτοις εγώ διαλάμπω και τυφλώνω ορατά
 την αμφίστομη μνήμη τους.
 άμεση δράση το ποίημα. Όμως άλως έχω
 του δυστυχείν.
 Επομένως ηχογραφώ το άπειρο.

(Ερυθρογράφος, 1988)

ΜΥΘΟΛΟΓΗΜΑ

Φτερόλαφρος ο έρωτας αγγιχτικός και σκούζει
 μ' ένα μαχαίρι διάπυρο, φλόγες από φαρδειά ρομφαία
 κρέας μου
 σώμα μου
 χορτάρι μου
 συντύχαμε στην ερημιά γνώθοντας άγιο πρωτοβρόχι
 με θεριακλή κι αβέβαιο ουρανό συντύχαμε το θείον.
 Απουσία: η θήκη της παρουσίας.

ΕΙΚΟΝΑ

Πως δοκιμάζουν τα όργανα οι μουσικοί πριν από έναρξη συναυλίας
 έτσι κι εγώ τώρα χειριζόμενος λέξεις

ευαισθητισμός ευαισθησία αισθητισμός
 ευαισθησία και αισθητής το ευαίσθητον
 ευαισθησιακός ευαισθησιάζομαι ευαισθησιασμός
 εν και αισθητικός εν και αισθησιακός
 αισθαντικός ίσως
 αισθ-ίσως αισθαν-ίσως
 αισθ-αδελφέ μου και Εσθήρ απ' τη Βίβλο

αρχίζει με χειροκροτήματα το ποίημα.

(Λογική μεγάλου σχήματος, 1989)

ΜΕ ΛΙΓΟ ΚΑΣΤΑΝΟΧΩΜΑ

Θα βελτίωνα κυανές των μίσχων ανατάσεις
 μα όμως το μυαλό μου σε κατάρρευση
 θλιβερές κλωστές
 κι αθρόιστα ξέφτια
 - κόσμος πολός απόξω περιμένει
 κ' εγώ δεν έχω καν ούτε φράση
 κι αν ήθελα κάτι: να πάγαινα στον ανοιχτό μου
 τάφο περπατώντας
 να πήδαγα μέσα την ώρα την έσχατη
 και τα φτυάρια στα γρήγορα να με κουκουλώναν έως
 την απώλεια της εικόνας μου.

25 Ιουνίου 1990

(Ευρέσεις από Κυανό Κοβάλτιο, 1991)

Η “Βιβλιογραφία του Νίκου - Αλέξη Ασλάνογλου”. “... χτυπάει εντός σου η μηχανική καρδιά της πόλης”

(Στους κήπους της έπαυλης,
από τη συλλογή Ωδές στον πρίγκιπα, 1991)

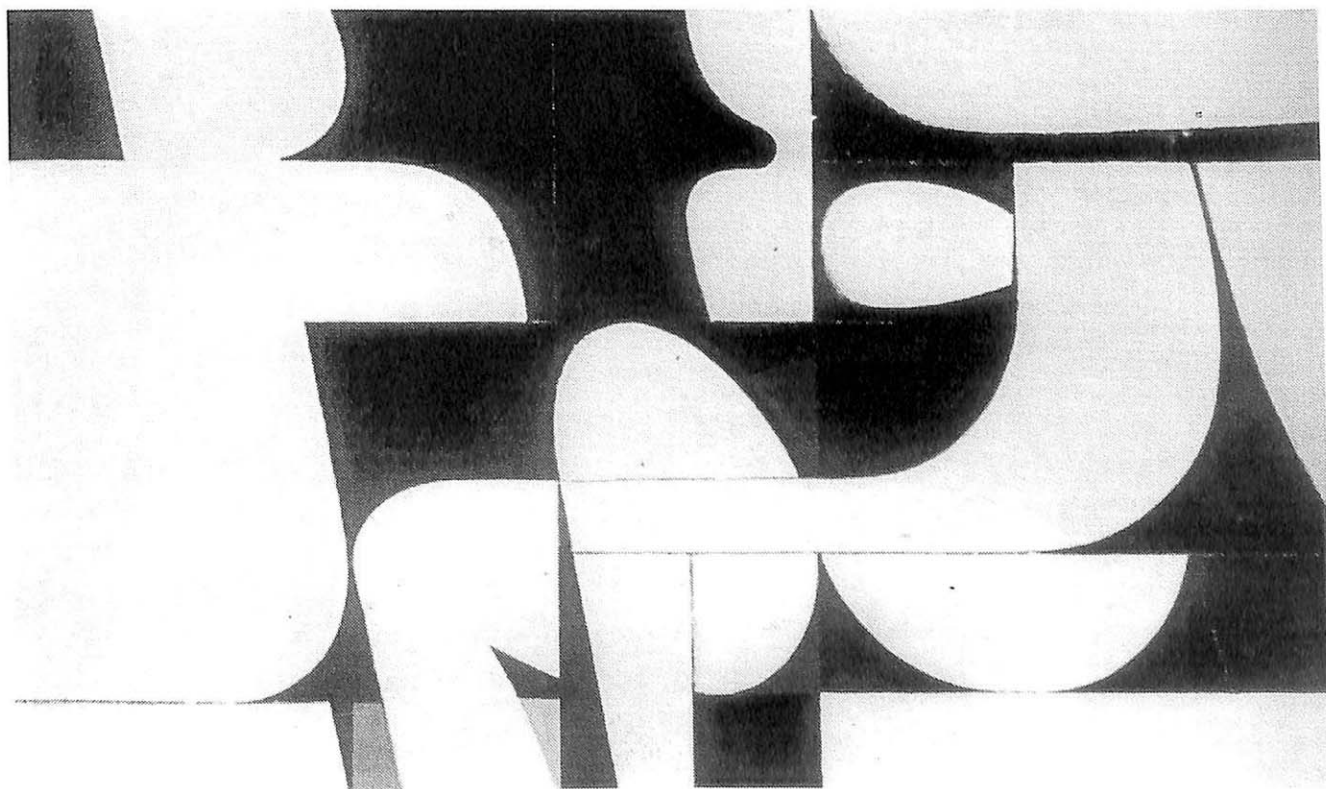
Γιώργος Κ. Μύαρης

Θανάσης Ε. Μαρκόπουλος, Βιβλιογραφία Νίκου - Αλέξη Ασλάνογλου 1948 - 1996, εκδόσεις Παρέμβαση, Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Ν. Κοζάνης, αρ. 48, Κοζάνη 1996, σελ. 107, εκατ. 20X14.

Ενας από τους ονειροπόλους δημιουργούς της ελληνικής περιφέρειας είναι ο φιλόλογος Θανάσης Ε. Μαρκόπουλος, με επιδόσεις εξαιρετικές στην ποίηση και στη λογοτεχνική κριτική. Έχει εκδόσει τις ποιητικές συλλογές «Απόπειρα εξόδου 1975-1981» (1982), «Του ανταποκριτή μας» (1985), «Μοντέλο σώματος» (1988,1989), «Ανοιγμένη φλέβα» (1991), «Το περίστροφο της σιωπής» (1996) και τη μελέτη «Τα πρόσωπα του δράματος στο πεζογραφικό έργο του Μάριου Χάκκα» (1995). Η κριτική κάλαμος του έχει μ' επιτυχία διεισδύσει στο

ποιητικό ή πεζογραφικό έργο πολλών Ελλήνων συγγραφέων. Ενδεικτικά αναφέρω τους Αρη Αλεξάνδρου, Μανώλη Αναγνωστάκη, Ανέστη Ευαγγέλου, Ντίνο Χριστιανόπουλο, Γιώργο Βαφόπουλο, Μάριο Μαρκίδη, Μάρκο Μέσκο, Γεράσ. Λυκιαρδόπουλο, τους νεότερους Γιώργο Ζιόβα, Γιώργο Σκαμπαρδώνη, Αρη Φακίνο, Μίμη Σουλιάτη, Ηλία Κουτσούκο, Γιάννη Πατίλη, Ενώ με το έργο των ποιητών της Θεσσαλονίκης αναμετρείται ο Θαν. Ε. Μαρκόπουλος και ως υποψήφιος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Θεσσαλονίκης. Γνωστά λογοτεχνικά περιοδικά - Εντευκτήριον, Λέξη, Εμβόλιμον, Δένδρο κ.α. - έχουν δημοσιεύσει ποιήματα και εργασίες του.

Ιδιαίτερη είναι η ενασχόληση του Θ.Ε.Μ. με το έργο του ολιγογράφου ποιητή «της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς» Νίκου - Αλέξη

Γ. Μόραλης: Διάλογος, 1974

παρουσιάσεις

πολιτιστικά δρώμενα 34

Ασλάνογλου (Θεσσαλονίκη 1931-Αθήνα 1996). Εκτός από το κριτικό δοκίμιο «Ν. - Α. Ασλάνογλου, ...να με κοιτούν αμίλητα στα μάτια / σφαγμένου ζώου που ακόμα θυμάται» (1995), ο Θ.Ε.Μ. εκπόνησε στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών του την (υπό έκδοση) εργασία «Το ζήτημα των επεξεργασιών στα ποιήματα του Ν. - Α. Ασλάνογλου (1992-1994)». Σ' αυτήν, μεταξύ άλλων, αποπειράται για πρώτη φορά και τη διερεύνησή του εργογραφικού και κριτικογραφικού πεδίου που σχετίζεται με τον ποιητή.

Η ιδέα της συστηματικής καταγραφής των έργων και των σχετικών με τον ποιητή δημοσιευμάτων έλαβε στη συνέχεια μορφή με βάση τις επιστημονικές υποδείξεις περί βιβλιογραφίας. Κι έτσι, προέκυψε η «Βιβλιογραφία Νίκου - Αλέξη Ασλάνογλου», προς ευτυχίαν των μελλοντικών ερευνητών και μελετητών. Υπογραμμίζω αυτή την εκτίμηση, διότι λίγοι λογοτέχνες ενδιαφέρονται για τη συγκέντρωση αυτών των στοιχείων, όπως λχ. ο μεθοδικός Ντίνος Χριστιανόπουλος που προέβη ο ίδιος στην - κατά προσωπική επιλογή - έκδοση της εργογραφίας - βιβλιογραφίας του (1993). Ωστόσο, η αξία της προσπάθειας του Θ.Ε.Μ. δεν έγκειται απλώς και μόνο στη μετά μόχθου «ανακάλυψη» και καταγραφή δημοσιευμάτων απρόσιτων ή λησμονημένων. Όπως και κάθε συστηματική βιβλιογραφική εργασία, αποτελεί μια πανοραμική φωτογραφία τόσο της δημιουργικής πορείας και των θεωρητικών - κριτικών προσλήψεων του συγκεκριμένου λογοτέχνη, όσο και της ξεχωριστής απέναντι στο έργο του στάσης των μελετητών. Στάση που συνιστά, επίσης, πτυχή της ιστορίας της λογοτεχνίας, συχνά και της ιστορίας των ιδεών.

Η «Βιβλιογραφία Ν. - Α. Ασλάνογλου» αρχίζει με το πρωτόλειο κριτικό δημοσίευμα του ποιητή «Το ποιητικό έργο του Ρήγα» (1948), τελώνει με κείμενα του 1996, περιλαμβάνοντας και τρεις πληροφορίες για δημοσιεύσεις και εκδηλώσεις προς μεθανάτια τιμή του ποιητή στη διάρκεια του 1997. Η εργασία διαιρείται σε τρία μέρη: Α. Βιογραφικό σημείωμα, Β. Εργογραφία, Γ. Κρίσεις, σχόλια, πληροφορίες. Πιο συγκεκριμένα, μετά τα κατατοπιστικά βιογραφικά στοιχεία, στην Εργογραφία με χρονολογική σειρά και για να διακρίνονται με σαφήνεια οι επιμέρους όψεις της δημιουργίας του λογοτέχνη, ακολουθεί η εξής ειδολογική καταγρα-

Γ. Μόραλης: Πανσέληνος Μ', 1977-78

φή: Αυτοτελείς εκδόσεις - Ποίηση, Θέατρο, Κείμενα, Μελέτες, Μεταφράσεις - Πρώτες δημοσιεύσεις ποιημάτων - Αναδημοσιεύσεις ποιημάτων - Ανθολογήσεις - Μεταφρασμένα ποιήματα του Ν. - Α.Α. - Κείμενα κριτικής και άλλα - Συνεντεύξεις και απαντήσεις σε έρευνες. Με πλήθος εσωτερικές παραπομπές ο Θ.Ε.Μ. επιλύει με μαεστρία το πρόβλημα της επεξεργασίας των κειμένων του ποιητή και μετά την πρώτη δημοσίευσή τους - πράγμα που αποτελεί χαρακτηριστικό της ποιητικής τέχνης του Ν. - Α. Ασλάνογλου. Στο τρίτο μέρος η διάταξη των λημμάτων που αφορούν στα πληροφοριακά σχόλια και τις κρίσεις, γίνεται χρονολογικά, για ν' αναδειχτεί η ιστορικότητα στην εξέλιξη της κριτικής στο ποιητικό έργο του Ασλάνογλου.

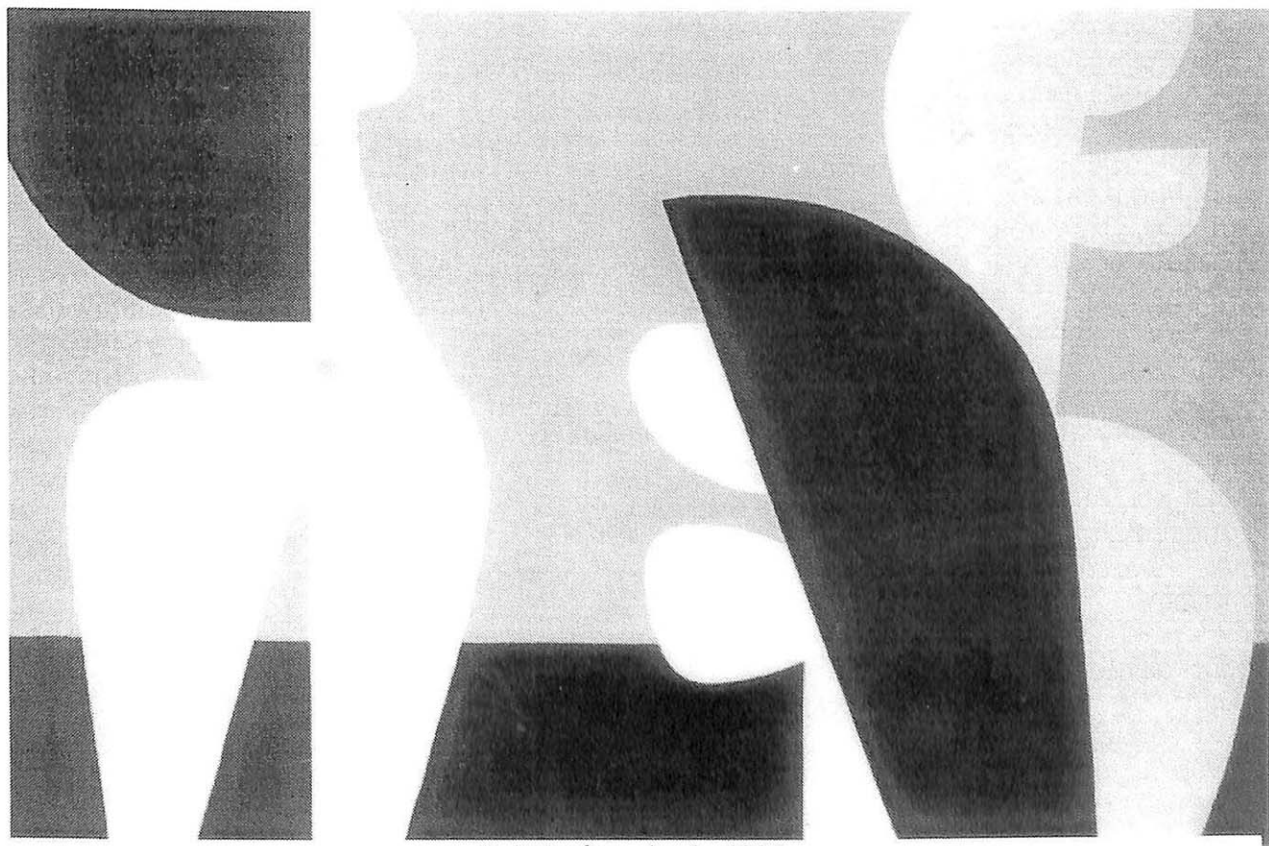
Στην κρινόμενη έκδοση του κύριου σώματος προηγούνται ο πρόλογος του Θ.Ε.Μ. και το αντιπροσωπευτικό ποίημα του Ν.Α. Ασλάνογλου «Ερείπια της Παλμύρας». Στο τέλος προστίθεται παράρτημα αποτελούμενο από «δύο απαντήσεις - συνεντεύξεις» των ετών 1966 και 1968, δηλωτικές της βιοθεωρίας και της ποιητικής του Ν. - Α. Ασλάνογλου. Γεγονός που δε διέφυγε από την προσοχή του Θ.Ε.Μ. Η έκδοση ολοκληρώνεται με τα πολύ χρήσιμα ευρετήρια λημμάτων, προσώπων, περιοδικών, εφημερίδων. Η κατάταξη των 171 λημμάτων της Εργογραφίας και των 165 της Κριτικογραφίας

είναι εξ' ανάγκης πολύπλοκη. Παρόλ' αυτά, χάρη στα ευρετήρια, και ο μη ειδικός αναγνώστης έχει τη δυνατότητα να προσεγγίσει κάθε λεπτομέρεια που αποθησαυρίζεται στην έκδοση μετά από έρευνα σε δεκάδες περιοδικά και εφημερίδες. Καθοριστική αποβαίνει σ' αυτό η ειδολογική κατάταξη των λημμάτων της Εργογραφίας και η κατάταξη με βάση το χαρακτήρα και το πλαίσιο αναφορών που έχουν τα λήμματα της κριτικογραφίας.

Επιπόλαια θα επισήμαινε κάποιος ότι, συγκριτικά με εκδόσεις βιβλιογραφίας που αναφέρονται σε άλλους λογοτέχνες, η «Βιβλιογραφία Ν. - Α. Ασλάνογλου» έχει σχετικά περιορισμένη έκταση. Διότι σ' αυτό επιδρά σε μεγάλο βαθμό το γεγονός ότι το έργο του ποιητή είναι μικρό σε όγκο αλλά ποιοτικό και, επίσης, το ότι μόλις πρόσφατα άρχισε η κριτική αποτίμησή του. Η ερευνητική και η συνθετική προσπάθεια του Θ.Ε.Μ. είναι πέραν αμφιβολίας επιστημονικού επιπέδου. Παρέχει πολύτιμες πληροφορίες και επεξηγήσεις. Ξεχωρίζω, διότι μ' εντυπωσίασαν τα ακριβή στοιχεία για τις μεταφράσεις και δημοσιεύσεις ποιημάτων του Ν.Α.Α. στην αγγλική, γαλλική, γερμανική, ισπανική, ιταλική και ολλανδική γλώσσα και βιβλιογραφία. Στα ασφυκτικά πλαίσια που κινείται κάθε βιβλιογραφική εργασία ως είδος, το αποτέλεσμα δεν ερεθί-

ζει τον αμφιβληστροειδή του αναγνώστη. Όμως, δεν είναι σωστό να λησμονούνται τα χιλιόμετρα υπομονής και έρευνας που διανύει ο ερευνητής στο άγονο ελληνικό ερευνητικό πεδίο. Οποιος έχει γνωρίσει ανάλογες εμπειρίες μπορεί να κρίνει αντικειμενικά.

Η έκδοση αυτή αποτελεί μια ακόμη σημαντική συμβολή του Θανάση Ε. Μαρκόπουλου στην έρευνα και τη γνώση της ελληνικής λογοτεχνίας και αξίζει τιμητική αναφορά στο Σύндеσμο Γραμμάτων και Τεχνών Κοζάνης που ενίσχυσε την έκδοση, παρ' όλο που δεν είχε ως αντικείμενο θέμα συνδεδεμένο με την τοπική ιστορία. Στα θετικά της έκδοσης εγγράφεται, επίσης, η ενημέρωση - μέσα σε ελάχιστο χρόνο - γύρω από τα δημοσιεύματα που υπήρξαν με αφορμή το θάνατο του ποιητή. Εξάλλου, η συγκυρία την κατέστησε την πρώτη αυτοτελή εργασία που κυκλοφόρησε μετά το θάνατο του ποιητή, ενώ με το περιεχόμενό της υποβοηθά την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος των μελετητών. Βεβαίως, οι αντικειμενικές δυσκολίες και η ερήμην του ποιητή συγκρότηση ενδέχεται να κάνουν ελλειπή ορισμένα λήμματα αυτής της πρώτης βιβλιογραφικής καταγραφής, πράγμα που το δηλώνει ο ερευνητής. Αλλά επιτυχώς πλέον ο τροχός της έρευνας άρχισε να γυρίζει....

Γ. Μόραλης: Αυγή, 1986

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ' : ΜΥΘΟΣ Ή ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Κοκοζίδης Βασίλειος

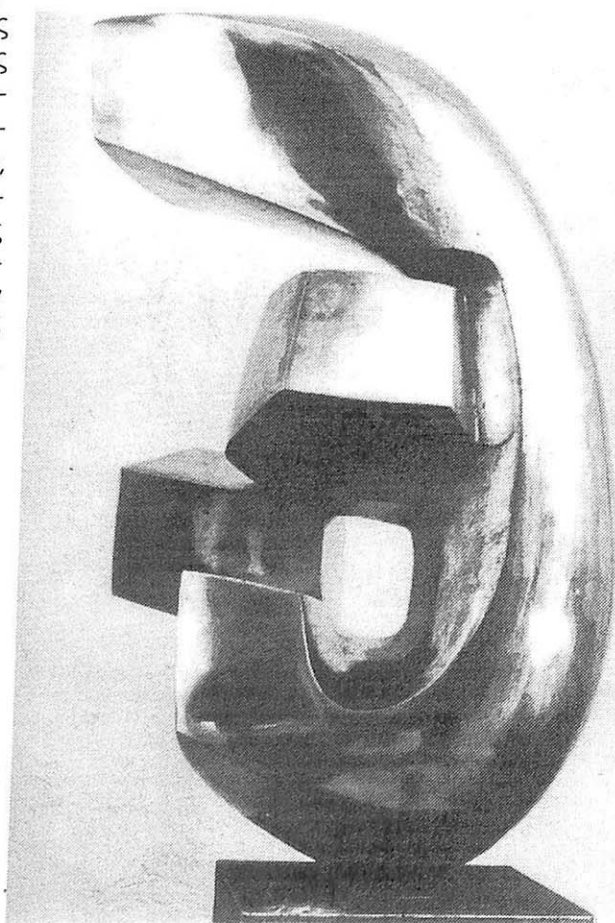
Στο τεύχος Ιουνίου '96 του ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟΥ και με τον τίτλο ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΗΘΙΚΗΣ δημοσιεύεται άρθρο, πολύ αξιόλογο, τόσο για το θέμα του, όσο και για τη σαφήνεια, τις επισημάνσεις και τις απόψεις του. Λόγω της ευρύτητας του θέματος και του ενδιαφέροντος που προκαλεί, απετέλεσε αντικείμενο πολλών συζητήσεων κατά καιρούς και, μάλιστα, κάποιες εποχές, η αντιπαλότητα μεταξύ των υπερμάχων - αυτόκλητων, συνήθως υπερασπιστών - της επιστήμης ή της θρησκείας ενεφάνιζε έξαρση. Στην εποχή μας, εκτός από την επιστημονική επανάσταση της πληροφορικής, είμαστε μάρτυρες και μιάς έξαρσης θρησκευτικής, αρχικά στο χώρο του Ισλάμ και, μετά την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», στις χώρες που αυτός εκάλυπτε. Οι ιδέες που διατυπώνονται ως προς την υπεροχή και την τελική κατάρρευση της επιστήμης έναντι της θρησκείας², όπως έδειξε το παρελθόν, ενέχουν υψηλό βαθμό αβεβαιότητας. Εν όψει αυτών, θεωρώ πολλά από τα διαλαμβανόμενα στο άρθρο ακριβή, αλλά νομίζω ότι κάποια προσφέρονται και σε διαφορετική θεώρηση. Παρακάτω, αναφέρομαι σ' αυτά, στην έκταση που κρίνω απαραίτητη,

για να είναι πειστικός ο λόγος μου.

1. Θεωρώ δέον να γίνεται, πάντοτε, διάκριση μεταξύ της συστηματικής και βέβαιης γνώσης, δηλαδή της επιστήμης, και των φορέων της, οι οποίοι είναι και φορείς ποικίλων ιδεών, συναισθημάτων -παθών και ιδιοτελών επιδιώξεων. Υπό το πρίσμα τούτο η διατύπωση «ο Πάπας... να απευθυνθεί δημόσια στην επιστήμη», δεν είναι ακριβής. Αντί της λέξης επιστήμη έπρεπε να τεθεί η λέξη επιστήμονες.
2. Το εάν ήταν η Γη ή ο Ήλιος το κέντρο του πλανητικού συστήματος ή, πολύ περισσότερο, του Σύμπαντος, ήταν, όντως, «...στις θεμελιώδεις διαμάχες της κοσμολογίας», αλλά μόνο τότε, που η κοπερνίκεια θεωρεία, επιβεβαιώνοντας την άποψη του Αρίσταρχου του Σάμιου: «τον μεν Άλιον μένει ακίνητον ταν δε Γαν περιφέρεσθαι περί τον Άλιον

κατά κύκλου περιφέρειαν», συνιστούσε αληθινή επανάσταση, διότι ανέτρεπε την Αριστοτελική-Πτολεμαϊκή αντίληψη, που κυριαρχούσε από την αρχαιότητα. Αρα, ορθά ο Πάπας υπενθυμίζει ότι τα γεγονότα αυτά συνέβησαν «σε ένα πολιτιστικό περιβάλλον πολύ διαφορετικό από το σημερινό», αφού, στον αιώνα μας, για το «πεπερασμένο αλλά άνευ ορίων» σχετικιστικό Σύμπαν δεν γίνεται καν λόγος για κέντρο, πράγμα που μας θυμίζει την έξοχη διατύπωση του Πασκάλ: «Το Σύμπαν είναι σφαίρα άπειρη, της οποίας το κέντρο βρίσκεται παντού και η περιφέρεια ουδαμού».

3. Παρά την αλματώδη και κατά γεωμετρική πρόοδο ανάπτυξη της επιστήμης στην εποχή μας, η φράση: «Η επιστήμη τείνει να αναδειχθεί σε κυρίαρχη θρησκεία» μετατρέπει το σχετικό σε απόλυτο, αφού, παρά τα θαυμαστά επιστημονι-

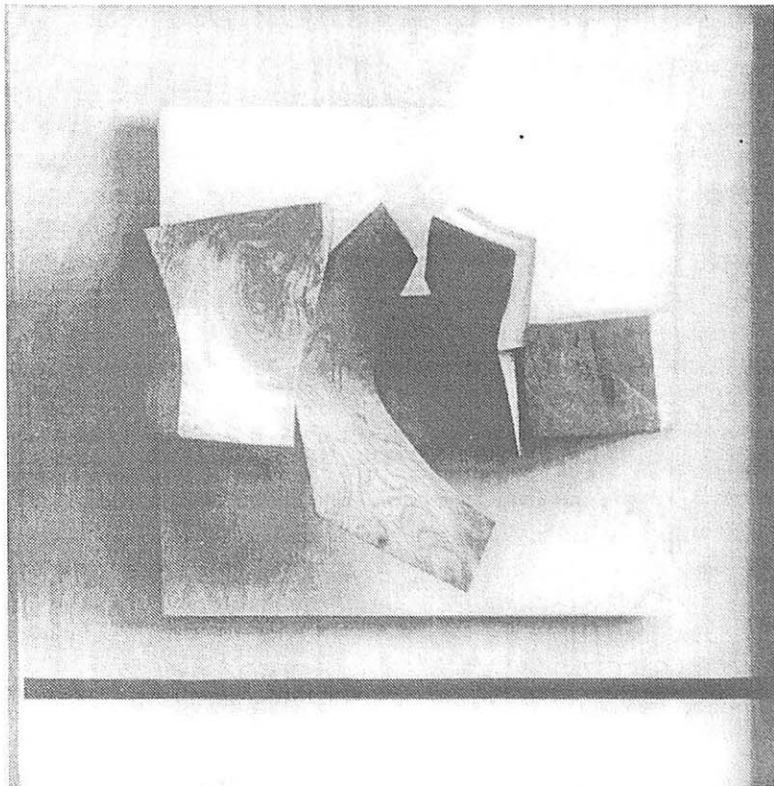
Αντρέ Μπλοκ: Διπλή ερώτηση, 1958

κά επιτεύγματα και την αναμφισβήτητη επιστημονική συμβολή στην επίλυση προβλημάτων, όπως «οι ασθένειες, η πείνα, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος», τα προβλήματα αυτά και, ιδίως, οι υπαρξιακές ανησυχίες του ανθρώπου, όχι μόνο δεν αντιμετωπίστηκαν λυσιτελώς, αλλά, με τη διαμόρφωση νέων συνθηκών κοινωνικής ζωής, στην οποία συνέβαλε αποφασιστικά η επιστημονική ανάπτυξη, κατέστησαν δυσχερέστερα και όλο και περισσότερο γίνεται εμφανές ότι είναι, κυρίως, θέματα (ειδικότερα πολιτικής) βούλησης, παρά γνώσης. Αλλά και η φράση: «Κανείς πιά δεν περιμένει την άνωθεν σωτηρία από τις ασθένειες... αφού στα πεδία αυτά η αποτελεσματικότητα της σύγχρονης επιστήμης κυριαρχεί», είναι σχετικής αλήθειας, σαν γενική κι αόριστη, και δεν καλύπτει τη μεγάλη και αυξανόμενη κατηγορία των ανίατα ασθενών, τους οποίους δεν ενδιαφέρουν τα επιστημονικά «θαύματα», αλλά «μόνο λόγια συμπόνιας κι ελπίδας», τα οποία οι θρησκείες «έχουν να αντιτάξουν» σ' αυτά. Με γενικεύσεις τέτοιου είδους επεκτείνουμε το επιστημονικό πεδίο πέραν των ορίων του, καλύπτοντας εκείνο της θρησκείας, κι αυτή η σύγχυση δεν αντίκειται μόνο στην επιστημονική δεοντολογία, αλλά είναι κι επικίνδυνη σε πρακτικό επίπεδο.

4. Η προβολή, με την παπική εγκύκλιο, του Κοπέρνικου (Πολωνού μοναχού) σαν «ανθρώπου της επιστήμης αλλά και της πίστης» δεν σχετίζεται με την προπαγάνδα, δεδομένου ότι αποτελεί γεγονός και σαν τέτοιο νομιμοποιεί τη χρήση του σαν επιχείρημα και μάλιστα ιδιαίτερα ισχυρό, αφού

δίπλα στο όνομα του Κοπέρνικου θα μπορούσε να παρατεθεί και το όνομα ενός πλήθους κορυφαίων επιστημόνων, πολλοί από τους οποίους εθεμελίωσαν τις επιστήμες, φέροντας και την ιδιότητα του θρησκευόμενου ανθρώπου ή και του ενεργού μέλους της εκκλησίας (Νεύτων, Αμπέρ, Βόλτα Φαρανταΐη, Μάξουελ, Μαρκόνι, Πλανκ, Χάιζενμπεργκ, φον Μπράουν, Κέπλερ, Μέντελ, Παστέρ).

5. Σε ό,τι αφορά τις εφαρμογές της επιστήμης και τη χρήση της τεχνολογίας, ασφαλώς και «... η ίδια η επιστήμη είναι ουδέτερη». Όμως ΔΕΝ είναι οι επιστήμονες «εξ' ίσου υπεύθυνοι με τους πολιτικούς, επιχειρηματίες και τεχνολόγους για τους σκοπούς που υπηρετεί η επιστήμη». Γνωρίζοντας τις επιβλαβείς, επικίνδυνες ή και ολέθριες συνέπειες πολλών ανακαλύψεων τους περισσότερο και καλύτερα από όποιους άλλους, είναι πολλαπλάσια υπεύθυνοι από εκείνους. Εδώ μπαίνει έντονα πρόβλημα ηθικής για τους επιστήμονες. Δυό γεγονότα, το ένα θετικό και τ' άλλο αρνητικό, αρκούν να το φωτίσουν. Α) Ο Αϊνστάιν, του οποίου περίφημη εξίσωση $E=MC^2$ οδήγησε στην κατασκευή της ατομικής βόμβας (όπως υπέδειξε μ' επιστολή του στον πρόεδρο Ρούζβελτ) μετά την καταστροφή της Χιροσίμα, τέθηκε επι κεφαλής εκστρατείας (που περιλάμβανε και την ιδέα μιάς παγκόσμιας κυβέρνησης) για τη μη παραγωγή και εξάπλωση του τρομερού αυτού όπλου. Δυστυχώς, την προσπάθειά του

Ματ Ραγκ: Μπούμερανγκ 1963

δεν υποστήριξαν αρκετοί συνάδελφοί του, γι' αυτό και δεν είχε την απαιτούμενη απήχηση. Β) Κατά τις πρόσφατες γαλλικές ατομικές δοκιμές αντέδρασαν τυπικά κυβερνήσεις κι ηρωϊκά η GREENPEACE, αλλά δεν

είδαμε καμιά κινητοποίηση των διεθνών επιστημονικών οργανώσεων ή και μεμονωμένων κορυφαίων επιστημόνων. Αναμφιβόλως, μία έντονη, μαζική κινητοποίηση από τους νομπελίστες της φυσικής, της βιολογίας γενετικής, της περιβαλλοντολογίας κ.λπ. δεν θα έμενε χωρίς αποτελέσματα.

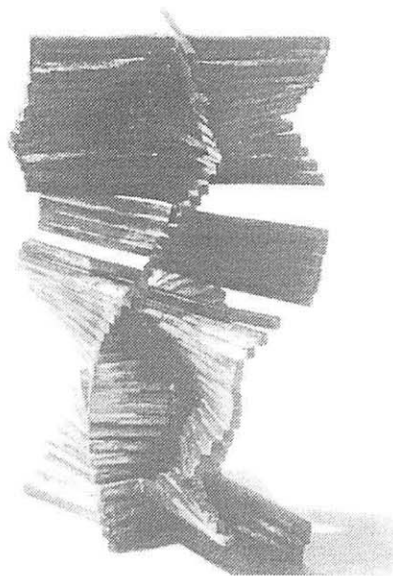
6. Πόσο αληθεύει ότι «...η επιστημονική σκέψη επιβάλλει στους λειτουργούς της μια σταθερή, αυστηρή ηθική, που κυριαρχεί στην καθημερινή ζωή και την κοινωνική συμπεριφορά τους»; Δυστυχώς, τα γεγονότα δεν συνηγορούν υπέρ της ρήσης αυτής. Εκτός από τη στάση των επιστημόνων σχετικά με την παραγωγή και δοκιμή των ατομικών όπλων, εκτός από την αναφερόμενη στο σημείωμα συμμετοχή των επιστημόνων στα «απάνθρωπα πειράματα των Ναζί και Ιαπώνων...», την παραπάνω άποψη αναιρεί και πλήθος άλλων περιπτώσεων, όπως: α) Όταν, στις αρχές της δεκαετίας του τριάντα, οι Ναζί χαρακτήριζαν σαν «εβραϊκή» τη θεωρία της σχετικότητας και στρεφόταν κατά του δημιουργού της, οι Γερμανοί συνάδελφοί του δεν τον υπεράσπισαν, πράγμα που τον ανάγκασε να φύγει από τη χώρα τους. β) Όταν η γερμανική «πολιτιστική επανάσταση» έκαie στις πλατείες τα ανεπιθύμητα στο καθεστώς βιβλία, δε σημειώθηκε καμία αντίδραση των επιστημόνων και, γενικά, των «πνευματικών ανθρώπων». γ) Όταν το σταλινικό καθεστώς έπαιρνε θέσεις εναντίον της σχετικότητας και του μεντελισμού, χαρακτηρίζοντάς τις σα θεωρίες αντιδραστικές της αστικής ιδεολογίας, όταν εξόριζε το μεγαλύτερο Ρώσο γενετιστή Βαβύλωφ, τασσόμενο επίσημα υπέρ του «συντρόφου» Λυσένκο, μικρού επιστημονικού και μεγάλου προπαγανδιστικού αναστήματος, οι άλλοι σοβιετικοί, αλλά και λοιποί ειδικοί των σχετικών κλάδων, δεν αντέδρασαν αποφασιστικά. δ) Δεν λείπουν από τα δελτία των εγκλημάτων του κοινού ποινικού δικαίου τα ονόματα γνωστών ή και διάσημων, κάποτε, επιστημόνων. ε) Επιστή-

μονες, που θεωρητικά θα έπρεπε να διακρίνονται για τον ανώτερο δείκτη ηθικότητας, ως εκ του ειδικού σκοπού της επιστήμης τους, γιατροί και μάλιστα μεγαλογιατροί, κατηγορούνται, όχι αβάσιμα, για εθέμιτο πλουτισμό από την ανηλεή εκμετάλλευση των ασθενών τους, ενώ δεν αποδίδουν ούτε τα τροφεία στην κοινωνία για τις πολυετείς σπουδές τους. στ) Επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων, από τις περισσότερες κοινωνικά προβεβλημένες, όπως μηχανικοί, δικαστικοί, δικηγόροι, αλλά και εκπαιδευτικοί, δίνουν συχνά αφορμή για δυσμενή σχόλια κατά την ενάσκηση των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων. ζ) Όταν, κατά την Επταετία, ο Παπαδόπουλος, στην ομιλία του

στην Ακαδημία, ταπεινώνει τους ακαδημαϊκούς, δε βρέθηκε ανάμεσά τους μια ομάδα, που θα αποχωρούσε επιδεικτικά, καταφέροντας ένα ράπισμα -μάθημα στον ίδιο και κάνοντας τα μέλη της δικτατορίας να τρίζουν. η) Ξεχωριστός τομέας, όπου απουσιάζει, συχνά, η εντιμότητα σε επιστήμονες, είναι η κριτική συναδέλφων τους και μάλιστα όταν πρόκειται για εκλογή σε έδρα πανεπιστημιακή. Ακούστηκαν, κατά καιρούς, πολλά για συμφεροντολογικές ομαδοποιήσεις - κλίκες και μεροληπτικές αποφάσεις. Αν δε ληφθούν υπ' όψιν και τα υπό στοιχεία α και γ, συμπεραίνεται ότι

ούτε στο «εσωτερικό της επιστημονικής κοινότητας ο επιστήμονας εξαναγκάζεται να συμμορφωθεί με τις αξίες αυτές («ένα ελάχιστο ευρύτητας πνεύματος και αντικειμενικότητας») εντάσσοντάς τις αυτόματα στο προσωπικό του σύστημα αξιών και επεκτείνοντας την εφαρμογή τους στην καθημερινή του σκέψη και πράξη». Είναι, άρα, αμφίβολο κατά πόσο «η ίδια η επιστήμη αναδεικνύεται σε κυρίαρχο ηθικό καθοδηγητή της επιστημονικής κοινότητας και του κοινωνικού χώρου που αυτή επηρεάζει...»³

7. Για κείνον που γνωρίζει τη μέχρι σήμερα εξέλιξη των επιστημονικών ιδεών, ασφαλώς και «δεν υπάρχουν δόγματα ούτε απόλυτες βεβαιότητες» για την επιστήμη, επίσημα,

Κέννεθ Μάρτιν: Ταλάντευση, 1962

όπως υπάρχουν για τη θρησκεία. Όμως, πάλι για όποιον γνωρίζει την ιστορία της επιστήμης, δεν είναι άγνωστος ούτε ασήμαντος ένας έντονος και εκτεταμένος δογματισμός στον επιστημονικό χώρο, ευρύτερα. Ειδικότερα, αυτός αφορούσε στις δυνατότητες, στα θεμέλια της επιστήμης και στις επιστημονικές θεωρίες. Συγκεκριμένα: Υποκινούντο από ανεπιφύλακτο θαυμασμό για τα εξαιρετικά επιστημονικά επιτεύγματα, αλλά και από μια ισχυρή αντιθρησκευτική διάθεση, πολλοί, όπως ο Ε. Ρενάν, διακήρυτταν μ' ενθουσιασμό ότι ο άνθρωπος, δια της επιστήμης, θα επιτύχει τα πάντα. Η έπαρση τους εμπόδισε να προσεγγίσουν τη σοφία, έστω, του Σοφοκλή, κατά τον οποίο ο άνθρωπος «Αϊδού μόνον φεύξιν ουκ επάξετα». Οι επιστήμονες αυτοί, που ήταν πιο πολύ προπαγανδιστές της επιστήμης, διέδωσαν τόσο πειστικά ιδέες για τις δυνατότητες, το πεδίο και τη σημασία της επιστήμης, ώστε να καταστούν αυτές οιονεί δόγματα και να θεωρείται περίπου ιεροσούλος όποιος τολμούσε να τις χαρακτηρίσει υπερβολικές. Τα μαθηματικά αξιώματα, οι επιστημονικές αρχές, παρουσιαζόταν, επίσης σαν δόγματα. Ορίζονταν ως προτάσεις που η αλήθειά τους - λέγαν οι μαθηματικοί - είναι αποδεδειγμένη. Όμως, να που δεν ήταν έτσι, όπως κατέδειξε η περιπέτεια του γνωστού αξιώματος του Ευκλείδη: Από σημείο εκτός ευθείας μία μόνο παράλληλη άγεται προς αυτήν. Είναι γνωστό ότι πάνω σ' αυτή την πρόταση κτίστηκε το περίλαμπρο οικοδόμημα της ευκλείδειας γεωμετρίας, που υπήρξε ασάλευτο για δύο χιλιετίες, γιατί κανείς δεν τολμούσε ν' αμφισβητήσει την πρότασή του, γιατί αυτή λειτουργούσε σα δόγμα, ώσπου ήρθαν ο Ρίμαν κι ο Λομπατσέφσκι. Τέλος, κι επιστημονικές θεωρίες λειτούργησαν παρόμοια. Χαρακτηριστικότερη περίπτωση η γεωκεντρική θεωρία του Πτολεμαίου, που, επειδή την υποστήριζε το κύρος του Αριστοτέλη και της Καθολικής Εκκλησίας, είχε αναχθεί σε (επιστημονικό) δόγμα, κυριάρχησε επί πολλούς αιώνες κι η αμφισβήτησή της ξεσήκωσε τη γνωστή θύελλα. Τέτοιο χαρακτήρα προσέλαβε, εξ αιτίας οξείας ιδεολογικής αντιπαράθεσης, και η δαρβινεία θεωρία.

Ώστε, πολλά πράγματα στον επιστημονικό χώρο λειτουργούν, πολλές φορές και για μεγάλο χρονικό διάστημα, σα δόγματα, εδραιωμένες ιδέες, «επιστημονικές» προκα-

ταλήψεις, εμπόδια για την επιστημονική πρόοδο. Ο κίνδυνος έγκειται στην αυθαίρετη κι απεριόριστη γενίκευση και στην απολυτοποίηση του σχετικού.

8. Δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι επειδή «η επιστήμη αποτελεί ένα σχετικά νέο φαινόμενο... η ηθική της δεν προσεγγίζει σημαντικά τμήματα της ανθρωπότητας. Ακόμη και οι ίδιοι οι επιστήμονες δεν την έχουν αφομοιώσει πλήρως και ολοκληρωτικά». Εδώ αρμόζει, μάλλον, αυτό που επισημαίνεται σε άλλο σημείο του άρθρου, ότι, δηλαδή, «όπως σε κάθε σύστημα ηθικής, ο άνθρωπος συχνά αναζητά την ευκολία του πλάγιου δρόμου και το βραχυπρόθεσμο προσωπικό κέρδος». Εκτός από την αναιρετική αυτή διαπίστωση, φταίει, ακόμα, το γεγονός ότι ο επιστήμονας, χρησιμοποιώντας περισσότερο τη λογική, κάνει συχνότερη χρήση της εκλογίκευσης, προκειμένου, να επιλέξει εκείνα που τον συμφέρουν ή τον ικανοποιούν τις απαιτήσεις του, ξεπερνώντας διάφορους καθιερωμένους φραγμούς, ενώ η αγράμματη γυναίκα του λαού, η οποία μπορεί να είναι πολύ ηθικότερη, μαθημένη να σέβεται κάποια πράγματα, ξεχωρίζει κάποια απαράβατα όρια. Ακόμα, η ηθική συμπεριφορά προϋποθέτει έντονη συναίσθηση - συνειδητοποίηση χρέους και διάθεση θυσίας, η οποία είναι ασυμβίβαστη με την εγωπαθή διάθεση των απεριόριστων απολαύσεων και ενώ δεν συναρτάται με τις επιστημονικές γνώσεις, είναι καρπός των όσων θετικών φέρει η προσωπικότητα. Εν όψει όλων των προηγούμενων γεγονότων και απόψεων, ποια βεβαιότητα μπορεί να σταθεί, όχι μόνο για την αποτελεσματικότητα της «επιστημονικής ηθικής» και για το εάν αποτελεί την «ελπιδοφόρα εναλλακτική λύση», αλλά και για την ίδια την υπόστασή της; Βέβαιο, πάντως, είναι ότι η ηθική του οποιουδήποτε ανθρώπου είναι μία, ενιαία και καθαρά προσωπική.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ηθική των επιστημόνων, ηθική που διαμορφώνεται με την επίδραση της επιστήμης.

2. Σ' όλο το άρθρο υποδηλώνεται μια σύγκρουση θρησκευτικής και επιστημονικής ηθικής επιστήμης και θρησκείας. Αυτήν, ο Ε. Schrodinger την ονομάζει «κατάρτα του κοσμοθεωρητικού σχίσματος» στο «Η Φύση και οι Έλληνες» σ. 17, για τις δυσμενείς της συνέπειες.

3. Τα υπό τα στοιχεία δ', ε', στ', η' επαληθεύουν το Πλατωνικό: «Πάσα επιστήμη, χωριζομένη αρετής, πανουργία φαίνεται».

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΣΤΑ ΛΥΚΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1996 ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ & ΕΦΗΒΟΥΣ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΑΤΡΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΛΚΟΟΛ

Εισαγωγή

Η έναρξη της χρήσης ευφορικών ουσιών (καπνού - αλκοόλης - ναρκωτικών) αποτελεί σήμερα, κατά κύριο λόγο, εφηβικό φαινόμενο. Η προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης από τους γονείς και ένταξης στην ομάδα των συνομηλίκων, η αναζήτηση ταυτότητας και νέων εμπειριών καθώς και η επαναστατικότητα είναι μερικά από τα βασικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά της εφηβείας, που μπορούν να αιτιολογήσουν αυτή την παρατήρηση.

Παρ' όλο που ο καπνός και το αλκοόλ απολαμβάνουν μιας ιδιότυπης κοινωνικής ασυλίας και ανοχής, δεν χωράει σήμερα καμιά αμφιβολία για το ότι προκαλούν επικίνδυνες εξαρτήσεις από φαρμακευτικές ουσίες, που μπορεί σε ορισμένα επιρρεπή άτομα, να οδηγήσουν στη χρήση και εξάρτηση από τα ναρκωτικά. Η ταυτόχρονη άλλωστε κατάχρηση και άλλων εξαρτητικών ουσιών είναι συνήθης στους χρήστες ναρκωτικών.

Αν και οι επιπτώσεις στην υγεία από τη χρήση «ευφραντικών» ουσιών είναι γνωστές από αρκετές δεκαετίες, εν τούτοις όμως στη χώρα μας έχουμε πολύ υψηλό ποσοστό καπνιστών (είμαστε η πρώτη χώρα στην Ευρώπη) ενώ αλματωδώς αυξάνονται, ιδίως μεταξύ των νέων, τα ποσοστά των χρηστών αλκοόλ και ναρκωτικών.

Σκοπός της εργασίας αυτής ήταν η καταγραφή του ποσοστού χρηστών καπνού, αλκοόλ και ναρκωτικών, καθώς και ο συσχετισμός της χρήσης με παραμέτρους που αφορούν στην

ηλικία, την οικογένεια, την παρέα, το σχολείο, τον ελεύθερο χρόνο και την προσωπικότητα του χρήστη.

Υλικό και μέθοδος

Το υλικό της έρευνάς μας αποτέλεσαν οι απαντήσεις 2.311 μαθητών των Λυκείων της Βέροιας, ηλικίας 15-18 χρονών σε ένα ειδικό ανώνυμο ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου και πολλαπλών επιλογών. Η καταγραφή έγινε στα σχολεία τον Δεκέμβριο του 1996 κάτω από συνθήκες που διασφάλιζαν κατά το δυνατό το απόρρητο και την αξιοπιστία των απαντήσεων.

Αποτελέσματα

ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ

Επί συνόλου 2.311 παιδιών δήλωσαν ότι δοκίμασαν έστω και μία φορά κάποια ναρκωτική ουσία -νόμιμη ή παράνομη- τα 213 ποσοστό 9,21%. Από αυτά τα 133 ήταν αγόρια (ποσοστό 62%) και τα 80 ήταν κορίτσια (ποσοστό 38%).

Η ποσοστιαία κατανομή της ηλικίας πρώτης χρήσης κάποιας ναρκωτικής ουσίας, όπως φαίνεται στη διαφάνεια επιβεβαιώνει την άποψη ότι η έναρξη χρήσης ναρκωτικών ουσιών είναι σήμερα σε μεγάλο βαθμό εφηβικό φαινόμενο και ενισχύει την ανησυχία μας για τη δραματική μείωση της ηλικίας των χρηστών.

Το χασίς είναι το ναρκωτικό με το οποίο «φλερτάρουν» οι έφηβοι στην καταγραφή μας και ακολουθούν τα «νόμιμα ή παράνομα χάπια». Τα λεγόμενα βαριά ναρκωτικά καλύπτουν ένα

πολύ μικρό ποσοστό. Δύο μόνο παιδιά δήλωσαν ότι έκαναν χρήση ηρωίνης, δύο LSD και ένα κοκαΐνη.

Η πλειονότητα των παιδιών δηλώνει ότι απλά δοκίμασε από περιέργεια κάποια ναρκωτική ουσία.

Μόνο 20 παιδιά (ποσοστό 9,4% των χρηστών) δήλωσαν ότι έκαναν ή κάνουν κάπως πιο συστηματική χρήση ναρκωτικών. Επί του συνόλου των παιδιών το ποσοστό αυτό είναι 9%.

113 από τα 213 παιδιά χρήστες (ποσοστό 53%) δήλωσαν ότι δεν κάνανε χρήση κάποιας ναρκωτικής ουσίας τον προηγούμενο χρόνο (1996). Ένα μόνο παιδί δήλωσε ότι χρειάστηκε τη βοήθεια της οικογένειάς του για να διακόψει τη χρήση ναρκωτικών, ενώ ένα δήλωσε ότι χρειάστηκε κάποια θεραπεία απεξάρτησης. Οκτώ παιδιά τέλος δήλωσαν ότι χρειάστηκαν ιατρική βοήθεια για προβλήματα υγείας που σχετίζονταν με τη λήψη ναρκωτικών ουσιών.

Ενδιαφέρουσα είναι η ανάλυση των απαντήσεων στο ερώτημα «ποιος σας προμήθευσε για πρώτη φορά ναρκωτική ουσία». Οι φίλοι, οποιασδήποτε μορφής και ηλικίας, είναι οι κύριοι προμηθευτές. Στα 3/4 μάλιστα των περιπτώσεων το ναρκωτικό τους προσφέρθηκε χωρίς καν να το ζητήσουν. Ο έμπορος είναι διακριτικά απών σ' αυτήν την πρώτη επαφή των νέων με την ουσία. Μόνο έξι παιδιά (ποσοστό 4%) δήλωσαν ότι πήραν την ουσία από έμπορο ναρκωτικών.

Η μεγάλη πλειοψηφία κάνει χρήση σε σπίντια δικά τους ή φίλων και σε ανοιχτούς χώρους. Πολύ λιγότεροι δήλωσαν τα κέντρα ψυχαγωγίας ή το χώρο του σχολείου σαν χώρο χρήσης ναρκωτικών.

Τα μισά παιδιά δήλωσαν την περιέργεια σαν

την κύρια αιτία που τους ώθησε στη χρήση κάποιας ναρκωτικής ουσίας. Οι υπόλοιπες αιτίες αντιπροσωπεύουν μικρά μόνο ποσοστά σ' αυτήν την με υποκειμενικά κριτήρια καταγραφή. Το υποκειμενικό όμως στοιχείο που υπεισέρχεται στην προκειμένη περίπτωση αυξάνει την πιθανότητα υποσυνείδητου λάθους στις απαντήσεις. Είναι λοιπόν πολύ πιθανό οι πραγματικές αιτίες να έχουν άλλη ποσοστιαία κατανομή.

Στο 1/4 περίπου των περιπτώσεων υπήρχε και άλλο άτομο στην οικογένεια που έκανε χρήση ναρκωτικών - κυρίως αδέρφια -. 5 παιδιά δήλωσαν ότι κάνει χρήση ο πατέρας τους και 1 η μητέρα τους.

• Το 70% των χρηστών πιστεύουν ότι πρέπει να γίνεται διαχωρισμός μεταξύ «σκληρών» και «ελαφρών» ναρκωτικών αν και το 57% αναγνωρίζει ότι ο χρήστης πηγαίνει συνήθως από τα ελαφριά στα σκληρά ναρκωτικά.

• Τέλος το 80% επιθυμεί την αποποινικοποίηση της χρήσης όλων των ναρκωτικών ουσιών.

Στο σύνολό τους σχεδόν ήταν καλά πληροφορημένοι για τα ναρκωτικά. Γνώριζαν ότι μπορούν να προκαλέσουν εξάρ-

τηση ή ακόμη και το θάνατο. Αυτό όμως δεν φαίνεται να τους αποθαρρύνει. Προφανώς αδιαφορούν για τις απώτερες συνέπειες μπροστά στην κάλυψη άμεσων και επιτακτικών ψυχοκοινωνικών τους αναγκών.

Στο δείγμα των «χρηστών» οι καπνιστές αντιπροσωπεύουν το 80% (γεν. πληθυσμός 30%) ενώ οι βαρείς πότες (>3 ποτά/εβδομάδα), το 46% (γεν. πληθυσμός 9%).

Η πολλαπλή άλλωστε χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών σχετίζεται με μια εξαρτησιακή συμπεριφορά που είναι απόρροια μιας «εξαρτησιογό-

παρουσιάσεις

πολιτιστικά δρώμενα 42

νου» προσωπικότητας.

• Το ψυχοκοινωνικό προφίλ των «χρηστών» ήταν επιβαρημένο σε σχέση με το γενικό μαθητικό πληθυσμό (αντικοινωνική συμπεριφορά αξιόποινες πράξεις, επικίνδυνος τρόπος ζωής κ.λπ.).

• 8% δήλωσαν κάποια χρόνια νόσο ή αναπηρία ενώ το 14% κάποιο σοβαρό ψυχολογικό πρόβλημα.

Σε παρόμοιο ποσοστό 14% αντιμετωπίζουν προβληματική οικογενειακή κατάσταση.

Εκείνο που πράγματι εντυπωσιάζει είναι το υψηλό ποσοστό που δηλώνει:

• ότι αισθάνεται μοναξιά 122 στους 213 (57%)

• ότι κάνει σκέψεις αυτοκαταστροφής (56%)
• και ότι έκανε απόπειρα αυτοκτονίας 19% (40 παιδιά).

Η επίδοση στο σχολείο, σύμφωνα πάντα με τις απαντήσεις των παιδιών ήταν καλή στο 18%, κακή σε ανάλογο ποσοστό (18%) και μέτρια στο υπόλοιπο 64%. Είναι όμως γνωστό ότι τα παιδιά που κάνουν συστηματική χρήση ναρκωτικών διακόπτουν το σχολείο ενώ είναι ακόμη στο γυμνάσιο γιατί δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα.

ΑΛΚΟΟΛ

Η αιθυλική αλκοόλη είναι από όλες τις εξαρτησιογόνες ουσίες αυτή με την οποία πιο νωρίς και πιο συχνά έρχονται σε επαφή οι έφηβοι.

Στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική ο αλκοολισμός είναι η περισσότερο διαδεδομένη «ασθένεια εξάρτησης».

Το πρόβλημα είναι ακόμη οξύτερο στους νέους δεδομένου ότι σ' αυτούς αρκούν 3-4 χρόνια συνεχούς λήψης για να αναπτυχθεί εξάρτηση.

Στη δική μας καταγραφή τα 2/3 των αγοριών και το 1/3 των κοριτσιών δήλωσαν ότι πίνουν σε μια σχετικά σταθερή βάση.

• 215 παιδιά (ποσοστό 10% περίπου του συνόλου) μπορούν να θεωρηθούν με τα δεδομένα που ισχύουν για την ηλικία τους, βαρείς πότες (>3 ποτά την εβδομάδα).

Η αναλογία αγοριών-κοριτσιών ήταν 3:2.

• 52 παιδιά (ποσοστό 2,25%) δήλωσαν ότι πίνουν πάνω από 7 ποτά την εβδομάδα ενώ 3 ότι πίνουν και πριν το μεσημεριανό φαγητό. Αξιοσημείωτο είναι ότι το 60% αυτών των παιδιών έχουν την εντύπωση ότι πίνουν λίγο.

Και στους πότες υπάρχει μια επιβάρυνση

του ψυχοκοινωνικού τους προφίλ αλλά σε πολύ ηπιότερο βαθμό από ό,τι στους χρήστες ναρκωτικών.

Αξιοσημείωτο είναι ότι και σ' αυτήν την ομάδα τα μισά περίπου παιδιά ανέφεραν ότι αισθάνονται μοναξιά και σκέφθηκαν να κάνουν κακό στον εαυτό τους, ενώ σε ποσοστό 7% έχουν κάνει απόπειρα αυτοκτονίας.

Τα είδη των αλκοολούχων ποτών που προτιμούν είναι: μπύρα, βότκα, ούισκυ, κρασί (διαφάνεια).

6 παιδιά δήλωσαν ότι συνδυάζουν περιστασιακά το αλκοόλ με χάπια.

Τέλος στον τομέα της ενημέρωσης φαίνεται ότι υπάρχει επαρκής γνώση των επιπτώσεων της κατάχρησης του αλκοόλ στην υγεία και την κοινωνική συμπεριφορά.

Σχόλιο

Παρόλο που η έναρξη της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών είναι εφηβικό φαινόμενο σχετιζόμενο και με την προσωπικότητα του χρήστη, είναι προφανές ότι οι δομές της κοινωνίας και της οικογένειας - δημιουργήματα κατ'εξοχή των ενηλίκων - συμβάλουν τα μέγιστα προς αυτήν την κατεύθυνση. Η οικογένεια είναι το σημείο από το οποίο ξεκινούν τα προβλήματα. Εκεί υπάρχουν τα ευάλωτα, τα στερημένα άτομα που συντελούσης και της ανωριμότητας και της συναισθηματικής τους αποξένωσης χρειάζονται μια εξάρτηση από κάπου.

Η έγκαιρη αντιμετώπιση της κρίσης σε μια οικογένεια θα βοηθήσει σημαντικά στο μετριασμό της χρήσης ουσιών που προκαλούν εξάρτηση.

Ειδικές υπηρεσίες ψυχικής υγείας σε συνεργασία με τους καθηγητές θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ανίχνευση και προστασία των παιδιών «υψηλού κινδύνου» για χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΩΔΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΙ ΗΠΕΙΡΟΥ ΜΕ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΩΔΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ
ΜΕ ΘΕΜΑ

«ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ»

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση την τελευταία 15ετία έχει παίξει ένα σημαντικό και πολύμορφο ρόλο στον πολιτισμό και ιδιαίτερα σε έργα οργάνωσης και υποδομής του, όπως η μουσική παιδεία, αφού από προνόμιο της αριστοκρατίας την έκανε αγαθό της περιφέρειας και όλων των κοινωνικών τάξεων με την ίδρυση μουσικών εκπαιδευτικών οργανισμών με την μορφή Νομικών Προσώπων Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου. Αυτοί οι φορείς που καλύπτουν τη μουσική εκπαίδευση στη γεωγραφική ολότητα της Ελλάδας εκτός των Αθηνών και αποτελούν θεατή όψη της δημοκρατίας, δεν είχαν καμιά θέση στις διεργασίες για την αναδιάρθρωση του νομοθετικού πλαισίου λειτουργίας των Ωδείων, που χαλκεύτηκε από τη σκοταδιστική μονομέρεια κλειστών επιτροπών *«Τούτων δε πάντων ου φανερώς λεγομένων ήλθε κατόπιν των λόγων έργα πονηρά» (Ρωμανός ο Μελωδός: Εις την αποτομήν του Προδρόμου).*

Μπροστά στο ενδεχόμενο στρέβλωσης της εκπαιδευτικής και πολιτιστικής ζωής στον τομέα της μουσικής εκπαίδευσης που θα οδηγήσουν οι κυοφορούμενες νομοθετικές ρυθμίσεις με αλυσιδωτές συνέπειες στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή, οι Δημοτικοί Εκπαιδευτικοί Μουσικοί οργανισμοί της Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Θράκης και Ηπείρου συγκεντρωθήκαμε για πρώτη φορά στη Βέροια στις 16 Ιουλίου και αναπτύξαμε τους προβληματισμούς και την κριτική μας.

Οι απόψεις μας κοινοποιήθηκαν με μορφή υπομνήματος στους υπηρεσιακούς παράγοντες του ΥΠΠΟ, αλλά και στο ίδιο τον Υπουργό Πολιτισμού κ. Ευάγγελο Βενιζέλο τόσο με την μορφή του υπομνήματος, όσο και με προσωπική παράσταση των εκπροσώπων και με περαιτέρω αλληλογραφία.

Πήραμε επίσης την απόφαση να προχωρήσουμε σε συνεδριακή συνάντηση, που πραγματοποιήθηκε στη Βέροια στις 30 Σεπτεμβρίου 1997, ως ένα πρώτο βήμα για μια συνολική και διεξοδική προσέγγιση της μουσικής εκπαίδευσης στη χώρα μας για τη διαμόρφωση προτάσεων και την ανάπτυξη ενός ρεαλιστικού νομοθετικού πλαισίου στα όρια του κοινωνικά εφικτού και αναγκαίου.

B. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΩΝ

Οι απόπειρες για τη νομοθετική παρέμβαση στη μουσική παιδεία

1. Έχουν μια ιστορία 15 περίπου ετών (από το 1982)
2. Έχουν ένα κοινό παρονομαστή «Προσχέδιο ή Σχέδιο νόμου» που οι κατά περιόδους επιτροπές «ειδικών» απλά αναπαράγουν και πιθανόν ο ρόλος τους περιορίζεται στη στοιχειοθέτηση άλλοθι καταξίωσής του.
3. Έχουν κατά την κρίση μας ως κινητήρια δύναμη και υποβολέα τα συμφέροντα των μεγάλων ωδειαρχών των Αθηνών, που τα τελευταία χρόνια με την αποκέντρωση είδαν την πίτα της μουσικής εκπαίδευσης να αναδιανέμεται σε βάρος τους.
4. Έχουν ως τελικό σκοπό την αναδιανομή των οικονομικών πόρων της μουσικής εκπαίδευσης και όχι την αναβάθμισή της, μέσα από μηδενιστική και διαλυτική προοπτική.

Σήμερα, σε γενικές γραμμές οι κυοφορούμενες νομοθετικές ρυθμίσεις για τη μουσική εκπαίδευση χαρακτηρίζονται από συγκεντρωτισμό, αδιαφάνεια, αυταρχισμό, προχειρότητα, παραγοντισμό με ροπές συναλλαγής.

Γιατί:

1. Δεν κατατάσσουν σε βαθμίδα Παιδείας τους κύκλους της μουσικής εκπαίδευσης, κλείνοντας οριστικά το δρόμο ακόμα και για μια τέτοια μελλοντική προοπτική, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε σε ένα τετελεσμένο γεγονός με μια νομοθέτηση χωρίς περιεχόμενο όφελος θεσμοθετώντας ένα φετιχιστικό διαχωρισμό Σχολών σε Βασικές και Ανώτερες (ΣΒΑΜΕ-ΑΣΜΕ).
2. Θα συγκεντρώσουν τη μουσική παιδεία (ιδιαίτερα την ανώτερη) σε ορισμένα πανίσχυρα οικονομικά κέντρα προσδίδοντάς τη μονοπωλιακό ή ολιγοπωλιακό χαρακτήρα.
3. Αντιστρατεύονται την πολιτική της Κυβέρνησης για την αποκέντρωση, αφού ουσιαστικά στερούν την επαρχία από τις δυνατότητες ανάπτυξης ΑΣΜΕ με τις υπερβολικές προϋποθέσεις που

απαιτούν, ορθώνοντας στα παιδιά της ηλικίας των 14-18 χρονών ένα αδυσώπητο δίλημμα ή τη διακοπή των σπουδών της μουσικής ή την μετεγκατάσταση των οικογενειών τους στο κέντρο για τη συνέχιση των σπουδών. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα η μουσική παιδεία από κοινωνικό αγαθό να γίνει μεγαλοαστικό προνόμιο.

4. Αδιαφορούν για την υπάρχουσα νομιμότητα και δεν προβλέπουν ισοτιμίες των υπάρχοντων τίτλων σπουδών. Στη βουλήμια μάλιστα του ελέγχου οδηγούνται σε αστείες μέχρι παρανοϊκές αντιφάσεις. Π. χ. διπλωματούχος ή πτυχιούχος των σημερινών ωδείων μπορεί να είναι καθηγητής ή δ/ντής στις ΑΣΜΕ και ταυτόχρονα για την απόκτηση τίτλου της ΑΣΜΕ να πρέπει εγγράφεται στο τρίτο έτος ως σπουδαστής. Προβλέψεις για τα μέγιστα δεν εξασφαλίζουν τα ελάχιστα π. χ. στα προσόντα των Δ/ντών των ΣΒΑΜΕ δεν προβλέπονται προσόντα δ/ντών ΑΣΜΕ. Για καθηγητές με μη αναγνωρισμένους τίτλους σπουδών απαιτούνται περιορισμένα προσόντα προϋπηρεσίας σε σχέση με πτυχιούχους ή διπλωματούχους αναγνωρισμένων τίτλων.
5. Παραλείπουν στοιχειώδεις διαρθρώσεις της μουσικής εκπαίδευσης που αποτελούν παγκόσμια πρακτική (π.χ. στους τομείς της φωνητικής και οργανικής μουσικής δεν προβλέπεται ο καθιερωμένος και αναγκαίος διαχωρισμός του προσανατολισμού των σπουδών για την κατάρτιση δασκάλων και εκτελεστών - σολιστών).
6. Σε μια πρωτοφανή για τα νομικά δεδομένα πρακτική, νομοθετούν αρχές και ταυτόχρονα όργανα και μηχανισμούς για την καταστρατήγησή τους όπως η Επιστημονική Γνωμοδοτική Επιτροπή που είναι ένας συγκεντρωτικός, εργολαβικός φορέας στην υποκειμενική κρίση του οποίου εκχωρείται εθνικός πολιτιστικός χώρος. Και αν εκτιμήσουμε την μέχρι τώρα πρακτική δεν μπορούμε να αδιαφορήσουμε για την μονομέρεια τέτοιων επιτροπών από κατ' επάγγελμα συμβούλους του ΥΠΠΟ.
7. Προωθούν με μηδενιστικές προθέσεις νομοθετική τακτοποίηση της μουσικής εκπαίδευσης. Σε μια περίοδο που ενδημούν η κοινωνική και οικονομική κρίση σε συνδυασμό με το δημογραφικό πρόβλημα, θα δημιουργήσουν ακόμα μια έκρηξη που θα οδηγήσει στην ανεργία όχι μόνο ένα μεγάλο μέρος του εκπαιδευτικού προσωπικού, αλλά και του διοικητικού και βοηθητικού που στελεχώνει τους Δημοτικούς εκπαιδευτικούς οργανισμούς.

**Γ. ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΟΣΥΡΘΕΙ
ΤΟ ΑΡΘΡΟ 5 παρ.4 και 5.
ΤΟΥ ΠΟΛΥΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ ΤΟΥ ΥΠΠΟ**

1. Μετά και από την τελευταία του διατύπωση στο Σχέδιο Νόμου όπως αυτό κοινοποιήθηκε στην επιτροπή εκπροσώπων μας κατά την επίσκεψη στο

ΥΠΠΟ στις 29/7/97, διερωτώμαστε αν η κυβέρνηση δια του ΥΠΠΟ αποφάσισε οριστικά να κλείσει σαφώς και οριστικά το θέμα της ένταξης της Μουσικής Εκπαίδευσης σε βαθμίδα Παιδείας.

2. Όσον αφορά την περίφημη «εξουσιοδότηση στον Υπουργό» που ζητά το ΥΠΠΟ δια του Άρθρου 5 για την έκδοση Π.Δ., απαντούμε: Αυτή θα έπρεπε προηγουμένως να δοθεί σε άμεσα αρμόδιους φορείς που μέσα από αντιπροσωπευτική ομάδα εργασίας θα παρουσίαζε τεκμηριωμένα και υπεύθυνα προτάσεις και σχέδια Νόμου.

3. Διαφωνούμε ριζικά για τον τρόπο θεσμοθέτησης και σύνθεσης της Γνωμοδοτικής Επιτροπής.

Οι ρυθμίσεις αυτές χωρίς να προσφέρουν τίποτα το νέο, αφού δεν προχωρούν ούτε στο στοιχειώδες βήμα της διαβάθμισης της μουσικής παιδείας, που έχει ήδη καθιερωθεί για την καλλιτεχνική εκπαίδευση με το Νόμο 1158/ 13. 5. 1981, ανοίγουν απλά τις δυνατότητες μέσα από το λαβύρινθο των αποσπασματικών αποφάσεων να χαθούν τα ίχνη αυτών που διεκδικούν προνόμια στη μουσική εκπαίδευση.

Από την αρχή εκδηλώθηκε η αντίθεσή μας στο άρθρο 5 παρ. 4 και 5 του Σχεδίου Νόμου ΘΕΣΜΟΙ, ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ. Και για τους ίδιους λόγους επιμένουμε και τώρα, γι' αυτό επαναλαμβάνουμε το αίτημά μας για την απόσυρση.

Έτσι και σήμερα κατ' αρχήν, θα πρέπει να εκφράσουμε την αντίθεσή μας στις αποσπασματικές αποφάσεις και να ζητήσουμε τη διαμόρφωση ενός συνολικού μοντέλου του μουσικού εκπαιδευτικού χάρτη της χώρας μας με την αφομοίωσή του στο ευρύτερο πολιτιστικό τοπίο, γιατί «ο εκβιασμός της λύσης παραμορφώνει τα προβλήματα, εμποδίζει την πνευματική διαύγεια, παραλύει την κριτική» (V. Forrester: L' horreur iconomique).

Επειδή όμως η αντίδραση μας αυτή δεν επιθυμούμε να χαρακτηριστεί ως μη παραγωγική, κατά την πρακτική της πολιτικής ζωής, για τη μη αποδοχή των όρων και των μοντέλων διαλόγου που έχει το προνόμιο να προτάσσει η πολιτεία, θα αναφερθούμε διεξοδικά σε ειδικότερους προβληματισμούς και αντιπροτάσεις.

**Δ. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΙΕΠΟΥΝ ΕΝΑ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ**

Η καλλιτεχνική εκπαίδευση είναι περισσότερο υπόθεση αφύπνισης και αυτενέργειας, δημιουργικής αναζήτησης και οραματισμού, στόχων και στρατηγικής, παρά τεχνοκρατικών, κοντόφθαλμων, εφήμερων και ωφελιμιστικών τρόπων αντιμετώπισης.

Βασική αρχή που θα πρέπει να διέπει έναν νομοθετικό σχεδιασμό για την παιδεία (στην περίπτωση μας για τη μουσική) είναι η πληρότητα και η σφαιρικότητα τόσο σε επίπεδο εθνικού σχεδιασμού, όσο

και σε επίπεδο επίλυσης των διαφόρων προβλημάτων (εκπαιδευτικών, πολιτιστικών, κοινωνικών, οικονομικών κλπ).

Ειδικότερα για έναν τομέα της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, όπως είναι η μουσική παιδεία, απαιτείται και ένας προσδιορισμός του ρόλου της στο ευρύτερο πολιτιστικό γίγνεσθαι του τόπου μας και αποσαφήνιση των προθέσεων και των μέσων της διατήρησης της πολιτιστικής μας αυτοδυναμίας και ταυτότητας στον ευρύτερο πολιτισμικό και γεωγραφικό χώρο. Γιατί βέβαια ο ελληνικός πολιτισμός δεν μπορεί και δεν πρέπει να αντιγράψει άκριτα τα δυτικοευρωπαϊκά μοντέλα που ο σχολαστικισμός, η Αυγουστίνηα φιλοσοφία και ο αυταρχισμός του ορθού λόγου στεγανοποίησαν τη σκέψη στη Δυτική Ευρώπη. Η γνήσια πολιτιστική κουλτούρα της πατρίδας μας ευτυχώς δεν ανήκει στη Δύση και με το πνεύμα αυτό θα πρέπει να αντιμετωπίζονται οι αποϊεσθήποτε απόπειρες προσέγγισής της.

Μ' αυτούς τους σημαντικούς για την εθνική μας συνείδηση και ύπαρξη προβληματισμούς, ένας σχεδιασμός σε θέματα πολιτιστικής υποδομής, όπως είναι η μουσική παιδεία, δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται αποσπασματικά, με τμηματοποίηση των προοπτικών και των ρυθμίσεων, αλλά με έναν συνολικό σχεδιασμό.

Η μουσική εκπαίδευση αποτελεί έναν ξεχωριστό χώρο της εκπαίδευσης που οι ιδιαιτερότητές του (αισθητική και καλλιτεχνική παιδεία σε ισορροπία με την επαγγελματική προοπτική) δεν θα πρέπει να στραγγαλίζονται από μυωπικούς χειρισμούς της γραφειοκρατίας και δεν θα εγκαταλείπονται στην συγκεντρωτική διαχείριση υπερεργογολάβων του Πολιτισμού.

Σε γενικές γραμμές μια νομοθετική ρύθμιση για τη μουσική παιδεία θα πρέπει να προϋποθέτει πολιτική βούληση που

1. Θα την αντιμετωπίζει ως ζήτημα Πολιτισμού και διαπαιδαγώγησης, πέρα από τεχνοκρατικές και στεγνά γραφειοκρατικές αντιλήψεις αφού σ' αυτήν υπεισέρχονται παράγοντες πολυποικίλοι, πολύπλοκοι και όχι πάντα διαχρονικοί και ομοιόμορφοι ισχύοντες.
2. Θα χαράζει δρόμους ύστερα από ουσιαστικό διάλογο με συνδετικό κρίκο αυτούς που έχουν «δέσει» τη ζωή τους για το σκοπό αυτό - τους καθηγητές.
3. Θα χαρακτηρίζεται από έναν διασταλτικό χαρακτήρα προσφοράς ανάπτυξης και όχι από την ιδιοτέλεια ενός υδροκεφαλικού ελέγχου.
4. Θα λαμβάνει υπόψη της το κοινωνικά αναγκαίο και εφικτό και θα αφουγκράζεται το σφυγμό των αισθητικών και εκπαιδευτικών αναγκών του Ελλαδικού πνευματικού και γεωγραφικού χώρου και να μην αποτελεί προϊόν υποβολής της ιδιοτέλειας των σουλτανάτων ή κομιτάτων (επί το

Ευρωπαϊκό) του πολιτισμού που ενδημούν στο αθηναϊκό κράτος «Εγώ γαρ ηγούμαι πόλιν πλείω ξύμπασαν ορθομένην ωφελείν τους ιδιώτας ή καθ' έκαστον των πολιτών ευπραγούσαν, αθρόαν δε σφαλλομένην». (Θουκυδίδης Β60).

5. Θα δίνει λύσεις προοπτικής και όχι να διαχειρίζεται μια κρίση με βραχυπρόθεσμα μέτρα.
6. Θα διαφυλάττει την αισθητική φυσιογνωμία του τόπου μας και δεν θα παραδίδεται στον επαρχιωτισμό των αλλήθωρων και ανιστόρητων Ευρωπαίων, ώστε ο τόπος μας να μην καταλήξει ένας πλανόδιος μεταπράτης του ευρωπαϊκού πνεύματος, αλλά να διατηρήσει τα αρχέτυπα του πολιτισμού του «Χρώμεθα γαρ πολιτεία συζηλούση τους των πέλας νόμους, παράδειγμα δε μάλλον αυτοί όντες τισίν ή μιμούμενοι ετέρους» (Θουκυδίδης Β37).
7. Θα εκτιμά και θα αποτρέπει τις δυσμενείς κοινωνικές συνέπειες των αλλαγών που θα προκύψουν τόσο από το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος του διδακτικού προσωπικού που υπηρετεί σήμερα θα περιθωριοποιηθεί στην ανεργία, όσο και από την μεταβολή του γεωγραφικού χάρτη της μουσικής εκπαίδευσης σε βάρος της επαρχίας.
8. Θα ανοίγει προοπτικές και θα αποκαθιστά μια ροή επαγγελματικών διεξόδων στους αποφοίτους της μουσικής εκπαίδευσης που σήμερα ταλανίζονται ανάμεσα στην ανεργία και την παρηγορική υποαπασχόληση. Θα αγγίζει την απασχόληση όχι με την επιδερμική προσέγγιση διλημάτων και επιλογών ανάμεσα στην κοινωνική εξοθλίωση αμερικανικού (απασχόληση σε βάρος της αμοιβής εργασίας) ή ευρωπαϊκού τύπου (αμοιβή εργασίας σε βάρος της απασχόλησης), αλλά μέσα από την ελληνογενή χρυσή τομή του κοινωνικού ελέγχου του κέρδους.
9. Θα απαντά διεξοδικά και με πειστικότητα ώστε να μην βρεθούμε στο δίλημμα αν η φθορά και ο θάνατος της μουσικής παιδείας θα προκύψουν μέσα από την «Ηρώδεια» σφαγή των μουσικών ιδρυμάτων που θα προκαλέσουν οι σχεδιαζόμενες νομοθετικές ρυθμίσεις ή μέσα από τη φθίση των μαθητών που οδηγεί η παρακμή των αξιών του πολιτισμού και η έλλειψη επαγγελματικών διεξόδων.
10. Θα έρχεται σε αντίθεση με τις επιλογές που υποτάσσουν την μόρφωση στη λογική του κέρδους και θα αποτρέπει την ασφυκτική ένταξη των πολιτιστικών αγαθών και δραστηριοτήτων στις διαδικασίες της «ελεύθερης αγοράς» και του οικονομικού ανταγωνισμού.

Οι ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις θα πρέπει

1. Να είναι τόσο ελαστικές ώστε να διασφαλίζουν την ύπαρξη και λειτουργία θεσμών και μηχανισμών πλατιάς εκπροσώπησης και διαφάνειας.
2. Να είναι άκαμπτες και αυστηρές προς όσους

παρουσιάσεις

πολιτιστικά δρώμενα 46

θα θελήσουν να επωφεληθούν ιδιοτελώς οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά.

3. Να αφομοιώνουν δημιουργικά τα θετικά του προηγούμενου συστήματος ώστε να μην δημιουργηθούν χάσματα στον εκπαιδευτικό προγραμματισμό και κοινωνικές αναταράξεις στον εργασιακό χώρο.

4. Να καθορίζουν με κάθε δυνατή σαφήνεια και πληρότητα το γενικό και ειδικό πλαίσιο σπουδών ενώ η ασάφεια της αδυναμίας, της βιασύνης ή της έλλειψης βούλησης να μην παραδίδουν τον Εθνικό Πολιτιστικό Χώρο της μουσικής παιδείας στην υποκειμενικότητα εργολαβικών οργάνων.

5. Να ενθαρρύνουν το εκπαιδευτικό-ερευνητικό έργο, την καλλιτεχνική δραστηριότητα και να θέσουν στις πραγματικές τους διαστάσεις τις εργασιακές σχέσεις αναγνωρίζοντας το καθεστώς της εξαρτημένης εργασίας στα Μουσικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

Ε. ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το συνέδριο στη συνέχεια προχώρησε σε συμπεράσματα που αφορούν την προσέγγιση των επιμέρους διαρθρωτικών προβληματισμών για την οργάνωση και λειτουργία των βαθμίδων, των ιδρυμάτων και του περιεχομένου σπουδών σε σχέση με τους τομείς:

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΣΧΟΛΩΝ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (Βαθμίδα - Σκοπός - Εποπτεία - Ισοτιμίες, Τομείς σπουδών, Γενικό πλαίσιο σπουδών, Ειδικά μαθήματα σε κάθε τομέα και τμήμα, Επιτροπές εισαγωγικών και διπλωματικών εξετάσεων, Εξοπλισμός, Προσόντα Δ/ντή και διδακτικού προσωπικού, Φοίτηση - Προσόντα εγγραφής, Άδεια ίδρυσης - Άδεια λειτουργίας, Ανάκληση άδειας - Αναστολή λειτουργίας, Διαδικασία πρόσληψης Δ/ντή - διδακτικού προσωπικού, Καθήκοντα - Υποχρεώσεις - Αναπλήρωση Δ/ντή, Διοικητικές κυρώσεις, Ειδική Επιστημονική Γνωμοδοτική Επιτροπή, Ειδικός Λογαριασμός Ανώτερης Μουσικής Εκπαίδευσης)

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΣΧΟΛΩΝ ΒΑΣΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (Βαθμίδα - Σκοπός - Εποπτεία, Τομείς σπουδών, Γενικό πλαίσιο σπουδών, Κύκλοι - Κατευθύνσεις - Προσόντα εγγραφής - Απολυτήριες εξετάσεις - Τίτλοι σπουδών, Δ/ντής - Διδακτικό προσωπικό - Προσόντα - Έργο, Μεταβατικές διατάξεις, Επαγγελματική διέξοδος).

Οι ειδικές παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα θα αποτελέσουν τη σφαιρική άποψη και το σημείο αναφοράς των δημοτικών ωδείων και μουσικών σχολών στην πορεία των διεργασιών για μια μελλοντική αναθεώρηση του νομοθετικού πλαισίου της μουσικής εκπαίδευσης.

ΣΤ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Δεν αναζητούμε προνόμια, αλλά απλά θέλουμε να κλείσουμε το δρόμο στην παραχώρηση εθνικού πολιτιστικού χώρου στους πλανόδιους καιροσκόπους και στην ανάπτυξη ενός συγκεντρωτικού μοντέλου του πολιτισμού, με όλες τις επακόλουθες συνέπειες.

Δεν προβάλλουμε αιτήματα με έρεισμα την ιδιότητα, αλλά απλά αναζητούμε στηρίγματα για τη διατήρηση του κοινωνικού και εθνικού χαρακτήρα της μουσικής τέχνης, ώστε αυτή να μην παραδοθεί αμάχητα στον «πνευματικό νεοπλουτισμό» των νεογενίτσαρων του πολιτισμού για τους οποίους μίλησαν με τόση γλαφυρότητα οι εθνικοί μας ποιητές (Σεφέρης: Δοκιμές και Ελύτης: Ο κήπος με τις αυτπάτες).

Δεν μετεωριζόμαστε σε αίολες πολιτικές προτάσεις, αλλά απλά αγωνιούμε να αναδειξουμε στην πρωτοπορία το εφικτό της κοινωνίας και το από της ιστορικής μνήμης.

Δεν ορθώνουμε μια άχαρη «συνδικαλιστική διαφωνία», αλλά απλά οραματιζόμαστε μέσα από το μεγαλείο της ελληνοπρεπούς συνύπαρξης των αντιθέσεων την ευθυτενή φιλοκαλία της «συμφωνίας» *«Νεκρωθείσης της φθοράς και αδικίας, κραταιούται ο ευθύς τη διανοία»* (Ρωμανός ο Μελωδός: Εις τον Νώε).

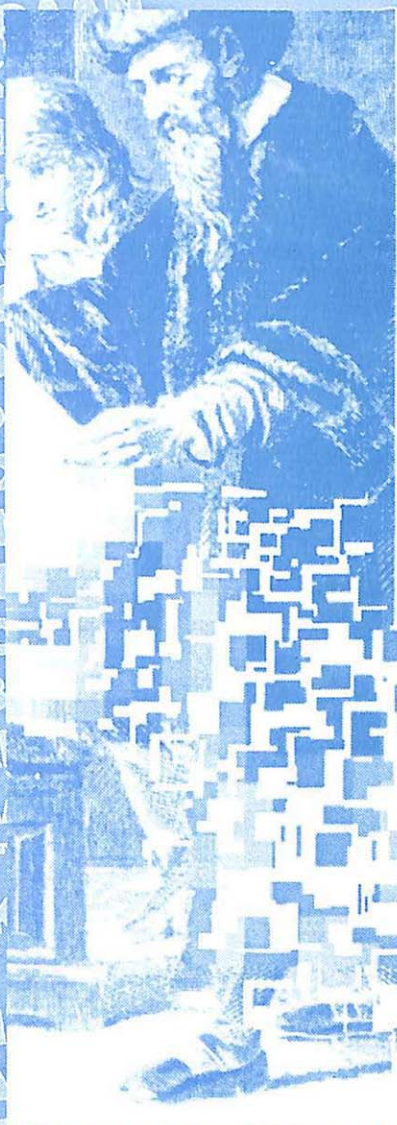
Με την ελπίδα πως η πολιτεία δεν θα μας επιφυλάξει εκπλήξεις με τη λογική *«πάντες κατέχοντες ρομφαίαν δεδιδαγμένοι πόλεμον»* (Σολομών: Ασμα ασμάτων), δηλώνουμε την διάθεση και την απαίτηση μας για συμμετοχή σε διάλογο, με πνεύμα παραγωγικής συνεργασίας και καλής θέλησης.

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ

Κ. ΚΟΛΒΑΤΖΗΣ, Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ
Δ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, Κ. ΚΑΡΑΧΙΣΑΡΛΗΣ
ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΣΤΙΑ ΒΕΡΟΙΑΣ, ΘΩΜΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

N. ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑ • ΤΗΛ. & FAX: (0331) 90234

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ
ΣΕΛΙΔΟΣΥΝΘΕΣΗ
ΕΓΧΡΩΜΕΣ ΕΚΤΥΠΩΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ: • ΒΙΒΛΙΩΝ • ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ
• ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΠΡΟΣΠΕΚΤ
ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΑ
ΦΕΪΓ-ΒΟΛΑΝ
ΕΝΤΥΠΑ • ΑΦΙΣΕΣ
ΒΑΠΤΙΣΕΩΝ

TYPE PRESS

Nikos
Καραμανλίδης

ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ
ΕΣ
ΕΩΝ
ΠΑ • ΑΦΙΣΕΣ
ΒΑΠΤΙΣΕΩΝ
ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ
ΣΕΛΙΔΟΣΥΝΘΕΣΗ
ΕΓΧΡΩΜΕΣ ΕΚΤΥΠΩΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ: • ΒΙΒΛΙΩΝ • ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ
• ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΠΡΟΣΠΕΚΤ
ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΑ
ΦΕΪΓ-ΒΟΛΑΝ
ΕΝΤΥΠΑ • ΑΦΙΣΕΣ

